

На листках Мити, в Крістофій
в Витано. 1895. 4-й Рукі

Гр. Доросенко

ЗБІРНИКЪ ТВОРІВЪ

ІЕРЕМІІ ГАЛКИ.

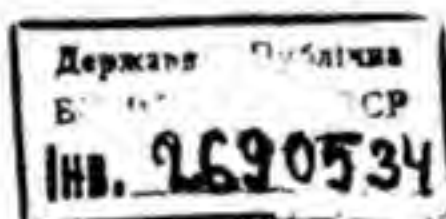
ОДЕССА.

Друкарня Францова, Італійська вулиця, д. № 20.

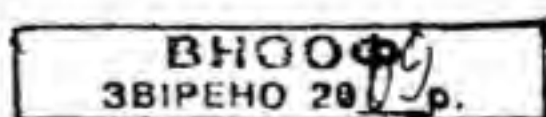
1875.

Дозволено цензурою. Одесса, 27-го іюня 1875 г.

Зв'язано-65

О Г Л А В Ъ.

I.

1. Сава Чалый, драматичні сцени.
2. Переяславська пічъ, трагедія.
3. Загадка, (зъ народнєї кáзки).

II.

	СТРАН.
Пісня мой	1
Клятьба	4
Згадка	5
Могіла	7
Грецька пісня	10
Рожа	12
Соловѣйко	14
Хлопець	16
Місяць	19
Горлиця	21
Мана	22
Кульбаба	26
Туга	29
Дідівщина	30
Гозубка	34
Дівчина	35
Хмарка	39
Сонъ	40
Весна й зима	42
И. И. Срезневському, при одъїзді ёго на чужину	43

	СТРАНИ.
Баба Гребетийка	45
Веснянка	48
Забачєння	50
Нічна розмова	53
Підмова	55
Березка	57
Паникаділце	58
Вулиця	60
Попряки	62
До жидівки	64
Кохавсь я тобою	68
Пантикапєя	70
До Марьи Потєцької	77
Братъ зъ сестрою	80
Ластівка	86
Зірка	97
Погібель Єрусалима	99
Зъ Антології. I. Епіода	103
II. Давниїа	104
На добра-пїчъ	105
Панїчъ и дївчина	111
Олень, зъ кралєдвѣрської рѣкописі	115
Журьба єврейська, зъ Байрона	118
Місяць, зъ Байрона	120
Погібель Саннахерїбова, зъ Байрона	121
Дїка коза, зъ Байрона	123
Турнія, зъ Кралєдвѣрської рѣкописі	125

I.

САВА ЧАЛИЙ

ДРАМАТИЧНІ СЦЕНИ.

ДІЄВІ ЛЮДЕ:

Петро Чалий		
Павло Вулюк		
Андрій Гордій		
Степанъ Гудай		
Антінъ Гайдаревичъ		
Ничипиръ Обизнякъ		старшинъ козацька.
Онисифоръ Чуркєвичъ		
Карпо Немировичъ		
Грицько Лисий		
Микита Завалченко		
Мосій Дайга		

Сава Чалий, Петрівъ синъ.

Гнатъ Голій.

Коронний гетьманъ Конєцпольскій.

Лисецькій, польській офицеръ.

Параска Вапўлиха, вдова въ Терехтемирові.

Катерина, її дочка.

Настя, дівчина зъ Терехтемирова.

Хомка, Савинъ джұра.

Мотря, Савина піймичка.

Козакъ.

Обивателі зъ Терехтемирова.

Писано съ теми Української пісні. Дивись видання Українськїхъ
пісень Максимовича, Запоріжську старину Срезневского и Збір-
никъ Галицькихъ пісень Вацлава зъ Олеска.

Дієця въ 1639 році въ Малій, а потімъ въ Червоній Русі.

Д І Я П Е Р Ш А.

С Ц Е Н А I.

Частина поля між чагарникомъ. Дале горн, ще далі синіє Дніпрѣ, а за Дніпромъ піщаний степъ.

Петро Чалій, Павло, Антінъ, Карпо, Грицько, Микита, Андрій, Сава Чалій, Ничипиръ, Онісфѳоръ, Мосій, Максимъ и багато другихъ козаківъ сидять на траві: спереду Петро Чалій. Челядники викочують бочонки зъ горілкою, пивомъ и медомъ. Козаки пють кўхлями, що передъ ними поставлені. Сміхи, гомінъ, гульня козацька. Десь певно, що Чалій могорять ихъ.

А н т і н ъ.

Ащѡ жъ, братці, усѣ у насъ не вѣсело. И гульня не гульня . . . мовъ чіі поминки справляємо!

П е т р ѡ Ч а л і й.

Азѣ . . . їжъ паляниці, та зубівъ нема! Яка теперъ веселость, панове братці, коли того й гляди, що проклятий католикъ за гірю зачепить. Абѡ ся жидовѡ. Катъ її панісѣ! Мовъ комахня розплодилася. Охъ, братці! Не те бувало у старину: и на світі жиї, и хлѣбъ святій їли. А теперъ . . . буї, кажутъ, на мѡсниці вареники, та у цїсть на вербу повтікали! Була своя воля, та ворогї одняли!

Г н а т ь.

Э, стариганю ти! Чого квилить? Ще Бòжа воля! Хібà у насъ козаківъ не стало?

К а р п ь.

Та їхъ то, якъ кажуть, що не байракъ, то козакъ, що не ярòкъ, то гайдамачòкъ... та шкода! Запèвне не забàромъ усі на ляхівъ поперевòдятся.

П а в л ь.

А хто ляхкà рубати, той бóде и козацьку клягу знати! Забóувъ стару помòвку?

А н д р і й.

Та нікому бо.

Г р и ц ь в ь.

Якъ нікому?

А н д р і й.

Та такъ... бачь... Тепèрь який моторнийший та ще не жонàтий, та ще не забóувъ старòго козацького звичая, такъ зàразъ поплівсь у Січь, тай лицарює собі тамъ изъ татарвòю. А які пожонїлись, такъ тїмъ и байдуже! Діти та жінка милїше відъ України: за їхъ, хочà й у католики... що робитимеш? Такà порà прийшла, що ще мабуть и сь почїнку віку не було такòї; зòвсімь от-такъ... скрутілись... ні нащо! Трясця ёго матерї!...

С т е п а н ь.

Вонò жъ усè то по Бòжому діється. Отсè вже, бачите, хочь у якій справі не возьмі: якъ Бїгъ дасть, мовъ своєю

мочью повелить, такъ усє и гарэздъ бѹде; а другєє ще, бачитсь, й те, якъ то до тѹго візьмутьсь; а вже якъ Бїгъ не звѹлить, то хочъ якъ нї бїйсь, а все марно нїде.

Грицько.

Бачу вже й я, що прийшла до насъ лиха годїна!

Описифоръ.

Тутъ, бїсь єгѹ батькові, такъ хотїлося побїтьця бѣ, а тутъ и вїступу нема!

Ничїпиръ.

Алє... отъ и нї якої поживи!

Максїмъ.

Яка тамъ у дїявола пожива! Скѹро зъ гѹлоду пропадєшь... не те що!

Де хто сѣ козакївъ

Погана пора! погана!

Петро Чалий.

Эхъ, братища, не те колись у давнї рѹки булѹ, за батька нашого Конашєвича; якъ нї пєрсья прѹклятий ляхъ та нї. Не те щобъ якъ нєбудь такъ... бувалѹ дѹху козацького лякаються! А доставалѹсь й татарвї, й тѹрковї и всїмъ! А що здобїченьки! и Бѹже мїлостивий! не перєзїчишь бувалѹ. А все то черєзъ тєє завзяття! Тепєрь ужє такїхъ и молодцївъ нема. А тодї... якъ їздили ми підъ Синѹпу; и чѹгѹ ми тамъ не одбули! И хѹлоду й гѹлоду, и бѹрї и слєти... мѹре такъ горѹю й дметсь, а ми... дарма... крѹтимсь собї на чайкахъ, — а до берєжжя

мовъ до зірки. Тоді, — нічого дуже хвастать, — котрі були такі щой вуха попускали! А нашъ панъ Петро Конашєвичъ якъ крикне—гукне: гей, братища, Бігъ помòже, сунустать не здоліє; не на насъ фуга — на ворогівъ Христòвихъ: не бійтєсь, мої голінні! Сказавъ — мовъ бұхву горілки вїкотивъ: на усіхъ така весєлость напала, що кудї! Грімъ грюкотить, дощъ шумить, фїлі — разомъ якъ заревуть, та въ глїбъ, а тамъ унять на вєрхъ, та такъ насъ и накрїють; а блискавка... и Бòже милостивий! Тільки спомъянєнь, такъ страшно: якъ разомъ лїскне, такъ — такъ відъ усхòда до захòда усє нєбо мовъ огнємъ що палють, ажъ очїма після дивїться трудно... така страхотà щой... а ми! Отъ на вспрàжки скàзано, що небоїтьсѧ козàкъ нї тўчи, нї грòму, нї хмàри, нї чвàри!... ажъ кишкї рвуть, пїсьнї деруть: здаєтьсѧ грїмъ притїхъ. Бігъ давъ усі переплїнули. Та вжежъ якъ и переплїнули! Ой задалї жъ ми пєрцю музувїровї! Усє попалили, порїзали, постріляли... напилїсь удòвїль кровàвого пїва! Повїрите... нї чоловіка не зостàлося... такъ хїбà що молодї хлопцї дївчàть позо-ставляли, та й то... погràлися та и къ злїдню! Якї були християне у їхъ у полòні — повипускали, щей й грїшми надїлили, хто схотївъ въ свою зємлю йти. А здòбичи набрали стїльки, що якъ повазїли на чайкї, такъ де якї не здєржали... пуриўли. И до дòму изъ слàвою вернўлись! Тодї то, якъ кàжуть, тàя слàва по всємў свїту мовъ гòміномъ віддалàся. Якъ побàчить татаръ абò тўрокъ нашого брата, такъ такъ и обомàїє: чубàтий, кàже, йде — лїхо сь собòю несє. Тодї то слàвна була та вїйськова справа, що нї своїмъ, нї чужїмъ себє у обїду не давàла. Эй горїлки, хлопцї! И ляшкї були, якъ мàсломъ примàзанї (*смієця*). Коли то

вже добре мабуть підогріли ми того турського шалтана, що вінъ те й твердить, що листи до короля пославъ: та щобъ не було, каже, сего Сагайдашного! та щобъ утомили козаківъ! А щожъ зъ того? Найше було король до гетьмана: на що такъ робить! Тай тільки! А коли дошкуляли їхъ бесурмєни, такъ вони й насъ благати. Вінъ такъ умівъ себе показати, що й ляхи єго шанували. Тоді п'юнія чорта зробила. Тамъ такі вибірають своїхъ онцїхристивъ архирєївъ, щобъ, бачите, ми їмъ голдували, а нашъ батько Сагайдашний призвавъ грецького патріярха, тай освятили собі митрополита. Тоді ляхи казали: отсє бісівъ козакъ! Ти їмъ тє, а вінъ усє своє: пзъ туркомъ воювати не велать, а вінъ те й зна, що зємлі їхъ пюондрєє та руйнєє: їнию хочуть увести, а вінъ усє їй випихає, та православному віру боронить! Отъ, панове! була годїна! и Божя ласка насъ не покидала: комъ лихо, козакові усє добро! Отъ коли, такъ пожили ми на світі! Якъ умєрь нашъ батько, мовъ на насъ сарана налетїла: нема добра тай нема; усі терпимє!

П а в л о.

И хїба такі міжъ нами не бїде дрўгого Сагайдашного?

Г н а т ь.

Нї вже: поминайте єго. Не такі козакї сталп! Тепєрь ужє такихъ послухачєй нема, щобъ доброго слухали. Ажєжъ скільки у насъ ужє гетьманівъ було: прощали черєзь військові чварї!

П а в л о.

Які черєзь чварї, які черєзь худий рєзумъ, а які черєзь вїрвду свою. Щожъ якъ израдникъ — пєтерїтимєшь!

Г н а т ь.

Та були израдники . . . вони були, а найбільшъ такіхъ, що пропали черезъ козацьке завзяття, мовлявъ, ні за віщо.

А н д р і й.

Ні, се вже якъ хочешъ, пане Гнате: ведмідя не на-лигаєшъ, такъ и козака шкода нуздати. Свій рѳзумъ май, и дѳброго собі дбай, а козацьку волю не рушъ! Такъ, панѳве брѳтці!

Багато съ козаківъ.

Такъ, такъ.

А н д р і й.

Отъ бѳчите и всі за мною!

П е т р ѳ.

Гей пѳва. Ажѳжъ и панъ Гнатъ що хѳба кѳже? Були зрадники, и покаравъ їхъ Господъ; були й дѳбрі люде, та загинули а нѳзавѳщо! усякого бувало! Отъ хочъ и Трясило Тарасъ—яківскій друзѳва, ажѳжъ пронавъ! Усѳ то не гѳрно, що слѳхати не хочуть. И Павлюкъ би не закѳнчивъ свого похода тѳкички, колибъ егѳ слѳхали панѳ козакѳ.

С т е п а н ь.

Вонѳ то й се прѳвда. И чогѳ вонѳ й такъ, що отъ комѳ такъ усѳ вдаѳться: чи вѳнъ до велѳкого дѳже ума дѳйде, чи вже такъ Господъ то даѳ. Отъ бачъ, ти жъ самъ кѳжешъ, що за Сагайдашного намъ життѳ було, и Сагайдашного усѳ наші любѳли, и ворогѳ боялися. Чомъ же вонѳ не кѳжному такъ? Отъ хочъ и нашъ покѳйний, дай Господи ѳмѳ царство небѳсне за ѳгѳ мѳченичеську смерть,

—я кажѹ, Остряниця . . . чимъ не козакъ! Щожъ? Испершу
ѹмѹ усе трапилось, а на впісля . . . Божоньку мій! Ажъ
згадувати страшно!

А н т і п ъ.

Охъ Остряниця, Остряниця . . . Степане нашъ добрий,
милий! царство ѹмѹ несеє!

П а в л о.

А якъ підъ нимъ вільно булò!

А н д р і й.

А який бувъ голінний!

О н и с и ф о р ъ.

А який бувъ на війні хоробрий; самъ бувало уперёдъ
иде!

Н и ч и п и р ъ.

А який бувъ щедрий! Ніколи такъ не пройдеться, щобъ
вінь не обдаривъ насъ.

М а к с і м ъ.

А якъ ѹго шанували!

Г р и ц ь к о.

А який бувъ до своєї справи дотепний!

П е т р о.

Та щей справедливий! Загинувъ сердяга черезъ свою
щіру правду.

Багато съ козаківъ.

Охъ, Степане, Степане нашъ, нашъ батько рідний!

П Е Т Р О.

Отъ и заплакали! Та я й самъ ліха спинюся... сїмї слези кòтються (*утира слези*). Плачте, павòве, плачте: воно хочъ и кажутъ, що то баба, не козаць, хто рjóма, та ні. За такі слези Отгòй, що на не́бі живє, ласківъ бóде!

П А В Л О.

Эхъ, брaтці, вiшна ёмý пaм'ять! Хоча покiйникiвъ и грiхъ турбувати, а ще грiшнiшь такого, що за вiру гóловòю наложiвъ, та щожъ: нiчого казати! Оплошавъ и вiнъ передъ кiнцемъ; и себє и брaтiвъ своїхъ у нацiсть завiвъ.

П Е Т Р О.

Бодай тебе, Пaвле! Чи тобi не грiхъ такiччи казати? Ти знаєшь, що доброму усі здаються добрі. Вiнъ вчинiвъ своє: пiднявсь, побiвъ ляхiвъ, у другий разъ пагнавъ та завдавъ їмъ зради; тутъ панъ прòсить, обiцяє, передъ хрестомъ та святимъ Евaнгельямъ присягнувъсь, що не бóде ўнii. А нашъ панъ гетьманъ то й дума-гада, що вонi, мовлявъ, ляхi, хоча й католики, а всежъ такi у Бòга Христa вiрують; коли заприсягнулись, такъ посорòмлються... роспустивъ своє козацтво, та й поiхавъ. Поiхавъ же вiнъ не пити та гуляти, поiхавъ вiнъ Бòговi помолитися, Спасiтелеві поклонитися, та Бòжої Мaтерi молєбень вiдправити! А тутъ... О Гòсподи! Татари бесурмєни того не зроблять. Нi: трєба єго пaм'ять чтити та шанувати, та Бòга за єго душу молити, а казати такъ, брaте, не подоба; великий грiхъ за се бóде!

Д Е Х Т О С Ъ К О З А К Ї В Ъ.

Правда твоя, пане Пєтре, правда!

С т е п а н ъ.

Дай Боже ёму царство небесне!

М и к и т а.

Спаси ёго дѹшу Господи!

Г н а т ъ.

А ми ви́пємо за ёго дѹшу! (*Викочують бо́чòнокò и пьють*).

С т е п а н ъ.

Царство ёму небесне!

Г р и ц ь к о.

Нехай се бѹде перѣдъ ёго душѣю!

М о с і й.

Та щòбъ вінъ за насъ грѣшнихъ Бога молѣвъ!

Г н а т ъ.

Вінъ нехай у царстві за насъ за всіхъ Бога молить, а ми ёго тутъ добромъ поминатимемо! Попи́ у цѣркві па-пахѣдою, а ми, козаки́, у та́борі пісьнею. (*Берѣ банду́ру*). А ну лишень, пани́ братці, ту пісьню, що на смерть ёго сьомнопували.

К о з а к и́.

А ну! ну!

П і с н я.

(*Спѣвають гуртòмъ. Гнатъ гра на банду́рі*).

Ой забили ляхи́ на́шого гетьмана,
На́шого гетьмана, пана́ Стефана.

Орлику, сїзій орлику, молодїй Стефане,
 Україна плаче по тобі гетьмане!
 Орлику, сїзій орлику, орлів братів маєшъ,
 Що старїй й молодїй: самъ їхъ добре знаєшъ;
 Що старїй й молодїй: всі въ тебе вдаїся,
 Відомстити та за тебе усі покляїся.
 Та всіжъ вонї завзятїй та всі голїнїй;
 А въ їхъ конї воронїй швидкїй, й пирськїй,
 А въ їхъ конї воронїй, грѣмкі самопали; —
 Та їхъ здавна супустати католики знаїли!
 Та въ їхъ сїйси булатнїй, зъ довгими клюгами,
 Всї грѣстнїй, якъ голочкїй зъ довгими кїнцями;
 А въ їхъ шаблї булатнїй на обїдва бѣки:
 Католикамъ зраду сїїлють по всї вїшнї рѣки.
 Набїгають на городї, якъ чѣрна хмѣра;
 Уввїрилась католикамъ козацькая слава!

П Е Т Р О.

Отъ півъ року назадъ частїшъ сїївали сю пісню, чимъ тепѣрь.

П А В Л О.

Э, панѣве, ще не загїнула козацька мати! Заспївають їй колїсь и шаблїюки наші.

П Е Т Р О.

Тодї усі присягалися оддїчити за єго.

П А В Л О.

А ну! ну! горїлки . . . мѣду . . . ну! Щобъ я лїснувъ, коли отся шабля не напїється лядської кровї! (*берѣ кїухоль*). Цѣрство небѣсне, вїшний покѣй нашому доброму,

милому панові гетьманові Остряниці, та тутъ же й тєстю єго Левкѹ Гуні, — щожъ, и вінъ добра душа бувъ... такъ!

К о з а к и.

Такъ, такъ.

П а в л о.

Ну, и усімъ тімъ, що за віру Христову напастъ и мѹку одбули, тожъ царство небєсне й вішний покій, а на ворогівъ нашіхъ зрада!

Д е х т о с ь к о з а к і в ь.

Щобъ імъ добра небуло!	}	Разомъ.
Щобъ на їхъ чумà напала!		
Щобъ войи подòхли усі!		

П е т р о.

Ну, панове громада, пили ми за мєртвихъ, — випємо лишень ще за здоровья живіхъ, тихъ що родіну свою кохають и на глумъ лихимъ ворогамъ не дають. (*Викòчують ще бочòнокъ и пьють*). Ищє жъ тепєрь мєду, панове (*пьють*).

П а в л о.

Ну, пане брате, стій! ми сь тобою якъ два апòстоли; ти, бачь, Петро, а я Павло. Петро хочъ старійший, а усє їхъ маліють умісті. Давай рѹку! Спасибі и простибі тобі за твоє щіре сєрдце, та за твою ласку, та за твоє частування. Поділимось лишень чарочбою, та випємо за твоє здоровья. (*Всі пьють и гукòють*). Дай тобі Бòже чогò

забажашь: сина оженити, щобъ було комѹ старісти твоєї глядіти . . .

П Е Т Р О.

Мані нічого такъ нехотілось би, тільки щобъ своїй неньці рідній Україні послужити.

С Т Е П А Н Ъ.

Такъ, такъ! отъ добра душа панъ Петро Чалий! Та який ласкавий: отъ скільки разівъ уже вінъ насъ частує!

П Е Т Р О.

Що Бігъ пославъ, презволяйтеся, панове; медкѹ ще (*те; за нимъ усі*).

П А В Л О.

А що твій синъ такий оспалий сєгодні? За цілу бєседѹ рота не розівлявъ. Эй, Савко! Хіба ти такий бувъ, коли ляхівъ, мовъ зайцівъ, по чїстому полю цькувавъ, та слави собі залучавъ?

С А В А.

Бувъ медъ, та гєсті попили! На страшні неділі весільзя не сиравляють! Ви кажете: чогò я такий оспалий? А хто не бѹде оспалий у сїю злїую годїну, коли прòклятий недовірокъ мѹчить та катѹє православний людъ безъ ласки? Ви кажете: чогò я такий сумний та сумний? А хто не сумоватиме за своєю вòлею, що самі у сєбе віднімаємо? Хто веселїтиметься, дивлючися на те, що тамъ послїдню худòбу у людєй забирають, дїтєй відъ матерєй однімають, у православні церкви непуцають, сповідатися та причащатися не велять . . . скòрò изъ христїянъ перевєрнуться на

нєхристей, — а тутъ дѹмки й гадки обѹ тїмъ нємà! Мовъ не одної мàтерї дїти! Панòве брàці: гуляли й дїдї нàшї, та й ворогї вїдѹ їхъ трусїлися. А у насъ . . . Де кричàть, а де спївàють; де кровъ ильàють, а де горїлку пьють! Абї минї гарàздѹ, а обѹ дрѹгихъ нємà захòду! Не такє вамъ пїво пїти подобàє, коли нàша Вкраїна пропадає!

П е т р о.

Сїнку! Кàжешъ ти прàвду, тай щїру прàвду! Дàлибї прàвду. Ми хочь старїші вїдѹ тєбе, та молодїхъ слѹхати мѹсимо.

А н д р і й.

На слàву собї п намъ вїгодовавъ ти сїна, пàне Чàлий! Голїнний молодєць! Щей тридцятї лїть нємà ємѹ, а вже двї пїсьнї спївàють про єго. А ну лишень, хлòпці, про Сàву пїсьню!

П і с ь н я.

Ой тожъ нашъ Сàва вѹ похòдѹ виступàє,
На кòннїку воронòму жàхомъ вигравàє;
Було ляхївѹ двї тїсячи, зостàлося двїстї, —
Щей багàцько та за нїмнї вїзьметься корїсти.
Якъ подївиться панъ Сàва на прàвую рѹку, —
Эй, вїскочи, кòню, кòню изъ лядського трѹпу.
Якъ подївиться панъ Сàва черезъ прàве плєче;
Позàдѹ єго, поперєдѹ єго кровàвая рїчка тєче.

С л а в а.

Колись п справдї се було підъ Немїровимъ, оцє вже два рòки: се тодї, якъ вїбóрали Острияницю. Тай тепєрь би мòже зложїли пїсьню, колибъ було сѹ вимъ йти на ворогївѹ!

О дайте мині лишень тільки помічъ та вòлю! Ябъ показавъ себе недовіркамъ . . . почолòмкались би вони зо мною, изъ колишнімъ друзьякою! Бережèного, кажутъ, Богъ бережè, а козака шабля стережè! Пòки отся (*показує на шаблю*) незащербїлася, Сàва знàтиме, що робїтиме! Бачивъ мене Конецьпòльській; приглядїтся вінъ до мене щей блїжче!

К о з а к и.

Молодèць, молодèць панъ Сàва!

П а в л о.

А бїсь їхъ бàтькові, ляхи дòбре знàли нàшого Сàву підъ Немїровимъ, та ще двїчі!

С т е п à н ь.

Не меншъ того й підъ Слўчєю!

А н т и н ь.

А якъ вінъ, изъ Остряницею тоді вінъ бувъ, та про-
бївсь скрізь ляхівъ, та ззаду їхъ дошмїгавъ!

М о с і й.

Усімъ молодèць; не гàрний тимъ тільки, що горїлки
не пьє.

Г р и ц ь к о.

А, мовчи вже ти.

Г н à т ь.

Та що й казати. Якъ би усі такі, не такабъ тоді й
нàша Україна була.

С А В А.

Спасибі за тєс, що ви менє не забуваєте. Алє миї бѣ миліше булò слѹхати, якѣ би ваші шаблі забрязчали, або самопали заревли, нїжѣ оттакѹ честь на мене одного. Эхѣ, братці, братці, порѣ бѣ намѣ уп'яють на войну: отѣ скоро рікѣ сплине, якѣ ляхи насѣ позабули.

П А В Л О.

Сто чортів їх батькові, щобѣ вонї насѣ и на два днї не позабували! Братці! панѣ Сава хочѣ и попріка насѣ, такѣ за діло. Якѣ такі ми забули свою рідну матірѣ боронити. А! чи такі не грїхѣ намѣ? Далибї, ми обабилися, братці!

Д Е Х Т О С Ъ К О З А К І В Ъ.

Що! Хибѣ вѣ насѣ козацька кровѣ застигла? за шаблі, братці! *(виймають шаблі)*.

Го! го! на ворогів! на ворогів! ходімѣ!

П Е Т Р О Ч А Л И Й.

Посідаємо лишень уп'яють, братці. Ляхів тутѣ чортѣма, такѣ и бїтьсѣ ні сьнїмѣ. Наколихаєтєсѣ зѣ їми тоді, якѣ ляхів спїткаетєсѣ. А теперѣ поховайтє їх. Та посїдайтє, та менє послѹхайтє: я, бачитє, вже и старий; хочѣ трòшки пьянєнькій, а все ще рòзума не пропівѣ! Отѣ, бачитєсѣ, сѣ такими голінними молодцями чогò журїтьсѣ? Та бачѣ: — нїчòго не зрòбите! А відѣ чòго сє? Відѣ тòго, що безѣ Бога свїть нестоїть, безѣ царѣ землѣ не правитєсѣ. Бачитєсѣ, що у колòді багàто бджілѣ, та усї слѹхають однієї матерї, от-такѣ и сє! Черезѣ що наша Україна у такій

славі була за Сагайдачного? Черезъ що насъ добрі зважали, а злі лякалися? Черезъ те, що тогді усі одно думали, одно й гадали, одного й послушали, а той слухавъ одного Бога, Царя небесного! От-тоді то у насъ и справа була, и Божя ласка насъ потішала! Теперъ . . . якъ сучі ляхи вбили нашого гетьмана Остряницю, що ми? Які позабігали ка зна й куди, які пішли у Січъ, а які поперевёртались на ляхівъ . . . отъ тобі на! Нагйбала коса каменюку! Гарцевала воля, тай перестала; гуляла воля, налигала й неволя! А якъ би у насъ теперъ гетьманъ бувъ, та справа,—давнобъ ми католикамъ баньки повибивали!

Г и л ь.

Отъ що праведно каже панъ Пётр, такъ праведно; якъ череді безъ лічмана, такъ Україні безъ гетьмана!

А н д р і й.

А що, виберемо собі гетьмана, та тоді й гайда! знатимемо, що починати.

Г р и ц ь к о.

Та вонь такъ, та де тихъ у дівола й козаківъ набрати! Вся козачина запусіла, мовъ передъ кінцемъ світу.

П е т р о.

А хіба забули, якъ Остряницю вибрали? — зійшлися панове енеральні, тай вибрали; тоді до усіхъ козаківъ на раду. Отъ и усє! Не бійтеся, абй вибрали гетьмана, а то де вонй й наберуться! Отъ теперъ, хочъ и ми, тўтички,—усє люде шляхєтні, виберемо собі! Чогò баріться?

П а в л о.

А щожъ, панове, хіба ми не старші у війську?

Багато голосівъ.

Що се за питання? отсє ще?

П а в л о.

Коли такъ, помозімося Бѣгови, та виберемо собі гетьмана!

Багато голосівъ.

О?

П а в л о.

Далибі! Чи такі намъ тутъ и заснітяться безъ діла! А ми безъ гетьмана нічого не зробимо! Хіба ми не козаки! Що тсе?... гетьмана! панове! гетьмана!

А н д р і й.

Когожъ!

П а в л о.

Якъ ви скажете?

А н д р і й.

А ти?

П а в л о.

Пана Петра Чалого?

Де вілько голосівъ.

Гарно! Гарно!

Г р и ц ь к о.

Мовъ шаблею усікъ! пана Петра, пана Петра!

С т е п а н ь.

Луччого у насъ немає!...

В с і.

Немає, немає . . .

П е т р ь.

О ні, панове, ні: я вже старий, нємошний, ослобонїте:
у вась є й молодші и достойніші.

П а в л ь.

Ні, ні; намь старого трєба, та щобь розумний бувь,
та управлїти надь нами умївь.

Багато голосївъ.

Пана Петра Чалого!

П е т р ь.

Ослабонїть, бѣдьте ласкові!

Багато голосївъ.

Ні, ні, гетьманъ нашъ! У Терехтимїрівъ козакївъ
сблибати! Гетьманъ у насъ є! Пана Чалого! пана Чалого!

Г н а т ь.

Ні, панове, туть є дотєпнішій відь єго.

Багато голосївъ.

Хто? хто? Нікого нема!

Г н а т ь.

Ні, є. Отъ хто: *(показує на Саву)* хто ляхївъ ябъ
снопї валївъ? Відь кого панъ Конєцьнїольскїй трусївся?
Хто підь Немїровимъ кровавую річку переплїнувъ? Про
кого наші дївчата співають? чия слава по всїй Укрїнї ябъ

гримъ гримотить! Отъ хто! панъ Сава Чалий, голінний, хоробрый, слашний нашъ панъ Сава!

П а в л о.

Молодий ще; нехай послужить!

М и к и т а.

Вінъ гарздъ воєвать, а не вправлять: дуже сердитий!

С т е п а н ь.

Таджєжъ ми вибрани батька! Якъ же мжно синові надъ батькомъ старшинувати?

Ч а л и й.

Ні, вже: у сімъ я васъ не поражу! Вінъ хочъ и хоробрый—та ні. Немжно: норовъ у єго не такий. Ні! ні! А коли порадить, то отъ... пана Павла, а менє, бжде ваша ласка, ослобонить!

(Сава скоро пішовъ; за нимъ Гнатъ).

П а в л о.

Дякую. Пана Чалого, панове, такъ!

В с і.

Такъ, такъ!

П а в л о.

Ну, теперъ поїдемо у Терехтемирівъ.

В с і.

Поїдемо! поїдемо!

П Е Т Р О.

Ну, панове, коли вже вамъ такъ дуже забажалося, щобъ я бувъ у васъ гетьманомъ—такъ теперъ и я не причпи.

В с і.

Гетьмане нашъ! Гетьмане нашъ!

(Шумно виходять).

СЦЕНА II.

На дорозі. Зъ одного боку лісъ, зъ другого Дніпръ.

Г Н А Т Ь и С Л А В А.

Г Н А Т Ь.

Що теперъ казатимешъ, пане Саво!

С Л А В А.

Ничого. На Вкраїні є гетьманъ: ми ще не пропали.

Г Н А Т Ь.

Порвалися мовъ зъ мотикою на сонце, бісові!

С Л А В А.

Воні про тебе знали, що починали. Гнає, кажуть люде, що хто дбає, той у себе має. Брехня, невір.

Г Н А Т Ь.

Ти бачивъ, якъ я бивсь за тебе.

С А В А.

Багацько дякую! Підй, товарищу, до мого батька, шановного, та вельможного пана українського гетьмана, та кажи йому чоломъ одъ мене и вішне опрощання!

Г н а т ь.

Ні, друже, першъ хміль потоне на воді, ніжъ я тебе покину!

С А В А.

Прив'язать до його залізяку, такъ и потоне! Мині казали козаки, після того, якъ я їхъ изъ полону ажъ сто та одинадцять вислобонивъ—знаешъ, що вони мині казали? Тоді изъ отсієї правої руки текла кровъ; я лежавъ обомлілий, хворий, якъ навіжений плагавъ зъ ліжка, не знавъ, куди сховаться відъ хороби, а біля мене стояли козаки и говоріли мині—схоже на те, що ти заразъ мині промовивъ; дозналися, ка, ми було лиха, прийшлося було бъ и намъ покуштувати відъ того бенкета, що ляхи Острияницю частували, колибъ не панъ Сава! Камінь поплавъ по воді—тоді хіба ми тебе забудемо! И отъ! Мабуть, бісові, умудрувалися: здоровий байдакъ добули, та й узвалили. А тожъ! Дурний же и я бувъ, що повіривъ!

Г н а т ь.

Що ти теперъ замишляєшъ?

С А В А.

А отъ що: відправлю собі молебень, заберу свою хутину, що волисъ отсією (*показує на шаблю*) собі залучивъ, поклонюся своєму батькові, и усімъ добримъ людямъ,

та ще по поклону на всі чотирі сторони, та ще одинъ на східъ сѣнця, поцілую рідну зѣмлю, заплачу трѣшки, та й... поминайте якъ звали! Піду, куді очі дивляються! Коли я імъ не до мислі, такъ и воні мині байдуже! Віженуть горобця изъ підъ осілі, такъ вінъ и до другої полетить! У ляхівъ землі багато: може воні, якъ спом'януть про тее, якѣ колись імъ лихо я завдававъ, та визнають, яка мині за се запла́та була, приймуть мене до себе, та ще більшъ зважатимуть, чимъ ті, за ко́го я отту́ть (*показує на гру́ди*) ажъ шість ранъ залучивъ. Поблукāju по білому світу, а тамъ може... та вже мині ша́блею не ма́яти! Проішли мої літа изъ світа, якъ листъ изъ дѣрева!

Г н а т ь.

Якъ? Такъ и закінчишъ? Такий молодий та голінний! Ні. Не для того сїють пшеницю, щобъ саранà поїла. Не для того тебе Богъ такою сїлою та завзя́ттямъ наділивъ, щобъ ти себе ма́рно занастивъ. Бути тобі гетьманомъ! Коли не сокі́ль, такъ рябець; коли не коза́къ, такъ поля́къ, — а Конєцьпо́лській тебе добре знає! Заходи́ла и въ ля́цьку зѣмлю тво́я сла́ва! Знають тебе старі́и й молоді́и; чу́ли про тебе й діви́ці и молоді́ці! Ийти до ляхівъ — не їсти пиро́гівъ! Тільки Конєцьпо́лському сказа́ти, — за́разъ дасть вѣйска и бу́дешъ гетьманомъ!...

С а в а.

Ні, дру́же, стра́шно! Хай мене зневі́ряють, аби́ честь мо́я не була зу́риво́шна!

Г н а т ь.

Та́къ що́жъ! Ти думає́шь, що́ якъ пі́дешъ до ляхівъ, такъ воні́ тебе́ такъ и при́ймуть? На то́бі, ска́жуть, па́не

Саво, життя-биття, живи у насъ, та їжъ хлїбъ, що ми для тебе зготували, за те, що ти колись намъ такъ у печинки вївсь. Ні, вони съ тобою ще умовляються, щобъ ти їмъ служивъ, а вони й тобі тутъ же помагатимуть. Коли змовишся, такъ тоді й гетьманомъ будешъ. А то сподїваться на ляхівъ, та ще й чогось лякається! Вони не такі — самъ здоровъ знаєшъ! И къ нечистій матері шляхъ покážуть!

С л а в а.

А коли такъ — я зостанусь тутъ!

Г и л т ь.

Щожъ! волю маєшъ! Зоставайся при батькові, служи, хай тобою помикáють, та отті що горілку пють, та тільки багáто кáжуть, а нічого не рóблять, хай вони гордúють тобою! Га! нашимъ Савою! Тимъ, що колись Остряниця казавъ: отсє буде парень! гóлову мині одріжте, коли вінъ насъ та не вїзволить колись зъ підъ ляхівъ, — бо я ще такого молодця та розумника не бáчивъ. Оттакъ казавъ Остряниця, такъ говорило ціле вїйсько наше, такъ объ тобі судивъ весь людъ православний; — та щеї ляхи-католики, и татари-бесурмєни, и усї такъ говорили про нашого Саву. Тепєрь Сáva пидніжокъ якого Гордія, або Завалчєнка! Гарáздъ, гарáздъ! У очáхъ темніє, якъ подумáєшъ, чимъ би той Сáva бúти мýсивъ, и чимъ вінъ тепєрь зоставсь! отъ якъ оддáкують люде!

С л а в а.

(Сз пáломъ хватá єю за рúку).

Слúхай. Чи вїненъ я? Коли у насъ живий бувъ Остряниця, тоді отъщо такє булò: якъ оттепєрь и бáчу, и чúю!

Діялося то на впісля Старіці: старшини тілки поховали Левона, и сиділи собі на відпочпвані край намету, а мене тоді межъ їмъ не було, — я ще зъ ляхами бівся. Прийшовъ и я; вони почали мене роспитувати; я їмъ усє, якъ треба, повідавъ, про усє їмъ розказавъ, а вони тєе якъ зачували, та лясъ-лясъ у долоні: ай, кажуть, Саво, ай Саво!... Після тòго вони межъ собою рахували, та й незнали, що починати. Гетьманъ казавъ — якъ пані рішати, а пані старшини то тєе то сєе, — нема пуття! Тоді я підійшовъ до їхъ, та й кажу — отъ ви незнаєте, що робить? А що? кажуть вони. Нехай, кажу, які зостануться тўтички задній шляхъ стерегти, а панъ гетьманъ — хай незабаромъ поспіша Конецьпольскаго доганяти. Усі згодились. Отъ, кажуть, молодий та розумний: порадивъ насъ! Пішли жъ вони зброї зготувляти, та коні сідлати, а панъ Остриница призвавъ мене до себе, та й каже мині: Я тебе боюся Саво! А відъ чòго ти мене боїся, пане гетьмане? А відъ тòго, каже, що бачъ який ти голінний, та моторний, та розумний, та якъ тебе усі люблять, та поважають. Якъ ти схочешъ, той мене колись изъ гетьманства зженешъ. Ні, кажу, за такого гетьмана я хочъ посліднімъ козакомъ раднїшъ служити! тоді ми обнялися, та й поцілувалися! (*втира слєзи*). Дòбрий Остриница! Я присягавъ відомстити за ёго, и дознались лиха ляхи! Тепєрь у мене зоставалася одна дўмка: щобъ мене вибрали гетьманомъ. Бо якъ сижу собі коли одинъ, то все й думаю: що изъ сєго бўде, коли ми по куткамъ ховатимемося! Треба гетьмана, та треба такого, щобъ усіхъ повернувъ на дòбрий ладъ, та зовладіти зъ усіма умівъ. Отъ, кажу, якъ би мене вибрали: ябъ и те зробивъ, и те змінивъ, и те врядивъ, — почавъ изъ батькомъ

рахувати, а батько п обіщавсь мині. Склікавъ собі панівъ старшинъ на бенкетъ, — вибрали вони батька! Спасибі й простибі ёму! На що ёго: вінъ молодій, та у ёго норовъ нехорòший! Лүчче когò нєбудь, аби не могò сїна! Оттакъ рòблять на світі! Щожъ я робїтиму?

Г н а т ь.

Що робїтимешъ? Не гнївайсь, будь ласкавъ, на: читай лишень отсє *(дає ёму листъ панєру)*.

С а в а.

Що се? Відъ пана Конєцьпòльского.

Г н а т ь.

Эгє!

(Сава читає й дивуєця, далі сїдає на землю й задумуєця).

Г н а т ь.

А що, бачишъ, вони ще не задумували, а вже ляхи уперєдъ нарікають, кому гетьманувати.

С а в а.

(встає пружòюмъ).

Нїкуди діватися! Коли Сава не гетьманъ, то хай вінъ не бұде п той, про кòго пісні співають! Хочъ п сұпротивъ батька підұ-, та за діло! Нехай такъ не рòбить! Хочъ п ляхи нарікұть, та зрадникомъ не бұду: упьять достанеться послужити рідній Україні. А вжежъ, — який помай Бігъ, такий п бувай здоровъ! Панъ Конєцьпòльскій ужє менє бачивъ на полі, — нехай подивиться на мене у світлиці!

(вихòдить).

СЦЕНА ІІІ.

Въ Терехтемірові.

На площаді багато козаківъ и народу. Біля церкви старшини.
Дзвонять.

А н д р і й.

(Виходе на цвинтарь).

Братці, панове козакі! от-сє ми созвали васъ усіхъ раду порадити, та діло поладити! Вже два роки уплило зъ тієї добі, якъ ляхи нашого шановного пана Степана Острияцію загубили, хоробрихъ старшинъ та енералівъ нашихъ у себе въ Варшаві закатували, ліхомъ та напастю, бідну нашу Україну посипали. Два роки; за два роки багачко воді утекло! Тимъ часомъ католики нашу віру жемуть, церкві плюндрують, Святє наше жилові на поругу віддають, надъ людми православними знущаються, жінокъ та дівокъ нашихъ поганяють, худобою нашою отцєвською та дідівською поживляються! Жалкується Вкраїна, якъ бідна вдовиця! Молить Бога й не вмолить; блага діти свої и не вблагає! Настигли насъ зли незгоди: вороги насъ безталанняхъ подоліли! Розбіглися козакі; забули матіръ свою боронити! Отсє такъ ми помежъ собою, зібравши, рахували, тай замишляли, якъ би намъ усімъ на ворогівъ своїхъ одностайно стати, рідну зємлю свою до себе еднати, а недовірківъ изъ її повилахати. Та павкінєць утямили, що такъ якъ череді безъ лічмана, такъ козакамъ безъ гетьмана. Та й думали ми собі й гадали, когось намъ то, щобъ такого хороброго, та дотєпного чоловіка узяти. Думали жъ ми, та й думали, та й гетьмана собі вибрали. А вибрали ми собі пана Петра Чалого. Знаєте ви єго усі: вінъ чоло-

вікъ и підъ літами, и розумний, и хоробрый, та ще сїна ма, такого сїна, що й ляхи одъ єго трусїлися, и козаки єму дивувалися. Оттакъ же, якъ ви теперъ скажете? Чи до мислї вінъ вамъ бѣде, чи нї? А межъ нами лѣшого немає! (*тихий гул*).

1-й козакъ.

Аби заразъ насъ на ляхівъ повівъ!

2-й козакъ.

Та щобъ козацьку лицарську волю шанувавъ!

3-й козакъ.

Та ми єго знаємо: вінъ ище за Сагайдачного полковникомъ бувъ.

4-й козакъ.

А якъ же! Сежъ Савинъ батько!

(*Гулъ більшає, далі чути слова*).

Підъ Чигринъ на ляхівъ! о! о! о! У насъ бѣде-гетьманъ!

(*Далі чути брязкотінне шабелъ и крики*).

Г н а т ь.

Слѣхайте лишень, що я вамъ казатиму! Гната Гоголо послѣхайте! (*гулъ мовкне*). Братці! що вамъ за радїсть вибрати старого діда? Що? Ви думаете, що вінъ васъ гараздъ поведє? Не родить столітні бабі дитини; не шерегувати єму козацького війска, не рихтувати

ёму на супустатівъ! Тай не гріхъ такі вамъ забути свого хороброго, голінного пана Саву! А! отъ когò виберемо, такъ отсє такъ! Ліха всідить ляшòкъ! И ўнія къ чорту шелєхне!

П Е Т Р Ъ.

Панòве козакї! Коли я вамъ не вгòденъ, — мòже я й старий и нємошний и вїйска вàшого мнї не шерєгувати, ані на ворогівъ рихтувати: нехай такъ! Тільки не вибїрайте мого сина. Бо вінъ молодий, та ще якъ хòчете, а я хоча й батько ёму, а правду трєба казати, — учївся вінъ у ляхівъ!... Колижъ васъ рãдити, такъ отъ пана Павла виберїть: такъ! Абò пана Гордія, — тільки не мого сина!

1-й козàкъ.

Отъ Гòлий! Нагадавъ! Коли самъ батько про ёго не гарãздъ говòрить!

2-й козàкъ.

Та хай ёму бòлість! Вінъ такий злий, та усімà гордїє.

3-й козàкъ.

Колїбъ добрий чоловікъ, такъ не ставъ би перебивати батька.

4-й козàкъ.

Йнший би самъ сказавъ не хòчу!

5-й козàкъ.

А тожъ! Таки Петра Чàлого тай тільки!

В с і.

Петра Чàлого вòлимо! Чолóмъ тобі нашъ гетьмане!...

(Старшини підносять ёму булаву, бунчукъ и короу сã хрестомъ, Чàлий цілує хрестъ берє и стає на

цвѣнтарі лицємъ до народа и козаківъ. Крики стихають. Всі съ шанобою слухають нового гетьмана.

П Е Т Р О.

Ну, пані козаки! Теперъ якъ ви самі мене вибрали, то ви теперъ вже мене й слухати мусите! По старому нашому звичаю, якъ виберуть гетьмана, то вінъ поступається усіхъ горілкою частувати, а у насъ сего не буде. Гріхъ тоді гуляти, коли Вкраїні лихо приходитьсь: заразъ добуйте шаблі та самопани, та налічъ у похідъ підъ Чигиринъ. Тоді, якъ Богъ намъ допоможе, и ми счастливо назадъ звернемось, — тоді й веселости собі завдати можна! Збирайте, панове полковники, вашихъ козаківъ, та щобъ усє незабаромъ у васъ у знаряді було! Чуете? Панове Максимъ Горленко та Микита Завалченко хай застаються на сторожі — Терехтемірівъ боронити! Ідіть, козаки, та на вечіръ зходьтєся!

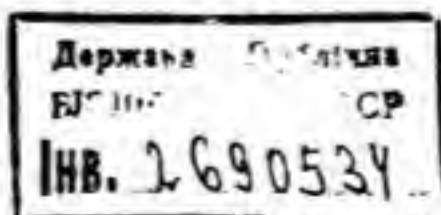
(Крики). Здоровья нашому гетьманові!

П Е Т Р О.

А ми зъ вами, панове старшини, підемо у церкву, та Господеві помолимось, та розсудимо, якъ що кому треба чинити, а тамъ перехрестівшись — гайда! Може кому прийдеться за віру умерти: дай Боже мнї!

Голосъ старшинъ.

Не дай Боже, нашъ гетьмане!

П Е Т Р 0.

Чомъ? хто терпѣнь, той спасѣнь; а хто за віру умірає, той собі царство заробляє!

(Увійходять у цѣркву. Козакѣ йдуть хто кудѣ, співаючи пісню).

Ой, дай Боже за гетьмана нового
Жити, якъ за старого!
Хлѣба сѣли єго уживати,
Лядськѣ городѣ плюндрувати,
Слави, лицарства козацькому війську доставати!
Ой, дай Боже!

С Ц Е Н А IV.

Біли Савки збираєца чи мало козаківъ. Глять стоїть ѳдалі.

1-й К О З А К Ъ.

А щожъ, пане Саво, съ тебе теперъ могорічь: що бъ не дурно було, щобъ и ми знали, що не тебе гетьманомъ, а твого батька вибрали!

2-й К О З А К Ъ.

Ну єго! Ачъ якъ записавсь, — и говорити зъ нами не хоче!

3-й К О З А К Ъ.

Ходімъ відъ єго!

СЦЕНА V.

Саво стоїть замислившись. Гнатъ тихо підходить до єго, за нимъ
Лисецький.

ГНАТЪ.

Пане Саво, Саво! схаменїсь! се я, твій Гнатъ! Бїдага!
Отъ тобі! Теперъ якъ разъ розсчитавсь съ козаками? Од-
дячили вонї тобі за вірну службу.

САВА.

(зв воїнємъ).

Гна́те, проща́й!

ГНАТЪ.

А що ти надумавъ?

САВА.

Абò до Конєциòльського, абò топїтися.

ГНАТЪ.

На що топїться? Конєцьпòльській ще провоза́того дає.
(Лисецькому). От-сє, пане, той панъ Сава Ча́лий, що во-
рогї шану́ють а свої глуму́ють.

ЛИСЄЦЬКИЙ.

Панъ му́й ка́же свій чо́ломъ вамъ, носиза́ от-сей листъ
и прика́зує уві́рити па́на, що вінъ па́нові тепе́рь бу́де и
дру́гомъ и оборо́нникомъ! И про́сить па́на до се́бе.

САВА.

Га́рно! Ба́гацько дя́кую па́нові. При́ду чере́зь два
ти́жні.

Лисєцькій.

Та, бачишъ, пане,—ваши козакї у похòдъ зібралися, такъ панъ изъ тобòю має порадитися.

С а в а.

Не бійсь. Не довго нахòдяться. Скажї своєму панові Конєцпòльському, що я ёмۇ, моєму оборòнникові и добродіте-леві, у всімъ раднішъ услужїти, та скажї ще—щобъ вінъ не боявся — я тепєрь вїрний и щїрий послўшникъ ёго мїлости короля и посполїтої!

Кїнець пє вої и.

ДІЯ ДРУГА.

СЦЕНА І.

Въ Вап'улишиній світлиці сидить замислившись, зъ заплаканими очима,
одна Катеріна.

КАТЕРІНА.

(встає и співає).

Чи я въ лузі не калина була?

Чи я въ лузі не червона була?

На що менє порубали, и гіллячки поламали?

Така доля моя!

Чи я въ полі не травіна була?

Чи я въ полі не зелена була?

На що менє побосили, и въ копійці зволочили?

Така доля моя!

Чи я въ батька не дитина була?

Чи я въ батька не бохана була?

На що менє засватали, и світь мині зав'язали?

Така доля моя!

Чи не було річеньки утопиться мині?

Чи не було красшого полюбиться мині?

Доста́неться стиду́—бри́ду, цілува́ти повновіду !

Така́ до́ля моя́ ! . . .

Бі́дця моя́ голо́вонька ! *(схили́вшись до сто́лу, пла́че
и закрива́ лице́ рука́ми).*

Н а с т я.

(ввіхо́дить).

Катери́но! чо́го се? Бо́же мій миле́сенський! уп'я́ть!
чо́го зажу́рилася! отсе́ яка́ зарю́мана! ході́мь ли́шень! Тамъ
у насъ дівча́ть зіб́ралось: тане́кь заведе́мо.

К а т е р и́ н а.

Бода́й тебе́ съ тво́імь тане́комъ . . . ми́ні диха́ти ва́жко,
а вона́ зъ весе́лостьми розно́силася!

Н а с т я.

Що́ тамъ за ли́ха годі́на!

К а т е р и́ н а.

Е́ге, сме́хь бачь, а ко́либь то́бі те, що́ ми́ні . . .

Н а с т я.

Та що́жь тамъ? А ну́ ли́шень, скажи́!

К а т е р и́ н а.

За́міжъ мене́ відда́ють. *(пла́че).*

Н а с т я.

За́ ко́го?

К а т е р и́ н а.

А за́ ко́го? Бода́й би́ вінъ не ди́ждавъ! Гна́ть Го́лий,
паза́ла ма́ти, сва́та.

Н а с т я.

Тільки що свата!

К а т е р и н а.

Але . . . Такъ вона менє позавчора позвала, та й каже: щєбъ ти, доньку, знала: свата тебє панъ Гнатъ Голій, чоловікъ важний, ще пзъ старшйхъ, — чи шдешъ за єго? Я булò замйркотала, а вона на мене якъ погляне — такъ . . . а я й злякалася, та й сказала: якъ хочешъ, мамо, а мині якъ ти волішъ, такъ твоє воля нехай и бѹде! А вона мині й каже: ну, такъ осьже якъ вєрнуться зъ походу, такъ заразъ и рушникі подаєтє. А мині не те, щòбъ жити зъ нимъ . . . дивіться на єго вадить!

Н а с т я.

Такъ на щòжъ ти згодилася? Ажєжъ мати тебє питала, чи хочешъ за єго!

К а т е р и н а.

Такъ я боялася.

Н а с т я.

Охъ, сміхъ и гòре зъ тобòю, та й гòді! Хібажъ ти забѹла того . . . свого . . . по кимъ не одна дівчина здохає, а вінъ те й зна, щò до тебе!

К а т е р и н а.

Охъ, сестрице, ластівочко! Якъ би ти знала, якъ я люблю єго! Далибі, от-сє якъ днівъ зò два не побачила, такъ неначе зòвсімъ світъ змінивсь, та такъ сєрдце уривається, щò не дай єго Бòже!

Н А С Т Я.

А вінъ . отсѣ , и въ похòдъ не пішовъ : усі пішли , вінъ зостався .

К А Т Е Р І Н А .

А вінъ тутъ ?

Н А С Т Я .

Та я ёго сѣгодні вранці бачила : та такий чогòсь смутний , та невесѣлий .

К А Т Е Р І Н А .

Охъ , моя матінко ! мабуть довідавсь ! Щожъ я емۇ й казатиму ?

Н А С Т Я .

А вінъ що дня бувъ у тебе ? Давно ти ёго бачила ?

К А Т Е Р І Н А .

Та отъ ужє сь півтиждня .

Н А С Т Я .

А чогò дòброго ? Батько ёго тепєрь гетьманомъ : сї чоловікї коли дòбрї и ласкаві , а якъ піднімуться въ гòру такъ и забўли ! Ажєжъ хочъ и мій : який бувъ дошпєтний та прїязний ; якъ вінъ минї божївсь , та присягавсь ! . . . Не покину , каже , тебе ніколи ; поки живий бўду , тебе не забўду . А отъ , якъ ёго зробили полкòвникомъ , такъ тепєрь и прòйде — мовъ ніколи не бачилися ! Та Бїгъ зъ нимъ ! коли вінъ мене забўвъ , такъ и я ёго . Гляди , щòбъ и твій сь тобòю тогò не подїявъ !

КАТЕРИНА.

О ні. Настусю, далибі, ні. Вінъ такий добрий, та вірний—вінъ менє по вікъ не забуде; швидче самъ собі смерть заподіє, ніжъ менє любить перестанє! Охъ! красчого молодця на світі нема. Про кого пісьні співають? Кому молоді й старі дивються? Куді не поглянешъ, куді не прислухаєшся, — усє про мого Саву! О, колісь и мині лежало се радістю на серці! Було якъ зійдуться дівчата: кожна вихваляється своїмъ коханцемъ, а якъ до мене дійдуть—усі притихнуть, — ні, бажуть, відъ Катерининого красче и моторніше немає! Его й хвалять, его й славлять, а вінъ каже: що мині от-ся слава; мині, щобъ тільки віра наша була ціла, та ворогі насъ не зобіждали — объ сімъ тільки й Богу, каже, молюся! А якъ оди́нь разъ ми сиділи тўтички у двохъ, а вінъ мині такъ жалко розказує, якъ ляхи на́шихъ зобіждають, та віру женуть, та й каже: гарно, Катю, за віру свою вмєрти: и Бігъ тому на тимъ світі заплатить, и памьять е́го люде шануватимуть. Що, каже, якъ би намъ съ тобою увъ оди́нь часъ присуділа дѳля за своєю віру вмєрти: поховалибъ насъ у одній ямцї, а дўші на́ші у Господа Бога тішилися! Тоді менє ажъ у слєзи кїнуло! Та якъ би ти почула, якъ вінъ візьметься розказувати, якъ вінъ воювавъ, та де бувавъ, та які бїди емұ прилучалися . . . и Боже мій! Подумаєшъ, чогѳ то вінъ не одбўвъ на своєму вікұ, а всежъ то Богъ доброго боронить! . . . Охъ, Настусю, Настусю! Не бўти мині за нимъ—не бўти мині ні закимъ! Понесуть менє на гробовище: я вму съ тўги! *(плаче)*.

НАСТЯ.

И мині вже жалко стало. Щїро ти его любишъ!

КАТЕРИНА.

А ти думаєшъ ні! Далибі люблю. Колибъ не любила, такъ ябъ такъ и не говорила.

НАСТЯ.

Такъ коли ти певне знаєшъ, що вінъ тебе не покине

КАТЕРИНА.

Далибі знаю, сестрице. Вінъ мене любить! Егò хотіли сватати на великихъ паннахъ, такъ вінъ одмагався! Та вінъ мині самъ казавъ, що мене не покине!

НАСТЯ.

Такъ щожъ ти? Бухъ матері въ ноги, та й скажи, що я, мовляй, ці закого не хочу іншого; люблю Саву — ёму й жінкою буду.

КАТЕРИНА.

Такъ я боюся.

НАСТЯ.

Такъ що жъ будешъ робити?

КАТЕРИНА.

Та я й сама не знаю, що мині робити на світі! Охъ, бідна жъ мой голдовонька!

НАСТЯ.

О, та чудна жъ бо яка ти, сестрице! Справді зъ тобою и наплачешъся и нарегочешъся. Коли ти боїся, такъ я сама піду, та й скажу твоїй матері.

КАТЕРІНА.

О ні, Настусю, не кажи; будь ласкова — не кажи, я боюся! . . .

НАСТЯ.

Такъ ти мабуть хочешъ за Гѳлого?

КАТЕРІНА.

Хай ёго лиха годїна побьє! Я ні закого не хѳчу, тїльки за мого Саву.

НАСТЯ.

Ну, такъ на тебе нічого дивїться! Плакатимешъ—ѳчі виплачешъ, а доброго ніѳого не бѳде. Отъ тобї побожилась: підѳ, та й скажѳ, що ти любишъ Саву. Сегоднї у вѳчерї скажѳ (*їде до дверѳй*).

КАТЕРІНА.

(*кидається за нею*).

О, не кажи, Настусю — стривай! . . .

НАСТЯ.

Хай не Настя бѳду, колї не скажѳ! (*вихѳдить*).

КАТЕРІНА.

Отъ тобї на! що якъ вона скаже? Якъ минї матерї відказати! Охъ, матїнка моя!

СЦЕНА II.

САВА.

(*вихѳдить*)

Здорѳва Катю.

КАТЕРІНА.

(кидається єму на шію).

Мій Саво. мій миленький!

САВА.

Охъ, моя перешіаочко! *(міцно обнімає її)* Погано намъ прихòдиться; дұшно мині на світі!

КАТЕРІНА.

А сєгодня жàрко.

САВА.

Жàрко. Кàтю, дұже жàрко: *(показує на іолову)* от-тұть горить; *(показуючи на груді)* от-тұть печє! Кàтю, Кàтю, мòже не довго намъ тіннитися; не довго намъ бàчитися! Розлучає насъ злàй дòля!

КАТЕРІНА.

Якъ? Ти менє покинешъ! *(про сєбе)* Охъ, мàтінка мой рідна — провідавъ!

САВА.

Покінуть тебе! Хай Богъ того покїне, хто свою кохану покидає! Ні, Кàтю: не я, а ти менє покинешъ... розлучає насъ лихà дòля.

КАТЕРІНА.

(зє лякомє у бікє)

Якъ разъ! *(Сàві)* От-сє жъ твій бàтько якъ ставъ гетьмапомъ, такъ ти зрàдивъ.

С А В А.

Охъ, не рви мого сёрдца: вже ёго й такъ трòхи не розшматували. Я до тебе забіжù для розваги, а ти мині знову трудà завдаєшъ. О, якъ би ти знала . . . Кàтю—ти не знаєшъ, якъ оддякують люде; ти молодà, ти сего не знаєшъ! Тепèрь ужè я не той, що бувъ колись: за мою слùжбу, за мою прàцю зъ мєне знущаються, цураються менè! нарùгується надо мною. Не той ужè я Сàва! Повинули мєне брати мої, одступивсь одъ мєне рідний бàтько, нема вь мєне ні дрùга, ні пріятеля—одінъ я зостàвся! (*дівущя на неї ласкаво*). О ні! я помилився, — е ще у мєне ти: ищè я не зòвсімь сиротина! . . .

КАТЕРИНА.

Сàво!

С А В А.

Охъ, Кàтю, Кàтю, прощай—я підù, мині жити нùдно, я хòчу вмèрти!

КАТЕРИНА.

О, не вмирай Сàво! коли жъ умірати, табъ помремò обòдє.

С А В А.

Сèрденько, рибонько моя! О, якъ би тільки вмèрти! мòже цілий вікъ достàнеться блукати по світу, усімà забùтий, якъ приплùдна вівця. Знаєшъ: мині вже не мòжно тùта жити, не хòчуть щòбъ я живъ тùта . . . я підù від-сїль, підù кудї очі дивляються: мòже де на чужині загину, тоді хочъ ти згàдуї мепè! Не забувай менè! . . .

КАТЕРИНА.

Я піду съ тобою.

САВА.

О, ні! тяжко важко тобі йти за мною: у тебе мати, родичі, ти жалкуватимеш на впісля!

КАТЕРИНА.

А въ тебе хіба батька нема?

САВА.

Батька! Не кажи мені сего, — я загубивъ, я протесавъ свого батька, або вінъ мене; про те нехай насъ Бігъ розсудить! Ледящу шкату поганий іздець у сто разівъ лучче поважає, ніжъ воні, сі козакі, мене бідного.

КАТЕРИНА.

О, мій миленький! Та щобъ же їхъ недобра година узала, якъ воні тебе зневіряють!

САВА.

Спасибі, що хочъ ти мене пожаліла! Мені и на світі жити вадить. Колибъ не тєє, ябъ утонівся.

КАТЕРИНА.

И я съ тобою! . . .

САВА.

Охъ, ти моя миленькая, добрая Катя! Вона на усе готова! . . .

КАТЕРИНА.

На все, дaлибi, на все! Якъ ти пiдешъ, я за тебе вчеплюся; хочъ ти мене вiдженешъ, я вшъять такi пiдi, усi такi не одстану одъ тебе!

САВА.

А мaти, а родина?

КАТЕРИНА.

Мaтiяка! *(на очaxъ слiзи)*.

САВА.

Отъ бачъ, тобi й жaлко!

КАТЕРИНА.

Жaлко? А якъ же не жaлко! Бачъ, тобi не жaлко мене покидати.

САВА.

О, щобъ минi смерть на сiмъ мiстi!

КАТЕРИНА.

Коли смерть, табъ обiмъ вiстi! Я вiдъ тебе не одстану. Щобъ мене грiмъ убивъ, коли я хочъ часiночку безъ тебе житиму! Мaти! . . . минi безъ тебе нищo недiрого; коли ти справдi задiмавъ ити, — я покину мaтiръ, такi пiдi за тобiю!

САВА.

Безъ тебе минi тожъ свiтъ Бiжий темнийця, тiльки минi тебе жaлко! Я пiдi, свaзано, вудi очi дiвляються: наберуъ и лiха и гiря. Мiже де кози и хлiба не iстиму, и слiзaми умiюся . . . якъ ти усi те терпiтимешъ?

КАТЕРІНА.

Бачь, який ти: ти такъ зможешъ стерпіти, а я й не зможу! Я люблю тебе.

САВА.

Я піду у ляцьку зѣмлю.

КАТЕРІНА.

Хочь и до татарь; хочь на край світа! Я все таки тебе не покину, далибі не покину: що хочешъ роби, а коли ти справді надумавъ ити—я не зостанусь!

САВА.

Квіточка моя весняна! ягідка моя червона! Біли тебе й горе забудешъ. Геть, каталажна думка! Я вип'ять Сава, той Сава, що бувъ и першъ. Нехай зъ мене знущаються, нехай зъ мене глум'ють — є у мене, хто мене приголубить! *(обнімає її)* сѣрдечко, рибонько! Катричка моя *(цілує її)*. О якъ би наші думи оттакъ обвилися та разомъ и вилити зъ тіла!...

СЦЕНА III.

Параска входить.

ПАРАСКА.

Що се! Катьо! отсе такъ!... отъ молодà!...

КАТЕРІНА.

(зъ лякомъ одскакує).

Матінко!...

ПАРАСКА.

Пань Сава! ну, до діла! Гетьманській синьокъ! Ні, се вже якъ хочешъ, а тільки вёрнеться батько зъ похода—я підѹ до ёго: ти визнаєшъ, якъ дівчаты зводить! Не подивлюсь, що ти такє єсть! И ти, бісова — що се ти робишъ! А! молодà ти! Та ти менє на віки осоромиваа. Стревай, я покажѹ тобі! Ачъ, якъ міцно обияліся! Дивіться, які наші молоді!

КАТЕРИНА.

Охъ, бідна жъ я!

ПАРАСКА.

Ачъ! Така то ти мабуть будешъ, якъ и заміжъ підешъ!

САВА.

Пані мой! Хочъ я и виноватий тимъ, що нищечкомъ вчащавъ до твоєї доньки... та вже якъ покорітися, такъ и Богъ простить. Я на неї нічого поганого, та худого не замишлявъ: я її любивъ... вона менє; намъ обомъ одно безъ другого жити не любо. Щожъ, кажуть добрі люде, що вірному коханню и Бігъ не противникъ! А я любивъ її, и люблю, и вішно любитиму! Вона менє тожъ!... А ні я до другої, а ні вона до другого не підемо! За таке кохання нема гріха; не ми винні, що намъ Бігъ сєрдце давъ!

ПАРАСКА.

Тавъ ти хіба не знаєшъ, що вона йде заміжъ?

С А В А.

И не знаю, и не чувъ, и не вірю. Хіба ти її прине-
вòлишъ? Щожъ изъ сèго б́уде! загубишъ насъ обохъ,
и зятеві журба в́ишно б́уде, и самà собі печàлю завдасі!
И тільки знаю, що моя Катричка щиро и вірно менє лю-
бить, якъ и я її. Коли жъ лихà дòли насъ розлұчить и не
дасть намъ в́ь парі жити, то ми й томұ раді б́удемо, що не
стєрпно розлұки, а справедливий Господь хочъ не на симъ,
такъ на' тимъ світі наші дұши усє такі до кұпи злұчить!

П А Р Ї С К А.

И ти любишъ Сàву, дòнько?

К А Т Е Р І Н А.

Охъ, матусю, люблю!...

П А Р Ї С К А.

Такъ нàщожъ ти, якъ Гнатъ Гòлий тебе свàтавъ,
сказàла, що хочешъ!

С А В А.

Якъ? Гнатъ Гòлий! Тебє свàтавъ? Ти згоділась,
Катеріно?

К А Т Е Р І Н А.

(Кидаєця до ніг матері).

Мàтінко, нєнечко! Прості жъ менє! Я побойлась: такъ,
самà не знàла, що сказàла, — сказàла та й самà не рада.
Съ тòго чàсу от-сє мені така мұва, що и хлїбъ на дұмку
не йде. Я люблю Сàву — до віку в́ичного єго любити б́уду!
А Гнàта Гòлого... якъ вінъ мені на дұмку прийдеться,

такъ ажъ у грудяхъ вѣжко стане. Далибі, матінко, я тільки злякалася, а я люблю и любитиму одного Саву. Не розлучай мене зъ нимъ, матусю, бо и вінъ мене любить!

П А Р А С К А.

Такъ на щожъ ти сказала? Отъ дурна! Хіба я тебе невдарила, чи що? Ачъ! сама собі жалю завдає! Бігъ зъ вами, діточкі! Коли вже такъ собі любитеся, то и Бігъ зъ вами! Я самъ не розлучниця! Хочъ куді, такъ я нічого. Отъ вамъ моє благословення! Я не буду супротивъ... Панъ Сава чоловікъ гарний и добрий и великого роду, и все... Бігъ зъ вами! Про мене, такъ хочъ заразъ до вінця.

К А Т Е Р І Н А.

Охъ, матусю, миленька матусенька, якъ же ти мене звеселила! *(кидаєця на шійу Саві)* Саво, ти мій тепер!

С А В А.

(кланяєця Парасці).

Не знаю, моя нене, чимъ тобі и дякувати: ти мені віку прибавила.

П А Р А С К А.

Господь зъ вами, діточкі: любітьсь собі — мене не забувайте: отъ уся й дяка.

(Вхòде Нàстя).

К А Т Е Р І Н А.

(кидаєця Нàсті на шійу).

Сестрице, Настусю. Тепер! Сава мій! Мати така добра, якъ взяла, такъ заразъ насъ и благословила.

Н А С Т Я.

Ну, що! Не правду казала я тобі: признайся матері, вона тобі нічого, а ти тільки й знаєшъ, що рюмаєшъ.

(Парасці).

Здоровенька була зъ молодими, тітко!

П А Р А С К А.

Спасибі. Бачъ якà ти, Настю: знала, що моя Катя любить Саву, а мені не сказала. Ябъ тоді зàразъ згодїлася, а то сердешна—що одбула! Бачъ якъ зъ лиця спала! А все то черезъ журбѹ! *(берє Катерину за голову)*. Якà голівка гаряча, — а очі які червоні! Підй, моє сєрденько, умійся холодною водїцею, мòже вонò полєгчає.

К А Т Е Р І Н А.

Ні, мамо: мнї й такъ лєгко на сєрдці.

Н А С Т Я.

Сказано—молодій зъ молодю! Тепєрь тільки помолїтись Богові, та й до шлюбу.

С А В А.

А я прохатиму тебє, мати: чи не мòжно такъ, щòбъ на сімъ тїждні н весілля у насъ булò.

П А Р А С К А.

А батька твого підòждати? хтожъ у насъ на весіллі бѹде?

С А В А.

Нема у мене батька! у мене тепер є мати! справимо весілля и безъ гостей, бо мені треба поспішати...

П А Р А С Я.

Правда. Твоє діло військовє. Та у теперешню годину якъ веселитися—то тільки гріхъ набіраться.

Н А С Т Я.

А нū лишь ти, молодà зарученая,—ходімъ у твоїй садокъ: либонь рясно цвітє!

К А Т Е Р І Н А.

Ходімъ, Саво!

С А В А.

Ходімъ!

(Про сєбе).

Гнать Голій! От-сє ще мені караючка!

(Вихòде).

С Ц Е Н А І V.

Въ Терехтемірові.

Дзвонять. Веліка сіла народа: біжать, товняця; чути крики.

1-й.

Наші вертаються зъ похòда.

2-й.

Де ?

3-й.

Та ондечки. Не бачишъ ? уже у городі.

2-й.

А ! теперъ и я бачу.

3-й.

Насілу догайдівся.

(Микита съ козаками виходить на зустрічъ Ҁетъманові и старині, котрі злѣзе зъ коней. За іми ідуть козацькі полки. Народъ товпнеться біля Ҁетъмана. Гомонѣть, роспѣвають).

Н А Р О Д Ъ.

А що ? ну ? Чи счѣстья, чи несчѣстья ? Чи побіли ляхівъ ?

Гетъманъ Петро Чалій.

Багачько захѣду, а день прѣздику. Бачите, пішли ми у похѣдъ, а насъ маю. Зустрівся зъ нами загінъ ляхівъ, такъ ми ёго й побіли. Та ще й два табора полонѣнихъ навезли. Та про все те байдуже. Хотілось, бачте, у Чигирінь убрѣтись, та саме лѣцьке гнѣздо поворушити, та ні,—не зъ сілюю ! Трѣба більшъ козаківъ понабрати : и за те спасібі, що де які поприставали до насъ, учувши про нашу справу. Отъ якъ більшъ позбѣраються, та ще запорѣзці трапляться зъ нами, тоді сміло мѣжно сподіватися, що додамо лиха суцѣстѣамъ.

Н А Р ò Д Ъ.

Ну, а все жъ таки наші одоліли?

П Е Т Р ò.

Та наші, та що изъ сєго путятъ ще? Трєба більшъ!

Н А Р ò Д Ъ.

Що жъ? и за се дякуємо Богові. Гей! наші одоліли.
Гетьмане нашъ, мілий гетьмане нашъ!

П Е Т Р ò.

(До козаківъ).

Ну, тепєрь, хлопці, я васъ одпушчю. Спасєть Богъ за вірну службу! Ідіть собі, та поділитесь здобичею, та безъ сварки, безъ чварі, тихєнько та хорошєнько. А пòтимъ відправте собі молєбєнь, та папахіду по вбїтихъ, хто у кòго прилучиться, абò рòдичи, абò прїятелі... що жъ робить! Військовє діло — терпіти трєба. Та й тогò не забувайте, що хто за віру свою загинувъ, то тогò Бігъ на тимъ світі не зоставить. Та глядіть, багàто не гуляйте, бо тепєрь такє діло, що якъ ляхи взнали про нашу справу, то такъ и стерегтимуть, щòбъ намъ напасть учинити. А черезъ тїж-день уп'яють: я куняти не люблю. Мені щòбъ усє жваво, та бòйко, та моторно булò. Ну, йдіть собі! *(козакі розходяця)*. А ви, панòве старшинà, б'удьте ласкові, ходімо до мене: після похòда відпочити трєба.

М И К Ї Т А.

Чолòмъ твоїй мїлости, високовельмòжний пàне гетьмане.

П Е Т Р О.

Здорòвъ, здорòвъ, пàне Завалчєнко! Чл все гарàздъ булò безъ насъ: у гòроді? дòма—у насъ? Чл не чùвъ чогò? чи не бàчивъ?

М и к и т а.

У гòроді то, пàне гетьмане, ничòго. А чувъ я тїльки, щò вискакують тутъ ляхї, та хòдять перевдягнутї.

П а в л о.

Трєба глядїти, а то вонї, сùчі, лукаві якъ бїсї. Появиться одїнь, а тамъ дрùгий, а тамъ глядї—чòго дòброго! Та ще отся жидовà... икъ зайдню бъ усю її повипахати!

М и к и т а.

Алє... Вонї самї повтікали. Бо якъ нарòдъ розсєрдивсь, — то якимъ ще сторчакà у вòду завдали.

А н д р і й.

Такъ бїсовїй жидовї й трєба!

П е т р о.

Ну, бїльшъ ничòго не чùти?

М и к и т а.

А що, пàне гетьмане, не лüбо и тобї то бұде слұхати, якъ я тобї повїдаю. Та щожъ — трєба!

П е т р о.

Що такє?

М и к и т а.

А отъ що, пане гетьмане: синъ твій по кривому шляху поїхавъ.

П е т р о.

Що такє?

М и к и т а.

Да такъ, що ёго теперь и у горoді чортъ-мà, — поїхавъ, а куди, хто ёго зна! Та ще й оженився. Та забравъ свою жінку, и худобу, и челядь — та й майнувъ. А було се . . . коли? у понеділокъ? такъ! у той понеділокъ!

П а в л о.

Отъ тобі на!

А н д р і й.

Оженився безъ батька!

С т е п а н ь.

Та й майнувъ кáзна куди.

Г р и ц ь к о.

Та вже хто батька не слуха, то зъ того добра не буде.

П е т р о.

Зъ кимъ же вінъ одружився?

М и к и т а.

Зъ Вапулівною Катериною: її мати удова, жінка полкового обозного, вінъ умеръ оцє вже роківъ зо два. Оженився, та й поїхавъ. Бідна тєща отъ якъ убивається! •

П Е Т Р 0.

Господи!

М и к и т а.

Вона зовсімъ була заручена зъ паномъ Гнѣтомъ Голимъ.

(Всі дівляцця на Гоголю).

П Е Т Р 0.

(Подумавши).

Ходімъ, Микито; розкажі мені, якъ се діялося.

(Виходить зъ Микитою).

П а в л 0.

Тсежъ вінъ розсѣрдивсь на насъ, що ми бѣтька вибрали, а не ёго!

А н д р і й.

Падлюка жъ вінъ, боли бѣтькові завистує!

А н т и н ь.

И дѣ се вѣдано, щобъ женитись безъ бѣтька?

О п и с и ф о р ь.

Та ще й виднѣвъ у свого пріятеля молоду!

Н и ч и п и р ь.

Бачъ, Гнѣте, ти за ёго заступавсь, а вінъ чимъ тобі оддячивъ.

К а р п 0.

Ачъ, бѣдний, якъ змінивсь!

А н д р і й.

Не оступавсь би за єго. А то, бачь, грівь гадюку у пазусі — вона й укусила!

П а в л о.

А голінний хлопцець бувь сей Сава, та звівь єго лувавий!

А н д р і й.

Такъ щожъ що голінний! Хіба ми єго й не честили за те! Ёмұ усє булò, чогò вінъ стоївъ. Що гетьманомъ не вибрали? А тебѣ знавъ, бісівъ, що хоча вінъ и бувъ молодєць — не черезъ батѣка се. Якòго напусту про єго напустили! Чимъ ми єго не шанували: и подарунками и чєстью.

П а в л о.

Ну, та вінъ такий тогò й стоявъ.

А н д р і й.

Те! оддячивъ вінъ гарно за се! Не по щирій любові служивъ вінъ родині, а зъ користи.

Н и ч и п и р ь.

А тожъ. Зъ чòго вінъ нажився. Все зъ нашої ласки. Нехай би вернұвъ усє!

О н и с и ф о р ь.

Та вже се ємұ не минється.

Б а р п о.

Ну єго кѣ злидню! Що ви зъ імъ розвозилися! Баба зъ вòза — кобилі лєгче!

Грицько.

Отъ, Карпо хочъ якъ, такъ вигадає.

(Росходяться).

Г н а т ь.

*(Остається одинъ, стоить кілька хвилинъ
наче зляканий, далі зъ досадою тупа ногою
и рве на собі волоссе.*

Побила мене лиха година!

СЦЕНА V.

Въ Немірові, у Конецьпольского.

К о н е ц ь п о л ь с к і й и С а в а.

Конецьпольскій.

Такъ, Саво. Нехай вѣжуть, що ми не шанємо тихъ,
що намъ корються — ти не те скажешь!

С а в а.

По віки вішні дякуватиму за вашу ласку.

Конецьпольскій.

Що казавъ, усє те сповнивъ: и земля у тебе є, и ху-
тирь, и усякові стѣтки. И отъ наказавъ будинокъ вибудо-
вати — живи та служи намъ.

С а в а.

Поки сили буде, на все раднішь для васъ.

Конецьпольскій.

А тимъ часомъ я напишѹ про тебе: хоча ваші козаки такъ розгнівѣли короля и посполиту, що їхъ повернули у хлопцѣ, та ми такі — кози зъ щиримъ сѣрдцемъ покоритися — унѣять положимо ласку! А я такі настою на тимъ, щобъ унѣять гетьмана поставили — и тоді, Саво! визнаєшъ мою правду! будешъ Українськимъ гетьманомъ!

С А В А.

Тоді, пане, перше діло моє буде вірною службою оддѣчити ёго мѣсці королю и тобі, мѣму батькові и добродітелєві.

Конецьпольскій.

Тоді йнакъ буде. Ти чоловікъ розумний и дотепний! Підъ тобою швидко вонѣ увоймуться, шизмѣтики сі. Тоді, сподіваюсь, унія вже вѣзьме своє.

(Саво скѣса дѣвицѣ на ёю).

А що ти? Чогѣ ти такъ дѣвишся! А! я знаю: ще не розвѣкся съ козацькимъ дѣхомъ! Ну, побудешъ у насъ — змѣнишся! їдь тенєрь до своєї вѣтчини, а вѣ недѣлю до мене, та я такі й самъ у тебе на новісїльї буду.

С А В А.

Унія! *(помовчѣвши трѣхи)* до забачѣння пане!

Кінець другої дії.

ДІЯ ТРІТЯ.

СЦЕНА І.

Въ Немірові, въ будинку Конецьпільського.

Конецьпільскій, Лисецькій.

Лисецькій.

Отъ дівко, пане!

Конецьпільскій.

Що такє?

Лисецькій.

Якъ би панъ думавъ! Той Гнатъ Гдлий, що здавну зо мною перемовлявся, — якъ би панъ думавъ! На Саву тепєрь наріка!

Конецьпільскій.

Якъ!

Лисецькій.

Каже, мовъ сей Саво нарєкомъ прийшовъ, щобъ до насъ підсусідиться, та визнавать про наше! А вінъ, каже, одъ козаківъ посланий, щобъ одводъ зробіть. Нехай, каже, панъ єму не вірить, бо вінъ єго изражати мислить.

КОНЕЦЬПЇЛЬСЬКИЙ.

Якъ же? Коли вінъ самъ тебе до Сави провòдивъ!

Л И С Ї Ц Ь Б І Й.

Отòжъ и мені чòдно! Нàте вамъ отсèй листъ відъ єго.

КОНЕЦЬПЇЛЬСЬКИЙ.

(Читає).

«Многи ділї дивні діються. Издавну я вамъ бувъ рад-
нішъ, а отсè и мене було підрадили. Я думавъ, що сей
Сàва зъ щирою правдою до васъ, ажъ тепèра взнавъ, що
вінъ зъ козаками въ ладу и перемовляється зъ їми черезъ
листї. Хай єго високовельмòжний панъ бережється: вінъ
израдникъ, вінъ вамъ лихòе! — Вірний и найпоследній
пансьвій слуга и підніжокъ Гнàшка Гòлий!» Лихий же їхъ
розберè!

Л И С Ї Ц Ь Б І Й.

Та я на се, пàне, не дòже потураю!

КОНЕЦЬПЇЛЬСЬКИЙ.

Тільки сей Сàва не дòбре щось на мене позира, якъ
я єму про уню стану казати!

СЦЕНА II.

Въ Терехтемірові.

Старшини й козаки прохòжуються, розмовляючи про міжъ себе.

М А К С І М Ъ.

Що, панòве, казали, упьятъ у похòдъ?

Н и ч ь п и р ь.

Бодай ёго возилася зъ походами! Ходишь, а нічого не виходишь!

К а р п о.

Панові Ничіпирові усє бь пожива була.

Н и ч ь п и р ь.

А щожь мårно биться! То не возацьке дїло, коли воюешь безь поживи.

А н д р і й.

Та що, братці? Щобь сєгò гетьмана трясця взяла! Оть ужє вісімь місяцівь гетьманує, а що ми зробили: дальшь Терехтемирова идсу не ткнемь! Першъ казавъ, що насъ мало: оть ужє й ціле військо зібралося, а все нічого нема пўтьнёго.

А н т и н ь.

Мовь нарокомь усє бариться!

С т е п а н ь.

Та ще й спісивий який ставъ: от-тò колись я прийшовъ до ёго, такъ вінъ такий, що ну!

Г р и ц ь к о.

Щось, панове, та не даромъ вінъ... хай мені не зна що, коли у ёго поганого немає на дўмці.

П а в л о.

О, ні, панове, за се я стою! Отсє що вінъ рахмånний здається — побачимо!

К а р п ь.

Та вже якъ хочешъ, а я ставъ помічати: щось не добрий вітеръ подиха!

Г н а т ь.

Та й дуже не добрий, пане Карпе! Вамъ, панове, тільки такъ здається, а я запевне знаю, що намъ не забаромъ біда прилучиться.

Г о л о с ь.

Яка?

Г н а т ь.

Така, що здорово біга! Козі ми не випережемо її, такъ пронадемо: ляхи усіхъ живцємъ заберуть.

П а в ь о.

Відъ кòго такъ?

Г н а т ь.

Відъ одного зрадника, сучого сина! Відъ тиєї гадюки, що, мовляли, я у пазусі тривъ. Відъ Чалєнка. А що, панове, ви ще не знаєте де вінъ?

А н т ь и н ь.

А чортъ ёго зна, пішовъ кудись блукати!

Г р и ц ь б о.

Отъ ужє півъ-рòка якъ и чутка за ёго пропала!

Г н а т ь.

Такъ знайтежъ, панове: вінъ живєть биля Немірова, та й панує. Зазвавсь зъ ляхами, купивъ маєтку, вибуду-

вавъ хоромину, звівсь зъ Конецьпольскимъ, та на насъ на усіхъ теперъ лихо замишля.

П а в л о.

Не минѹє вінъ нашіхъ шаблѹкъ, коли се правда!

Г р и ц ь к ђ.

Я вже за здалегідь про се чувавъ.

П а в л о.

Чувавъ, та й гадки не взявъ.

Г р и ц ь к ђ.

Ні. Се вже я такий, що відъ мене ні який чортъ не сховається. Провідаю, якъ не вихпайся!

Г н а т ь.

Ти чи провідаєшъ, чи ні, а я вже й провідавъ, и визнавъ. Натє вамъ, панѡве, от-сѣй листъ: коли хочете допѣвнитись, що сѣ не брехня — прочитайте лишень!

Г р и ц ь к ђ.

Я не вчѣний, такъ хочъ и не глядіти. Чому мѡжно, я й такъ повірю, а чому не мѡжно, такъ хочъ ти цілий оберѡмокъ папіру принеси, такъ, далибі, не повірю.

П а в л о.

Давай: *(читає)*. Кгди би намъ изъ тобою обачитися, такъ щобъ ти одъ пражеськихъ помислівъ слабѡдень бувъ, то я упѣвнивъ би тя, щобъ ти не лябався, бо тебе не ошукать, алѣ вельмѡжнимъ війска Запорѡжскаго гетьманомъ поставляють!

Г р и ц ь к о.

Бачите. Що жь отсє вінь затівà?

А н т і н ь.

Егè! нєрся, бачь, у гетьмани, такь не далї, — такь вінь от-куди вдаривсь.

М о с і й.

(Роздвигнувши старшинь швидко).

А ну, стривайте! Ще? Що дальшь бұде?

К а р п о.

Тю! дивїться лишень! Оть пщє й вінь нехай прочитà! Дайте ємұ. Вінь тамь розберє лісого дїда.

М о с і й.

А що, не розберұ дұмаєшь?

К а р п о.

А дай ємұ, пàве Пàвле, нехай вінь похарамàрка.

П а в л о.

(Тиче ємұ листà підò нїсò).

Ну на — дивїсь!

М о с і й.

(Розіра).

Азà: нї! помилївсь трòшки: здається зємля, а вонò бачь живїте. Чòртова ляховà писать не вміє. Якь погàно!

К а р п о.

А що, розібравь?

М о с і й.

Чортъ ёго розберє! Погано напйсано.

Б а р п о.

Ні, ні; почавъ такъ кінчай!

М о с і й.

А ну тебє! *(виходить)*.

Б а р п о.

Ачъ вирвавсь якъ Пилипъ зъ конопель! Та ні: не при тобі мабуть напйсано!

М о с і й.

(Хитає головою).

Эге!

П а в л о.

Ну, слухайте дальшъ: «А якъ твоє жоланье есть послужити Крулевству и щобъ ти не боявся ворогівъ, бо ёсли вони увідають, мусуть тебє у зазіза утрончить, абò забити, то ти спішно утікай до насъ, а у насъ пристальний приють тобі налізень бѹде, и одъ жадного непріятеля небезпеченство, алє шана якъ потреба». — Огь що рѹбнться, панѹве, а ми сєго й не знаємъ!

С т е п а н ъ.

Ну, спасибі тобі, Гнате, що ти зьумівъ извідати, а то ми бь усі пропали.

П а в л о.

Ну, якъ жє ти, Гнате, сей листъ добѹвъ?

Г н а т ь.

Бачите. Вінъ то ще здавну міркувавъ, якъ би насъ згубити, а собі счастья відъ ворогівъ залучити. Ище съ тиєї добі якъ ляхи забили нашого повійного Остряницю, то хочъ вінъ и такий и сякий, и воевавъ гарздъ, — а все у єго на думці погане було. А Конецьпольскій то й шукавъ тако́го, щобъ єму про насъ звіству дававъ. Чого шукавъ, те й налізъ! Обізвѣвся боростяний до шолудівого! Извівъ їхъ дідько! Отъ Конецьпольскій и прислаъ єму листи та подарунки, а вінъ єго за те звѣщавъ, що у насъ рѣбится. Після того Конецьпольскій й піше до єго: зрадъ, бѣже, Саво, своїхъ, а ми тобі за се... А Сава то й дума — гада: нехай виберуть гетьманомъ, тоді усіхъ ляхамъ віддамъ! Отъ и я, дурний, за єго заступавсь. Чортъ єго знавъ: спасибі, що ви мене не послухали! Отѣ вже якъ вибрали бѣтька, а не єго, такъ вінъ и майнувъ. А Конецьпольскій того не знавъ, що Чалєнко вже поїхавъ до єго, та й приславъ посланця, а я того посланця й піймавъ, и от-сєй листъ однявъ, та ще й кажѣ єму: я Саві прїятель, я єму оддамъ. За тимъ, панѣве, відпустивъ и посланця, що мені хотїлось взнать, що дальшъ изъ сєго бѣде. Отѣ й вамъ нічого не казавъ, та до Сави присѣдився и єму давай писати, що я на єго нічого, и щобъ вінъ мені звіству давъ, якъ вінъ собі має, и що рѣбять. Отъ вінъ мені й прислаъ листъ. Натє єго вамъ, от-сєй листъ, прочитайте.

П а в л ѳ.

(Читѣ).

«Та вже мені не жити зъ козаками: дякую за тє, що ти мене не забуваєшь — є зъ нимъ изъ своїхъ розмовляти,

алє мені Конєцпільській обіцяє гетьманство. Тоді я тебе не забуду». Та ще й підписався: «бувъ колись козакъ, а тепєрь ляхъ»! Що скажете, панове!

Г р и ц ь к ђ.

Ачъ що! бачите!

С т е п а н њ.

Смєрти предать єго! Такого злодія земля теріти не мусить.

П а в л ђ.

Якъ то ти єго вкусишь! смєрти предать!...

Г н а т њ.

Отъ диковина! Тільки на мене поважтеся, а я васъ прями на єго наведу; нішкомъ, ніхтѡ й не визна! Дней у вісімъ доскачемо до Немірова, а відтиль вінъ за дві мїлі.

А н т ѡ н њ.

Такого ірода мабуть и на світі не було. Якъ же? Батька свого, рідного батька ворогамъ продає!

О н и с и ф о р њ.

Іюда, бісівъ синъ!

Г н а т њ.

Що жъ ти будешъ робить!

М и к ѡ т а.

Абѡ ну, якъ єму не соромно: тозарища свого якъ підвівъ! Га! молоду перемовити! пропала бідна й дівчина.

ГНАТЪ.

Алє! от-тòжъ вонò. Чи менє то вже мабуть Бìгъ Свя-
тїй спасъ! (*хрєститься*). Слава Емú Вишньому Создáтелеві!
Попáвсь бувъ я у дїяволови шпòни. Ви ще, панòве, не знáете
що се за дівчина? Сохрани Мати Бòжа!

В С І.

(*Цікаво*).

Що? що? якъ?

ГНАТЪ.

А щò! (*тихо—бòязко*). Відьма, чарівниця!

КОЗАКІ.

(*Тòвпляця біля ёю*).

Отъ якъ! а нù! розскажі! А що тамъ табє!

ГНАТЪ.

Хай мені òчі вілізуть, коли вамъ не правду скажù.
Оттò, братці, праведно бáжеться, що на вòвба помòвка, а злòдїй
кобилу вкравъ. Отъ, рòва півтора томù, усі казали про Гáпку
Мотрòшиху, що бùцимъ вона відьма, та що до неї изъ сї-
нёго кùта змїй літавъ: чи якá шкòда у кòго зробиться —
усє вона! чи бòлість комù прилúчиться—усє Гáпка вїнна!
А якъ її вòить хотіли, а вона утеклá, тоді всі казали, що
у сорòбу перевернùлась, та й полетіла бъ дїяволу. Отъ-
же, братці, вона спасєна душá: перетєрпіла що, та ні за
вїщо! Післá тòго я її бáчивъ! Та де бáчивъ? у монастирі:
не їсть, не пьє, Богу мòлиться! А ми òнъ що на її звер-
нùли! А се, панòве, що не діялось, табъ отъ нехай менє
хрестъ побьє, хай я скризъ зємлю провалюсь живїй, коли
се не табъ—се все оттá бїсова дівчина! Вона й Сáву такъ

зъурочила. Хотіла вона й мене загубити и отто, бачъ, такъ мороку напустила, що я й сватати ставъ, такъ сохранила мене Цариця Небесная! Подумавъ я тоді Божої Матері молебень відправити. Тільки що відправивъ, а въ мене очі й розкрились. Вонò, бачиться, молитва й одоліла дїявову силу; такъ вона бачить що ні, — не на того напала, учепїлась за другого, та й поволокла . . . У мене ще тоді догадка була, та все такъ, та такъ, а отто вже, тїждня зо два, бувъ я на луці, що на праву рѹку одъ ліса. Сòнечко стало сідати, дивлюсь: зміяка такий прєстрашєнний лєтїть, а зъ хвоста такъ іскри й сїплються, приглядівсь . . . ажъ на зміяці сидить вона, Савїха, а на голові у нєї такі прєдїковинні квіткї, що й розгадати не зъумієшь. Я якъ перєхрєстївсь, та якъ трїчі плїонувъ, та якъ крївну: Во імѣя Отця й Сина и Святòго Дѹха Амїнь! Якъ же по всємѹ лісу підніметься вїтеръ, та якъ загерѹє, та підъ зміяку, а зміяка той такъ и шелєхнувъ! Тутъ де не возьмїсь ключа чортївъ, и чòрпихъ, и сїнїхъ, и вишнєвихъ и всѣкихъ: якъ підняли вони за волòсья Кàтрю, та й шмогонѹли упѣять къ зїидню! А сежъ, мàбуть, лєтіла вона якѹ шкòду намъ вчївити! От-такє, панòве! Щобъ мене Богъ убївъ, коли я хоть на пїточку збрєхàвъ!

М а к с і м ъ.

Ну, Бїгъ же тебє спасъ, що ти зъ нєю не одружївся!

Г р и ц ь к ò.

Вонò й по лицю вїдно булò, що вона вїдьма! Мені ще тоді, якъ усї казали на Гàнку, не вїрилось: охъ, не Гàпка се, кажѹ, їнша мàбуть!

Н и ч и п и р ь.

Бідна Гапка; отъ согрішили ми, що казали такъ! Теперъ вона свята буде.

С т е п а н ь.

За се намъ треба передъ нею опрощеньня прохати!

О н и с и ф о р ь.

А ту, бісову, поварати!

А н д р і й.

Покарати, покарати. Хіба свёршу Бігъ смёрти завдасть, а то сучий синъ буду, коли не вбью її.

С т е п а н ь.

Вонò такъ на світі діється, що вже хочъ якъ, а хто по закòну йде, то той закòнне й рòбить, а хто ні людèй не слухає, ні Бога не почитає, тогò й дїла ка зна якї. Бо хто по Бòжому йде, то у тòго тільки те й на думцї, щобъ якъ то угòдне Бòгові зрòбить, а вже хто супрутївникъ Богу, то той и до людèй вже не такий, и не те, — самъ собі вадить! Такъ я кажу, панòве?

Д е в і л ь к о г о л о с і в ь.

Такъ, такъ.

С т е п а н ь.

Ну, отъ бачите: хочъ би от-ся відьма! Вона, бачъ, не на те пішла, що Бігъ велить, а все якъ би на сұпротивъ, мовъ нечїстому угòднеє, а не Бòгові, такъ отъ її дїла ка зна по якому! А то вже хочъ и сей Сава, ажèжъ вопа що рòбїла панові Гнатові, а вінъ, якъ чоловікъ Бòгові вгòдний,

не зразу на її поваживсь, а першъ у Божу церкву пішовъ, та Божої Матері молебень відправивъ, такъ отъ ёго й Богъ не зоставивъ. Сказано, що хто якій до Бога, такий и Богъ до ёго! Отъ доброму не попустить Господь вийти во искушєнїє, а якъ поганій, та стане у ёго на думці не добре, такъ и Бігъ одъ ёго одстуниться, такъ вінъ такъ и пропадє. Далибі, такъ и пропадє, панове!

К а р п ь.

Та що ти свою мову такъ розпустивъ — бачъ який мұдрий!

С т е п а н ь.

А хібà жъ я не такъ кажұ!

К а р п ь.

Віримъ, віримъ. Та ти жъ чоловікъ розұмний!

С т е п а н ь.

Можє я розұмний, а можє й ні, тільки що я кажұ, такъ се вонò такъ и є.

П а в л ь.

Що Сàва зрадникъ, то я й самъ бачу, и вамъ скажұ, що ёго, бісового сїна, коли вінъ не схотівъ по правді робїти, трєба вбїти, — а оттò, що панъ Гнатъ казàвъ про відьму, то я вамъ, панове, скажұ, що я симъ бàламъ про чàри не дұже вірю.

Г о л о с а.

Якъ?

П а в л о.

Такъ, що треба в'инного, а не безв'инного карати: якъ заробивъ Сава, такъ й заплату нехай берє, а за що жъ бідна жінка пронадє. Се вже, панове, не лицарське діло: за се насъ Господь покарає!

А н д р і й.

От-тобі на! Ну, чудний же ти дуже, пане-брате: такъ злодійку не те що вбити — живу спалити!

С т е п а н ь.

А тожъ! Гріхъ доброму чинити зло, а супротивника Божого варать подобає.

Г н а т ь.

Панъ Булюкъ мабуть мєні не вірить!

П а в л о.

Да такі й не вірю.

Г н а т ь.

Хай Богъ спасє, щобъ я душу свою къ злидию ні за в'що оддававъ! Коли хочете, панове, я ще вамъ побожусь: хай мені руки й ноги вигниють, хай мені очі вилізуть, хай менє воші живого зідять, коли се брехня! Хай мені душу чорті у пекло потягнуть, коли се неправда! Отъ вамъ Христомъ Богомъ клянусь!

В с і.

Віримъ, віримъ! Павло недовірокъ.

П а в л о.

Якъ, панове, я недовірокъ?

А н д р і й.

Та коли жъ ти брату своєму не віришъ! Хібажъ такий козакъ стане дурно божиться?

П а в л о.

Якъ хочете... ви волю маєте, а я зъ вами отповіту за невинну душу не беру.

Г н а т ь.

Ну щожъ! знатимемо й безъ тебе, що робити: завтра, панове, їхати бъ туди; бо щобъ діяволова сила чогò не наробила. Ге! батько! цитьте!

С Ц Е Н А II.

Входє Петро Чалый.

П е т р о.

А объ чімъ, панове, радитесь?

Г н а т ь.

Объ тімъ, пане гетьмане, що ти не гарздь робишъ.

П е т р о.

Якъ?

Г н а т ь.

Такъ. що ми вже скільки от-туть сидимò безъ діла — сорочки прудимò!

А н д р і й.

А за того ляхи скоро православну віру наженуть.

П Е Т Р Ї.

Панове! И гріхъ, и стидъ вамъ такъ на мене казати. Ви жалкуєтесь на мене, що я васъ у похідъ не веду, а ви бь самі мене ганьбували, колись я васъ въ несправности повівъ. Я тимъ часомъ и пороку, и куль, и самопалівъ, и всякихъ знарядивъ надбавъ, щобъ усє у справі було. А теперъ тільки сподіваю запорішцівъ, бо вони обіщались зійтись зъ нами. Тоді можна и въ похідъ: хочъ що зробимо, такъ не безъ слави. А то що зъ того, що лякати ворогівъ! Та на що, панове, ви мені очі одводите: знаю я, що не про те ви рахували, а про мого сина розмовляли.

А н д р і й.

А хіба ти підслухавъ!

П Е Т Р Ї.

Хочъ и не підслухавъ, та знаю.

П а в л о.

Ти догадавсь, старій. Такъ: про твого сина розмовляли.

П Е Т Р Ї.

А чи не можна батькові знати про се?

П а в л о.

Батькові то може й не можна було бь, та гетьманові треба. Дізналися ми, що твій синъ израдникъ и насъ усіхъ згубить замишля. Отъ листи — прочитай!

П Е Т Р Ї.

Я вже їхъ бачивъ. Мені показувавъ Гнатъ Голій.

П а в л о.

А що ти про се думаєш?

П е т р о.

Заставивъ вінъ мене на старість слёзи проливати!

П а в л о.

Изъ слёзъ нема путятъ—а ми поїдемо, та вб'ємо ёго!

П е т р о.

Не знаю, якъ вамъ и одказати на се: просіти васъ, скажете, що оступаюсь за израдинка! Панове! я вашъ гетьманъ: ви самі мене вибрали—я зложу зъ себе гетьманство, бо гетьманові не пристало вамъ кланятись. Ні, панове, я не гетьманъ вашъ, я простиий козаць, старій, чахлий—я прошу у васъ: змілуйтесь надо мною!

А н д р і й.

Якъ?

П е т р о.

Не робіть мене на вікъ бесчашнимъ! Не вбивайте мого сина! Коли вже вінъ ставъ такій зрадинъ—я й самъ бачу... поїдемо до ёго, вінъ покається, вінъ посоромиться батька свого рідного! Панове... вінъ такий нашъ чоловікъ! Далибі! Бачите, у мене нема ні роду ні племени, вінъ у мене одінь однімъ, та й того хочете у мене відняти!... Та краще ви мене перше убийте, щобъ и до моїхъ вухъ не доходило, що ёго на світі немає! Панове! що якъ би вашъ синъ такъ... пожаліли бъ... такъ и мені! Пожальуйте ёго: за сєе васъ и Богъ не зоставить, що ви мені бідному уважите!... На щожъ ви мене й гетьманомъ вибрали, коли останню радість

хòчете одняти? . . . Перший разъ простити мòжно, а я самъ зъ вами поїду . . . далибї, вінъ уп'ять б'уде вірний нашъ! Коли вже на єго не хòчете положить ласки, надомною змілуйтеся! . . .

А н д р і й.

Бачъ! такихъ зрадниківъ багато б'уде, такъ усіхъ безъ хлòсти й оставляти!

П е т р о.

Та я єм'у самъ передъ вами так'у дамъ хлòсту, що не дай Боже! Та ви самі хочъ якъ єго покарайте . хочъ у глїб'ку на скілько запрїте, все що хòчете — вінъ на те заслуживъ, все, тільки до смєрти єго не забивайте! Хїба вамъ хороше б'уде, якъ я на васъ цїлий вїкъ жалкуватимуся! Коли я не вгòденъ вамъ, я хочъ заразъ оддаю булаву свою; й не хòчу, и цуръ єм'у й пекъ . . . вибїрайте собі когò знаєте, тільки мого Саву не забивайте! . . . Вінъ же колись бувъ такий хорòбрый, и такий прїязний и до віри и до людєй! Тепєрь то я вже бачу: на що погані л'юде не призведуть? а вінъ собі молодий! . . . Одхлòстуеть єго, та й привеземо до дòму . . . я єго тоді держатиму! Панòве мої ласкавіи: нехай уже тоді, якъ у др'угий разъ що затїє, тоді я не тільки не стану просити, самъ передъ усіхъ приведу, та такъ своїми руками гòлову й відсїчу! А тепєра вже змілуйтеся, простїть, пожалїйте свого гетьмана!

П а в л о.

Бачите, якъ вінъ жалїбно прòсить! Треба єго пожаліти. Вінъ чоловікъ дòбрый, та ми самі вибїрали єго гетьманомъ.

Ну, панове, ми пожаліємо ёго! Такъ, пане гетьмане, для твоєї милости мѡжно, да тільки, щобъ ти ёго одхлостувавъ.

П Е Т Р Ъ.

Далибі, одхлостую... самі, важу, що хочете робить, тільки до смѣрти не забивайте.

П А В Л Ъ.

Треба пожаліти гетьмана; та й Сава бувъ чоловікъ—молодець. Такъ, вельмѡжний пане гетьмане: тобі ми зробимо вслугу. Гарно, панове?

Д Е К І Л Ь К О Г О Л О С І В Ъ.

Гарно!

П Е Т Р Ъ.

О, спасибі вамъ! О, дай вамъ Господи усякого добра, и вамъ, и дітямъ вашимъ!

Д Ж Ї Р А.

(Вхѡдить).

Приїхали посланці одъ запорѡзцівъ...

П Е Т Р Ъ.

Кому вгѡдно, панове? отъ бачите сѣго я й дожидавсь!

(Вихѡдить, за нимъ Павло).

СЦЕНА ІІІ.

Г Н А Т Ъ.

(Хоче йти).

Счастливо, панове!

А Н Д Р І Й.

Куди ти?

Г н а т ь.

А що мені зь вами туть робіти? хотівъ я вамъ добра, такъ ви менє не слухаете! Бігъ зь вами! Будете каяться, и про мене згадуватимите, та пізно буде!

А н д р і й.

Я не згожівсь простити и не хочу.

Г н а т ь.

Такъ бачь, ви сєгò Павла слухаете! А тогò не бачите, що вінъ нзъ гетьманомъ за одиò! Отъ вінъ и мені не вірить, и на хрестъ мій великий не поважає; каже, що я збрехавъ! Щожъ, коли я збрехавъ, такъ нехай збрехавъ!

О н и с и ф о р ь.

Ні, пане Гнате, якъ? ми тобі віримо!

С т е п а н ь.

Ну, а щожъ ти тепєрь намъ порадишъ?

Г н а т ь.

Я вамъ нічòго не буду радити, я тільки спитаю васъ: чи мòжно простити и пожалувати зрадинка, бісового сина, невірного, онціхриста, знахоря, вовкулаку, що нзъ чортами за панібрата? Та ще у бісового сина ажъ жижкї трусяться, якъ би намъ лихо, та напасть зробити. А! ну, якъ ви на се скажете?

С т е п а н ь.

Та воиò такъ, та батька жалко.

Г н а т ь.

Батька жалко! А сєгò ще допутятя не знаєте, що у

тòго батька на думці. Чогò вінъ насъ такъ забавля! Чортъ ёго віда! Мòже вінъ самъ пзъ синомъ за одиò!

С т е п а н ъ.

О ні! вінъ, здається, чоловікъ добрий.

Г н а т ь.

Добрий, щобъ ёмұ добра не булò! Ну, та нехай . . . нехай вінъ и добрий, якъ ти кажешъ, нехай бұде по твоєму! вінъ каже: я ёмұ дамъ хлòсти, коли хочете передъ моїми очіма ёго самі побьетè. Такъ, та трòшки не такъ! Нехай би той Сава прòстий чоловікъ бувъ, а то вінъ знахорь, а жінка у ёго чарівниця . . . що ти нечистій силі дошкуляешъ? щожъ, що ми ёго побьемò, а вінъ пзъ своєю відьмою такого лиха намъ нарòбить . . . тоді самі не раді бұдемъ, що й побіли! Тоді вже певно пронадемò. Ащò ви на се скажете?

А н д р і й.

Ну, щожъ, панòве, не мòжно ёго пожазувати, нійкь не мòжно: колибъ вінъ не такий, а то бачь . . . нійкь не мòжно! Якъ скажете?

В с і.

Цуръ ёмұ! смерть ёмұ умісті зъ ёго відьмою!

Г н а т ь.

Отсè такъ! А щобъ той сідий зъ своїми хліпами васъ не турбувавъ, то одберемò собі козаківъ, та порадимо, комұ їхати, та сєгòдні у вєчері й гайда!

А н д р і й.

Ну, хто поїде? Я їду.

М и к і т а.

И я.

Г н а т ь.

Ти, Грицьку ?

Г р и ц ь к о.

Якь же ?

Г н а т ь.

Ничипирь ?

Н и ч и п и р ь.

О, якь би я ще не поїхавъ ! мені найпаче те, що у бісового сина худоби до чорта.

М о с і й.

Та вона у ёго не чистою сілою вона. Хай їй цуръ !

Н и ч и п и р ь.

А ми їй свяченою водою обільемо, отъ не чїста сіла їй одлигнє !

С т е п а н ь.

И яжъ поїду : мені отъ якъ хочеться подивїться, якъ не чїста сіла изъ сучої відьми къ злидню піде !

Г н а т ь.

Поїдемо, поїдемо. Сєгодні увєчері до мене, усє пзготїємо, та й гайда.

Г о л о с а.

До зобачєння, пане Гнатє.

ГНАТЪ.

Счасливо !

(Козакї розхòдятся).

ГНАТЪ.

Га ! га ! бòде й на нашому тїждню свято !

Лисецький озирàючись підхòдить до Гната. Гнатъ показує ёмў кудї пішли козакї, берє ёго за рўку и швидко вихòдить).

Кінєць трєтєї дїї.

ДІЯ ЧЕТВЕРТА.

СЦЕНА І.

Въ будинку Конецьпольского въ Немірові.

Конецьпольскій частіє Саву.

Конецьпольскій.

Ну, хоробрый козаче, вишьємо лишень. Я знаю, що у тебе такого нема дома!

С А В А.

Ми, українці, жити у рѣскоші не звикли. Не тимъ сѣе винѣ мені добре, що смашнѣ, а тимъ, що дорога для мене пріязнь, та ласка твоя. *(Пѣє)*. Щобъ тобі Господь віку прибавивъ!

Конецьпольскій.

Дякую. Ну, думавъ такі я, коли ми зъ тобою воювали, що винѣ умісті нѣтимемо? А здорово ти насъ дошкулявъ!

С А В А.

Що було. то за вітромъ по воді поплило: на що прѣшло згадувати! Не прѣтиву тебе, та й не прѣтивъ короля ми воевали—а прѣтивъ неправди. А я, пане, ніколи вамъ не ворогувавъ. а хочъ коли, такъ усѣ бажавъ, щобъ міжъ нами згода була.

Конецьпольскій.

Правда. Тоді се й було. Теперъ, бачъ, ти покаявся, такъ и ми простили тебе. О, козібъ усі такі покірливі були!

С А В А.

Мені бъ самому ніщо такъ не приязно — якъ би ми помирилися й одинъ другогъ, ляхи й козакі, за братіві почитали.

Конецьпольскій.

Не за братівъ, за панівъ, бо все такі ми старішъ одъ васъ. А що я тобі заразъ подамъ, то ти довго мені будешъ виноватий, щобъ такою приязною новиною мене на оддячку привітати. (*Вийма папірз*). Отъ, мій коханий Саво, изъ Варшави мені листъ прислали. Ти знаєшъ, що я писавъ про тебе, що ти прийшовъ до насъ, и прохавъ визволить тебе одъ козацької злоби, и обіщався намъ вірою й правдою служити; и що ти чоловікъ розумний и дотепний, и такъ якъ намъ треба сұпротивъ бунтовниківъ, що своєю волею собі гетьмана вибрали, другого гетьмана поставити, то я, якъ ми тоді й радилися: самъ знаєшъ, и писавъ, що не знаю, мовъ, нікого опричъ тебе, щобъ кому можно було булаву уручити. Теперъ мені відписали зъ Варшави, що нехай буде помоду, и самъ крузь нарікъ тебе гетьманомъ війська козацького.

С А В А.

Вірою й правдою служитиму моєму добродітелєві.

Конецьпольскій.

Та велять мені ще опричъ тихъ козаківъ, що намъ вірні zostалися, ище чотіри тисячи ляхівъ відправити, щобъ

зъ їми ти угомонївъ бунтовникївъ, та на заковїне Бѣгомъ
п королѣмъ наріченне своє пѣнство уступївъ.

С А В А.

Що менї король навазує, то усє къ єго чєсти п слѣви
робїти маю.

Конецьпѣльскїй.

Та ще писавъ я про те, що бунтовникї бѣтка твого
рїдного гетьманомъ поставили — на се вїдписали менї, що
колі єго вѣзмуть, то єму нї якої вѣри не бѣде. Круль
дѣбре твою вїру п правду бѣчить: бо ти п бѣтка не жа-
лїешъ, абї тїльки ввѣлити вѣлю єго мїлости. Тимъ тобї сєє
п уважѣється!

С А В А.

За се вїшно Бѣга молїтиму за єго крулевську мѣць...

Конецьпѣльскїй.

Отъ п все. Та ще велѣть менї зъ тобѣю умѣвиться.

С А В А.

П безъ умѣви. пѣне, служїтиму я прѣсто: не прїйшовъ
он я до васъ, колїбъ вамъ лїхувавъ.

Конецьпѣльскїй.

Ти чоловїкъ дѣбра душѣ, я знаю се. Тїльки те, що
наказують — трѣба уважитъ. А сє, бачъ, щобъ п тебе до прї-
сяги прївївъ, що ти бѣдешъ вїрний послѣшникъ посполїтїй!

С А В А.

Хочъ п п безъ прїсяги у вїрности не змїнюсь, та прї-
сягнѣтиса у правдї не грїхъ. Дѣбре, пѣне.

Конецьпольскій.

Ищё одна умова: крузь и рада наша хочуть, щобъ ти заприсягнувся, що усимъ зусильямъ будешъ ўнію на україні вводити, и вôleю и невôleю заставлятимешъ козаківъ бути нашими, щобъ вони свою шизматичьку віру покидали, а ўнію приймали. Усімъ тобі треба намъ присягнути. Вонò, я знаю, ти бъ сее робивъ и безъ присаги, та все треба щобъ діло до діла було.

С А В А.

Ўнію, пане?

Конецьпольскій.

А що? Ти самъ знаєшъ—безъ сего не можно. Не лиха ми вамъ хочемо, а добра; щобъ и ви якъ треба Бòга чтіли и царство небесне зъ нами залучали!

С А В А.

Ні, пане: я своїй вірі не зрадникъ.

Конецьпольскій.

Якъ се?

С А В А.

Тіломъ и душею раднішъ я вамъ служити, а на свою віру войною не підù. Я самъ хотівъ прохати сеї одної ласки, щобъ нашу віру не давили, а ту щеще на мене самого накладають, щобъ я своїй вірі ворогувавъ. Ні, пане. якъ хочешъ—цуръ томù й гетьманству! Мої віра мені надъ усе дорогже!

Конецьпольскій.

А коли такъ, чогò жъ ти й прибудивъ до насъ?

С А В А.

Королію своєму забонному прийшовъ я служити, а не віру свою отцєвську й дідівську зрадити !

Конецьцільскій.

Гратися зъ нами захотівъ, хлопъ ?

С А В А.

Буде твоя ласка, не гнівайся на мене, що я тобі казатиму: я чоловікъ прости́й и казатиму прости́то, — може коли не такъ здаватиметься, та я знаю, що ти панъ добрий и мило́стивий — виба́читимешъ мені ! Сподіваючися, що ти мене не зоста́вишъ и що може чимъ услу́жю своєму коро́леві, я прийшовъ до тебе. Ти, дай Бо́же тобі здо́ровья, усімъ наді́ливъ мене и своєю мило́стю потіша́въ; живу́ я зъ твоєї ласки и ні въ чимъ мені жалкува́тися. Тільки служи́ть вамъ віро́ю, та пра́вдою, та дякувати вамъ одъ щі́рого се́рдця, та Бо́га за васъ блага́ти ! Але, па́не, я не прийшовъ до тебе, щобъ ми, мовъ купці на ринку, объ своїй ві́рі тургува́лися. Ти жъ, па́не, самъ чоловікъ и розу́мний и вче́ний — ува́жъ самъ: воно́ пра́вда, проти́въ се́го нічого каза́ть, що на́казують, то тре́ба сповня́ти, але́, такъ . . . зъ твоєї мислі́, зъ тво́го щі́рого се́рдця, скажи́ мені, па́не . . . якъ тобі зда́ється се́, що насъ такъ налі́гують, та вті́сняють ? Що ! хіба́ ми не́христі́, бесу́рме́ни ? Усе́ така́ жъ ві́ра ! Що ви Бо́гові та Спа́сителя́ві мо́литесь, що ми — усе́ рівно́ ! Що ви Святи́хъ Бо́жихъ чті́те та шану́єте, що ми — усе́ одна́ково ! Одні́хъ Бо́гъ, одна́ хре́стья́нська ві́ра — за що́ жъ намъ така́ напа́сть ? За що́ насъ бі́днихъ такъ зневажа́ти ? Дали́бі не зна́ть що ви ро́бите зъ на́ми ! Не було́бъ у насъ ні чварь,

ні бунтівъ, жили бъ ми якъ брати рідні проміжъ себе. колибъ ви насъ хоча якъ людей вѣжли! Отъ, бачъ, старі люде кажуть: за покійного короля Стефана . . . а жежъ якъ ми вірно служили ёму, и нічого поганого тоді не було! А тепѣра . . . Господи мій милостивий! Далибі, якъ ти знаєшъ собі, а правду говорю — воно такъ! ми бъ вамъ вірно служили, колибъ ви на насъ лиха не покладали.

КОНЕЦЬПІЛЬСЬКИЙ.

Досць! Шизматика нічого слухати. Роздобаривать зъ тобою — воду товкти.

С А В А.

Шизматика, пане! От-такъ у насъ робиться: ви насъ лаєте шизматиками, — ми васъ недохристями. А нема нічого изъ сего доброго, пане! Ще й поприкаєте, кажете: бунтовникі. Ми не шизматики и не бунтовникі. Ми не шизматики: наша віра християнська, свята й непорочна: віруемъ ми въ Господа Ісуса Христа и Матірѣ Ёго Пречистую, и Святихъ Ёго, віруемъ такъ якъ діди наші віровали, и зостанемось кріпкі у тій вірі, що хочете ви зъ нами робить! Дай Боже, щобъ и діти наші такъ же вірили! А що ми не бунтовникі, то тожъ я тобі скажѹ: хіба ми вамъ вірно не служили? хіба ми васъ одъ ворогівъ не боронили? скільки разівъ бесурмєнівъ одъ васъ відгнали? скільки разівъ сѹпроти москалівъ ми вамъ помічью помагали? Подивітесь лишень у старосвітські описи ваші: чи нема тамъ козацької слави? чи не проливали ми за васъ своєї крѳви? чи відмогалися ми коли нєбудь вамъ служити? А якъ за се була дяка? Що скажешъ, пане? Що намъ тепѣрь одъ вашої

неправди нікуди діваться! Що намъ нїде голови прихилити! Що намъ не дають молитися Бòгові! що нами якъ скотїною орґудують! Та ще й кажете, що ми й такі й сякі, и бунтовники, и розбійники! Ніколібъ ми не бунтовали, колибъ ви зъ насъ не глумовали! Такъ, пане: хочъ гнівайся, хочъ що хочешъ роби, твоя воля, твоя мічъ, а я правди казати ні передъ нимъ не побоюся!

Конецьпольскій.

Що жъ вінъ теперъ думає починати!

С л а в а.

Що ти прикажешъ, пане: я у твоїй господі. Волю маєшъ мене у кайдани залити, та у Варшаву відослати — нехай тамъ мене смєрти предадуть: мені та потуга буде, що я за своєю віру загину!

Конецьпольскій.

Колі бъ зъ іншимъ — ибъ справді тєє учинивъ. Тебє я поважаю за твоєю дотєну, та завзяття. Я тебє не гаїтиму. Іди собі; тільки одъ мене більшъ ласки не сподівайся! Що я тобі давъ — усє беру назадъ, бо ти не хочешъ уволити волю королєвську!

С л а в а.

Ти мені подарувавъ — твоя воля й назадъ узяти. Все твоя воля, пане.

Конецьпольскій.

Щожъ? Ти думаєшъ от-сє тобі й лүчче буде? Відъ козаківъ ласки не сподівайся! Вони вже давно смерть тобі нарікли.

С А В А.

Се я знаю. Та що жъ тутъ? Крий Бòже, я не боюсь смёрти! Вòзьмете менè ви—мені те лèгко бòде на душі, що за віру свою доведётся вмёрти; убьють менè козакї — я вèсело мұшу умірати: знатиму, що за короля свого предаю дұшу!

Конецьпòльскій.

Ну, йди, я тебе не держу!

(Ввìхòдить джурà).

Д Ж У Р А.

Приїхавъ до пàна Сàви Хòмка: та такий запìрханий! нїшкомъ щось має пàнові сказати.

Конецьпòльскій.

Нехъ сюди прїйде!

(Оглядàючись ввìхòдить Хòмка).

С А В А.

Не ховайся, Хòмко, кажи правду, чого ти?

Х ò м б а.

Пàне! лїхо намъ прихòдиться! Крий твого двòру блукàють козакї, усè визирàють зза лїсу. Жінка твоя боїться, не знаємъ що їй дїяти: поспїшай швидче, пàне.

Конецьпòльскій.

А що? от-сè жъ вони почули де ти, та й приїхали убить тебе!

С А В А.

Бòжа воля!

КОНЕЦЬПÓЛЬСЬКИЙ.

Послұхай, Саво, у мене є війська довіль! Положұ на тебе милость! Тільки змòвимось, (*ласкаво до ёю*) ну, Саво, на уговòрь — риднұ! Ну!

С А В А.

Ні, пàне — твоє воля, сєгò не бұде!

КОНЕЦЬПÓЛЬСЬКИЙ.

Що жь? Ти пропадєшь? Вони тебе забьють, — дарма, що твій батько надь їми панує. Вінъ пєрвий підніме на тебе рұки. Хочь ти й проситимєся, такь не змїлуются.

С А В А.

Проситєся мені шкода! Я умрұ, якимь уродївся! Ні до кòго у вїкь свій не вклонявь, такь и передь смєртъю не поклонюся.

КОНЕЦЬПÓЛЬСЬКИЙ.

Пропадєшь, Саво! Крãще підпишись от-тұть, тай иди собі зь громадою.

С А В А.

Ні, пàне, далибі ні! Сказавь, що сєгò не бұде, такь и не бұде!

КОНЕЦЬПÓЛЬСЬКИЙ.

Та тижь пропадєшь! Такий молодий, хорòбрий: у тебе жінка и синь, кажєшь, є малєнький! Саво, мені тебе жàлко: пожалуй семью свою!

С А В А.

Боли вони живі зостануться Бїгь їмь бұде отцємь!

За сиротою, кажуть, Бігъ зъ калитою! Вінъ милосєрдъ — на єго сподіватися трєба! Коли жъ и їмъ смерть бѹде, тожъ Божа вѹля!

Конецьпольскій.

А, та який же ти непокїрливий! Вчепївсь за однѹ, такъ однѹ те й твердїть. Коли жъ такъ, далибї менї тебе жалько, зоставайся поки у мене.

С А В А.

Твоя вѹля и пустить мене и не пустить: тїльки коли ти мене пускаєшь, то я по своїй охѹтї не зостанусь: у мене семья — покидати її грїхъ.

Конецьпольскій.

Ну, їдї! Хто не слѹхає тата, хай послѹхає ката! Идї, я тебе не гаятиму!

С А В А.

(Помолївшись Богу).

Спасибї. Прощай, пане; мѹже не доведеться бїльшъ бацитися, дай Бѹже тобі, що въ єго прѹсишь и семьи твоїй; дай Бѹже королєві нашому счастья и славу; и всїмъ добримъ людемъ дай Бѹже долю добру!

Конецьпольскій.

Идї собі къ заїдню.

(Савва й Хѹмка вихѹдять. Конецьпольскій стоїть замїслившись).

(Вхѹде Лисєцький).

СЦЕНА ІІ.

На полі лісодзь. Поміжъ кущами течія.

Сѣва зъ Хомкою ідуть вѣрхи.

С Л В А.

(Співà).

Вилинула галка зъ зелєної бѣлки:
 Сїла пала галка на зелєній сѣснї!
 Вітеръ повїває, сѣсенку хитає!
 Не хитайся сѣсно: менї жити тѣшно!
 Не замайся гїзко: менї жити гїрко!
 Немà вѣ мене рѣду нї отця, нї нєньки:
 Покинули мене и братї рїднєнькї!
 * И братї рїднєнькї, и вїрна дружїна:
 Одїнь сирѣтина, якъ вѣ полі бїлїна!

Хомко, наберї лишъ менї водї, отъ якъ пїти хѣчется!

(Хомка слїзà сѣ коня и набїрà водї. Сѣва випивà).

С Л В А.

Хомко!

Х О М К О.

Чогѡ, пàне?

С Л В А.

Бачишъ ти ѡндечки ширѡку долину: онъ-онъ мріє —
 кругѡмъ лїсѣ, полїву руку рїчка?

Х О М К О.

Бачу, пàне!

С А В А.

Тамъ колись відомщавъ я за Остряницю ляхамъ, тамъ колись клювали тіла їхъ орли та вѣрони, — а я зъ своєю кравчиною вертавсь до дому: били у котли, сурмили у сурми, — весь людъ зустрічавъ мене, усі кричали: ай Сава—богатирь Сава! Тоді мені й пісню приложили. Тому вже два роки, а швидко пройшли! Ще мабуть зосталися сліди мої на тій долині, зосталась и пам'ять моя у ляхівъ, а слава моя, що я тамъ залучивъ—за вітромъ полетіла!... Поїдемо, Хомко?

(Ідуть).

Кінець четвертої дії.

ДІЯ П'ЯТА.

СЦЕНА I.

КАТЕРІНА И МОТРИЯ.

Тільки що купали дитину. Катеріна, сповівши її, кладє вь волюску.
Мотрия винесе воду.

КАТЕРІНА.

Охъ, Бòже жъ мій! Та якъ же мені страшно! Коли поїхавъ Хòмка, а дòсі Сàви немає!

МОТРИЯ.

Та вонò, вàжуть, далєко!

КАТЕРІНА.

Охъ, та якъ же я излякàлася! Дòсі усє такъ и трұситься!

МОТРИЯ.

Та вудї жъ вонò пішлò?

КАТЕРІНА.

Та хто ёгò зна, якъ я встàла, такъ щось забованїло біля ліса . . .

МОТРИЯ.

Спасї Гòсподи!

(Вихòде за двєрі. Чўти кàркає вòронг).

БАТЕРІНА.

Що се?

Мотря.

Геманівъ брюкъ! трічи вже зганяла зъ бовдура —
упьять сівъ було!

БАТЕРІНА.

Охъ, се жъ вонò та не даромъ!

Мотря.

А оту́ нічъ — табъ совà те й зна літа коло хати, та
все угува!

БАТЕРІНА.

Щось вонò та є! Мотре, далибі се не даромъ! колибъ
хочъ Сàва швидче!

СЦЕНА II.

Батеріна сидить на лешанці й колише дитину. Входить Сàва. По лицю
єго видно, що вінъ дуже стурбований.

БАТЕРІНА.

(Біжить до єю).

Сàво, мій мизенькій! Ну, насилу я тебе діждалася!
А тутъ тава напàсть — зовсімъ біда приходилась безъ
тебе.

САВА.

Що, моє сєрденько?

КАТЕРІНА.

А що? снжу от-тамъ сама собі, тай колишю дитину; тільки ненарокомъ я зиркъ у віконеце — ажъ тамъ щось замеріало, та такє страшнє: я такъ излякалася — самò у козацькій одєжі, а лицє такъ схòже на Гнàта Гòлого.

САВА.

Ні, моя мїлая; се тобі такъ здалòся. Чогò вони сюди зайдуть? Не принесє їхъ нечїста мàти. Та на Гнàта Гòлого ти вàженъ?

КАТЕРІНА.

Эгè!

САВА.

Якъ би Гнать Гòлий, такъ би я й не боявсь.

КАТЕРІНА.

А я такъ — такъ єгò боюся, що недай Бòже! Отò колись вінъ мені у во сні приснився: нàче йде до мене, та простягъ рўки, та й хòче мене обняти, а я одъ єго... та такъ мені страшно стàло, що якъ прочуїлася, такъ перевернўться на другий бїкъ не посміла! Мені усє здається, що коли нєбудь вінъ намъ лиха задàсть.

САВА.

Ні, моя мїла, вінъ не такий; ми вибьятъ помирілися: и я писавъ до єго, а вінъ до мене. А тобі либòнь безъ мене стїàсно?

КАТЕРІНА.

Стрєшно, мій миленький! Якъ ти буди пойдешъ, такъ

мені стане такъ, що хто ёго знає й якъ. Усє бъ то плакала та журілася, — хто зна чогò! Якъ бачу тебе біля себе, що ти зо мною, такъ тоді тільки мені й лєгко й вєсело, а якъ тебе немає, такъ така туга та нудьга нападе, що сама не знаєшь, щобъ собі й заподїяла! Чогò ти все такъ часто у той Немїрівъ їдишь?

С А В А.

(Здихнувши).

О, моя Катю, більшъ мабути ніколи не поїду.

КАТЕРІНА.

Та такі й не їди! Якъ такі тобі не жалко мене саму залишити! І маленька дитина тебе до себе не тягне. Мені, якъ би днівъ зо два ёго не побачити, такъ я не знаю, щобъ тоді зо мною й було!

С А В А.

(Цїлує дитину).

Кришечко моя! синьочку мій! Охъ, тяжко — важко мені на серці. Здається, що я вже послїдній разъ защу мою кришечку. Катю, моя Катю, ти плачешъ!

КАТЕРІНА.

Самà не знаю, чогò слєзи льються! Дивлюсь на тебе, що ти такий ставъ смутний, та й заплакала.

С А В А.

Охъ, Катеріно; погано на світі! Хто ёго зна на що се Богъ такъ учинивъ: безперєчъ усє горе та смута; їнший разъ голову бъ собі розбивъ — та ні, усє є щось такє, що не пускає, усє такі знайдеться такє, що й серце потїше,

по неволі и горе забудешъ, и світь Божий уплять стане
світь білий та хорощий. Катьо, Катьо! Дай мені свою рұ-
ченьку, підійми голівку — подивлюсь я у твої очі! Катьо!
(*обніма її*). Сонечко моє ясненьке! якъ мені біля тебе
сидіти люблю! якъ мені на тебе дивитися мило! О, моє сєр-
дечко! А вже, що на дворі діється, у світліці забудешъ!
Якъ не чипляйся біда, куди не жєси вона, а біля жінки, та
дитини нічого вона не зробить. Усє такі бұде сєрдцю роз-
вага! (*здрінувши*). Боже мій милий! якъ би ти знала...
такà журба! Вона мене звязать, зсунуть, изьість, бісова!
Ви, жінки, не знаєте, що бувà йноді на сєрдці у чоловіка!
Вамъ — якъ миленькій васъ любить, та дитина здорова, та
дòма усє гараздъ—такъ вамъ и журби нема. А насъ—якъ
би ти знала, якà наша натурà, Катєрино!

КАТЕРИНА.

Що се ти кажешъ, Сàво. Я нічого й не втїмла, що
ти й казавъ мені.

САВА.

Куди не підешъ — усє люди! Тому тільки життя на
світі, хто зъ їми у ладъ. Той тільки счàстья бачить, хто
до їхъ покiрливий. Я не вмію зъ їми жити, не вмію їмъ ко-
рїтися—ще не тєє!... хòчеться, щòбъ то старшимъ бұти
надъ усіма!... Ще змàлку я нікого неслухавсь; дитиною
хотїлось розумїти надъ старїхъ бұти. Щожъ? Якъ увязà-
лась сұча недòля, та й не одчєнитися... женє мене, самъ
не знаю куди! Твоя вòля, Боже! що бұде, то хай по твоєму
бұде! (*дївщиця зъ ласкою на дитину*). На що ми тебє на
світь породїли, мій малєсенькій! Тепєрь ти собі лежишь,

нічого не знаєшъ, прийде часъ, — хто зна, що тобі доля на-
ріває! Не дай Боже того, що твоєму батькові!... (*Катеріні*)
Послухай, Катеріно, що якъ насъ відсила вїженуть, и намъ
приїдеться блукати, одберуть у насъ усе — ми маандрувати-
мемо зъ кутка въ кутіть... що тоді?...

КАТЕРІНА.

Щожъ, воля Божя! Бачъ який ти? Казавъ, чого я така
боязлива, а самъ якъ сумуєшъ! Щожъ, мені, крий Боже,
хочъ якє несчастья, — я все терпїтиму, абї зъ тобою не-
розлучно буть!

САВА.

О, моє сєрденько! Однімъ одна моя радїсть на снмъ
свїті! Такъ, терпїтимемо... Катю, коли доля терпїти ве-
лїла!... А все мені щось на сєрдці трїдно, та нїдно!
(*каже до дитини*) заснувъ мїй малєнькій! нехай спить!
(*цїлує й милує єго*) Який гарячий! мїй снвдочокъ, мїй ма-
лєнький! Васьо, Васьо! цїтьте, не стїкайте, на що єго будїти?
(*Хита колыску*). Люлі, люлі. Вибачай, Катеріно, що я
твое на сєбе беру. Ажежъ ти знаєшъ, моя мїла, що якъ
голїбка полїне, такъ голубъ дїточїй годїє! Такъ и ми зъ
тобою, моє сєрденько! (*цїлує її*). Нїякъ не налюбїюсь, див-
лючїсь на тебе; не наплїюсь зъ тобою! Хочъ до смєрти
милуватимуся — усе здаватиметься, що мало! О! чого ти
такà смутна? Ачъ, якї очї заплаканї! Не журїсь, моя рї-
бонько.

КАТЕРІНА.

Та якъ же мені не журїться, коли ти журїшъся! Бачъ,
тутъ нщє щось не дїбре пїдъ насъ пїдїзà!

С А В А.

Не бійсь моє серце, нічого не бійсь: поки я зь тобою . . .
усе гарно буде. Я самъ не знаю, чого мені сѹмно такъ
було . . . теперъ пройшло! Я отъ якій веселый! Гей, Хомко!
підй лишъ у півницю, та принеси горілки, та меду. Увесь
вікъ свій не пивъ горілки, теперъ напьюся . . . далибі на-
пьюся! Не знаю самъ, передъ чимъ дуже такъ захотілось.
Та й бісова, онцїхристова журба . . . чого вона справді такъ
увязла? Стревай! я її вїжену. (*Хомка приносє горілки
й меду*). Отсє такъ до діла! . . . (*пє*). А, сѹча, яка гірка!
Якъ се її пють багато! Випий лишъ ти, Катю.

КАТЕРІНА.

О, ні, цуръ їй! Я одъ роду не пила — я не знаю,
яка вона й є.

С А В А.

Та я й самъ не пивъ її ніколи. Теперъ тільки такъ . . .
тимъ що й я бувъ колись козакъ! Колись! — А того, що
було колись — того нема вже й не буде! Геть, дїволова
журба! щобъ тебе правці зїли! Випий бо, Катю!

КАТЕРІНА.

Далибі не хочу: дай краще меду. (*Сава дає їй меду,
Катеріна пє, дитина просинається*). Отъ бачъ, дитину
годувати треба.

С А В А.

За твоє здоров'я, Катю . . .

(*Співà*).

О, щось мені, братці, горілка не пьється;
Печаль коло серця якъ гадина вьється:

Нехай вона вьється, вона увоймється!
Тоді увоймється, якъ добре напьється!

Отъ и повеселіло. Гарна пісьня, Катьо?

КАТЕРІНА.

(Усміхаєця).

Якъ же?

САВА.

(Обніма її).

Сміється моя Катьа, моє сєрдце. Ачъ, які у тебе очі
гарі, та ясні — дай поцілую!

КАТЕРІНА.

Стревай, . . . дитіна. *(Цілує Саву, потімъ дитину).*

САВА.

Вонò впьять заснуло! Положь: нехай спить собі у ко-
лісці. Не рушъ, положі!

(Катеріна кладє дитину. Сава цілує її).

КАТЕРІНА.

Буде вже.

САВА.

Чогò тамъ буде, коли пїти навчаюсь. Козакі наші
навчаються пїти у таборі, а я такъ у світлиці зъ жінкою,
ха! ха! ха! от-сє такъ! Сава Чалий горілку пье! Треба
записати той день, коли почавъ! Стревай! И ви напьєтєся
сєгодня — чуєшъ Хомбо! *(сїдає біля столу й пїше).*

*(Чути великий шумъ. Хомка прудко вибіиъ
зъ світлиці. Сава кїда пірò. Катеріна підбіиъ
до вікна, алє заразъ же сз крикомъ одскакує).*

С А В А.

Що тамъ?

КАТЕРІНА.

Лішечко!

С А В А.

(Дивиця вз вікно).

Що се? Любонь наші козакі! Чи чорті, чи що? Чогò воні пруться, ажъ ворòта ламають? Чогò воні одъ мене хочуть?

(Чути юлоса) Пустіть насъ? Старіхъ товаришівъ! Пустіть насъ!

С А В А.

Отсє ще?

СЦЕНА ІІІ.

Входять: Анярій, Микіта, Грицько, Степанъ и другі козакі.

М И К І Т А.

Здоровенький собі живєшь, пане Саво! Якъ ся маєшь? Що, пане Саво, признавъ насъ?

С А В А.

Якъ не признаъ старіхъ товаришівъ! Ну, що скажешъ?

М И К І Т А.

А що скажемо? Бачъ, ми тебє одвідати приїхали? Якъ ти тутъ живєшь собі? Огікло вже безъ тебе. *(побачивъ Катерину)*. А! здорова була, моя пані! Мати тобі чолòмъ

наказує! А що, пане Саво, мабуть несподівані гості приїхали? Чимъ їхъ привітаєшъ?

С А В А.

Жàлко мені, що ви опізнїлися, мої друзяки. А то отъ Господь дарувавъ сїна — ви бъ у мене на хрестїнахъ погуляли, колибъ першъ сєгò тїжднівъ за три сюдї приїхали! Бўде вàша охòта, презволяйтесья — у мене є ще недоїдане та недоїване...

А н д р і й.

Гàрно жъ ти насъ привітаєшъ! Нї, пане Саво, не пїти й не гуляти прийшли ми до тебе, а тебе розщитати!

Н и ч и й н и р ь.

Эгè! Лàгодсьє лишъ, пане Саво, скорїшъ, та ведї насъ у комòрю свою, що сбудувавъ для своєї худòби, та оддавай намъ ті подарунки, що ми тобі колись підносили.

С А В А.

Я заплатївъ за їхъ тоді, якъ підъ Немїровимъ от-туть недалєко за васъ бївся. Тодї я заплатївъ за їхъ своєю крòвію. Якòї ще худòби вамъ трєба? Є у мене худòба, та не зъ вàшої лàски надбана... Не я вамъ, а ви мені були виновàті, такъ ви вже мені заплатїли,—тоді якъ надо миòю познущàлися, тоді ви мені заплатїли.

А н д р і й.

Правду кàжешъ ти, що ми були тобі виновàті. Ми тобі й дòсї виновàті, н отсє прийшли зъ тобòю розплатїтися. За твою окаянну зраду, та бїсовське лїхо, що ти на насъ усіхъ замишлявъ, ми не заплатїли тобі. Розсчитàємось лїшень, пане Саво!

С А В А.

Кажіть на ви́рямки, розбі́йники: ви хо́чете мене́ во́йти?

Г р и ц ь к о.

Ні, па́не Са́во: ми до те́бе на хре́стини при́хали.

С А В А.

На дво́е ба́ба ворожи́ла! *(виймає ша́блю).*

Н и ч и п и р ь.

Бачъ, який бо́йкий! А ну ли́шень, покушту́й от-сієі.

(Кидаєця на Са́ву съ пі́кою. Са́ва ша́блею перебиває пі́ку на дво́е и збиває Ничи́пора зъ ніз).

Н и ч и п и р ь.

Одо́ліла ді́волова си́ла!

А н д р і й.

А, бісі́въ синъ! . . . здо́рово ё́му ді́волю по́мога! . . .

(Всі коза́ки, перехри́стившись, кидаюця на Са́ву. Са́ва зъ усіє́і си́ли одбива́єця одъ і́хъ ша́блею, але́ не заба́ромъ Андрі́й вибиває́ її. Са́ва, зъ усі́хъ бо́ківъ підне́ртий пі́ками, опускає́ ру́ки).

Г р и ц ь к о.

А що? Го́ді то́бі вередува́ти! за́колемо ё́го!

К А Т Е Р І Н А.

(Що до́сі сто́яла блі́дна поза́дъ Са́ви, неса́мовито кидаєця по ха́ті.)

Охъ, мо́й маті́нко! Охъ, Бо́же жъ мій . . . Та спасі́ жъ на́съ бі́днихъ . . . ой!

С т е п а н ъ.

Відьма, відьма! дивіться! . . .

К а т е р і н а.

Саво, мій Саво! . . .

С а в а.

Божє милосердий! твоє воля небесная! Не зоставь моєї жонї та дитини! Прости мене за гріхи мої! Не покинь сиріть твоїхъ!

Г н а т ь Г о л и й.

(Вона спружону).

Чого жь ви закуняли надь імь, братці! Хіба не бачите, що вона вже шепче . . . уже й хмара находить . . . ну! оттакъ ёго . . . *(кòле Саву).*

(Катерина несамоовіто кидаетця зв вікно).

А н д р і й.

От-сє тобі, бісівъ сінъ, знаєшъ тепєрь, якъ свою родину зрадить!

(Всі козакї кòлять Саву сз приовòрками).

К а т е р і н а.

Ой! *(кидаеця зв вікна до Сави).*

С а в а.

Прощай мо-я — Кà-т-я

(умирає).

К а т е р і н а.

Охъ, дитина — дитина

ГНАТЪ ГОЛІЙ.

(Підбіга до Катеріни).

Катеріно, будемъ любітися . . . я тебе обороню . . .

(Катеріна б'є її кулаками).

ГНАТЪ.

(Ніби пада).

Охъ . . . відьма . . . не здоляєшь! пропадаю . . .

(Всі съ піками кидаюця на Катеріну).

АНДРІЙ.

(Колє Катеріну).

А, бісова, уміла чарувати: мабуть козацького сніса й чари не беруть! . . .

ГНАТЪ ГОЛІЙ.

(Встає и тежє колє її зє великою радістю).

А! добравсь я до тебе! . . .

КАТЕРІНА.

Сі-нку! . . .

(уміра).

(Тимє часомє Мотря вхопіла дитину и отдала Хомиці, котрий прудко вибіга).

НИЧІПРЪ.

(Підходе до коліски).

А! те ще маленьке! тамъ такі пелюшкі багаті!

А н д р і й.

А що, й ёго хіба? . . .

С т е п а н ь.

А тожъ! Коли мати відьма, такъ се вже й воно чòрту прèдане! Та воно такй й не хрещёне! . . . далибі не хрещёне! . . .

А н д р і й.

А ну, хлопці, того байстрюка! ну! швидче!

(Козакі біжать за Хóмкою).

С т е п а н ь.

Ну, слава тобі, Господи: рішили супустативъ! Праведно сказано, що Господь милосèрдь. Вже хочъ якъ не прись діяволова сила, а хто зъ благословєніємъ Бòжиємъ супротівъ й піде — такъ хочъ якъ, а все такй одоліє.

А н д р і й.

Вішно б́удемъ ми дякувати пàну Гнàту: вінъ діявову сйлу поканавъ! Ёмұ й слава, ёмұ й честь.

Г р и ц ь к ь.

Та щожъ, якъ ти хочешъ, Гнàте, а я й першъ провìдавъ про сєє. Далибі, се я знавъ усє, пàне-брàте!

Г н а т ь.

А коли знавъ, такъ чомұ жъ не сказавъ?

Г р и ц ь к ь.

Та яжъ казавъ!

Г н а т ь.

Такъ !

Г р и ц ь к о.

Та ма́буть що такъ !

А н д р і й.

А що, панове, послухайте лишь менє. Уже Чало́му надь на́ми не гетьманувати: вінъ и самъ не схоче після того, що ми ёму наробили. Вибери́мо лишь собі па́на Гната Го́лого !

Г р и ц ь к о.

А що ? Хіба́ досто́йнішого нема́ ?

С т е п а н ь.

Вінъ ді́вола одо́лівъ !

В с і.

Такъ, такъ !

Г н а т ь.

Що се ви задумали ? (*Чути шумъ*). Ге, дивіться, ма́буть батько !

А н д р і й.

Нехай почоло́мкається зь се́мьею своєю !

СЦЕНА IV.

Павло съ козаками й Лисецкимъ.

Хомка вертаєця зъ дитиною.

П а в л о.

(Зъ жа́хомъ закрива́ очі).

Боже мій міцний! Отъ що наробили! вовкулаки! и дитину! . . . маленьку, невинну! . . . и ту хотіли убить! Боже мій праведний!

Г н а т ь.

(У бікѣ).

Лішечко!

П а в л о.

А! ти тутъ! Добре! Може, пане Гнате, другого зрадника треба покарати!

В с і.

Що се? що се?

П а в л о.

Шаленні! пішли зъ имъ зъ дѹру якъ зъ дѹбу. А ми зъ паномъ гетьманомъ полонили ляхівъ, що їхали Саву обороняти и поспішали супинити васъ, — та ні: пізно! За щожъ ви жінку убіли? Нехристі! А се все вінъ! А ну лишъ, кажи ти, ляхку!

Л и с є ц ь к і й.

Ви загубили Саву за те, що вінъ до насъ бувъ пріязний, а Гнатъ Голій ище більше васъ зрадивъ. Коли у Сави Чалого й дѹмки не було до насъ приїздити, вінъ усє зві-

щавъ пана Конецьпольского. Вінъ и Саву на се підмовлявъ, и мене до ёго проводивъ. А після того й на Саву писавъ, що вінъ обманює Конецьпольского. Гнате, чи пізнавъ мене? Коли виїздили изъ Терехтеміріва, я бувъ у тебе, и ти мені казавъ, що такі Саву згубишъ, а ми щобъ васъ стерегли и всіхъ старшинъ переловили; щє ти й самъ боживсь мені, що у сімъ ділі помагатимешъ. Що? видрікатися станешъ?

Г н а т ь.

Я тебе й не знаю и ніколи не бачивъ!

Л и с ь ц ь к и й.

Э! А от-сі листи не ти писавъ? Дивітєсь, панове.

(Показує листи. Всі стоять дуже здивовані).

Г р и ц ь к о.

А що? Не казавъ я? Отъ щобъ мені тєе та сєе, коли я та не пречувавъ сєгд! Тимъ то вінъ мені такъ и вадивъ. Эгє! Я вже коли що знаю, такъ воно такъ и бѹде!

Г н а т ь.

(На коліняхъ).

Панове мої! Се хтось підписавсь підъ мене. Крий Боже! я сєгд не знаю! Щобъ я луснувъ, щобъ мене чорті живого розшматували, коли я що знаю! *(хреститься)* отъ щобъ моєму батькові й матері ка-зна що булò, коли отсє правда!

В с і.

Брєшишъ! зрадникъ!

Г н а т ь.

Ой, простіть мене, батечки! Далабі, се нарòшно на мене! от-же я вамъ скажѹ: щобъ увєсь рідъ мій чорті взяли, коли я виненъ! Вєзіке слòво! не бѹду! Простіть!...

П А В Л О.

Чортъ!

Г Н А Т Ь.

Ой, пустіть дѹшу на погѹту! . . .

П А В Л О.

Немà погѹти для дїявола! здохай, шельмѡванець!

*(Кѡле ёѡ. Всі кїдаюця на Гна́та съ
пїками. Гнатъ, вáжко здохну́вши, уміра́є).*

С Т Е П А Н Ь.

Обня́сь сѹчий синъ непови́ннихъ. Охъ! покара́є насъ
Госпо́дь за се! Гетьманъ нашъ бїдний! Що ми ёму́ й ка́за-
тимемо! . . .

*(За сцѣною чу́ти не самові́тий крикъ. Вбї́а
Петро́ Чáлий, козаки́ потупля́ють о́чі въ зéмлю).*

К І Н Ї Ц Ь.

ПЕРЕЯСЛАВСЬКА НІЧЬ

ТРАГЕДІЯ.

Тако свободився народъ руській зъ подъ йга
лїдцького єгїпетського.

Ой, у нашії у славній Україні
Бували колись престрашніі злигодні, бездольні години
Нїхтї Українцівъ не ратувавъ,
Нїхтї за їхъ Богові молитвъ не посилавъ.
Тїльки Богъ Святий нашіхъ не забувавъ
Отже я пройшли, пвійшли злії незгоди:
Немає нїкого, щобъ насъ поділи!

ДІЄВІ ЛЮДЕ:

Перейславській староста.

Анастасій, священикъ.

Семёнъ Гєрцикъ.

Петро Коржєнко.

Опанасъ, єго племінникъ.

Чужестранецъ.

Жидъ Оврамъ.

Зацвілихєвський, пòльський офіцєрь.

Марина, сестра Лисєнкова.

Козакї.

Перейславці.

Пòльські жовніри.

Хоръ.

Дієцця єз 1649 рòці єз ідроді Перейславі підз велїкз-день.

СЦЕНА І.

Петро́ и Чужестра́нець.

ПЕТРО́.

Чи се-бъ-то й правда такъ, якъ ти казавъ?

Чужестра́нець.

Чи Дніпръ у васъ такъ шіроко розайвся,
Що чутка зъ тої сторони доходить,
Якъ изъ москòвщини? . . . Все Задніпрòвье,
Мовъ грімъ ёго ударивъ, запалаò.
Зъ лугівъ, зъ ярівъ вихòдять гайдамаки;
Вівчаръ міня на списъ свою гíрайгу;
Забу́въ плуга́теръ ніву, — леміши,
Серпи́ идуть на військовее діло;
Старі на кòняхъ їздють, и жівкі
И діти поробились козаками.
Що-дня біжа́ть до гетьмана кравчїни, —
Страшенне військо стаò. Ляхъ и жидъ
Не мають місця головї сховати.
Въ покуті, по Подòлі, по Воли́ні
Всі городи повизволялись: скрізь
Побили старостівъ, повнипахали
Жовнірівъ, замки оддались из-си́ли,

Въ церквахъ нідє служить нема поміхи,
И скрізь, скидаючи кривавую одєжу,
Йдуть козаки до цєркви дякувати Богу.

П Е Т Р 0.

Не дурно кажуть: сподівайсь на Бога!
Вінъ милосєрдъ; хоча и покарає,
А все таби и змилується впять.

Чужестранецъ.

Хіба про се у васъ нема и вісти?

П Е Т Р 0.

Та що тобі сказати, чоловіче!
И радъ би въ царство, та гріхівъ багачько!
Що зможе бідний гòродъ... Якъ свиріпи
У прòсі, такъ у імъ ляхівъ.
Які були що дужчі и завзятші,
Ті порозхòдились, абò й побиті;
Зостались тільки діти, нємошні,
Жінки та зрадники. Знайшлись би мòже
Що й стать на ворогівъ були бь охòчі,
Такъ проклятущі все въ насъ одняли.
А ні шаблєнки, ні рушніці, а ні грòшей...
Що діяти? — Гарòздъ, де сила є!

Чужестранецъ.

(Показує на грòди).

Тутъ нàша сила! *(показує на нєбо)* Тамъ надія нàша!
Я чоловікъ бувàлий, де що бачивъ;

Багацько й самъ одбувъ и бідъ и лиха:
 Бачъ, о́ба правого нема, и права
 Рука відрубана, и тутъ у грудіхъ
 Дві кулі влілено
 Хочъ золотомъ всього менє обвісь:
 Воно не буде того бошту мати,
 Якъ от-сі рани; черезъ їхъ я мушу
 Усякому вкраїнцеві сказати:
 Дивісь и знай, що й я служивъ родині;
 И ти, мій брате, такъ служить їй мушишь!
 Отъ и тобі, добродію, скажѹ я:
 Ви, бачу, всі жалвуетесь на лихо,
 А скіннути єго — нема въ васъ сили.
 Коли бъ хто оступавсь за васъ, такъ такъ!
 Тоді бъ ви добре зачичували!
 Нехай чужі на смерть за васъ ідуть,
 А ви кричатимете: от-то слава!
 Нема ляхівъ, вже ми усіхъ побіли! . . .
 Нашъ панъ Хмельницькій ма велику силу,
 И помігті всімъ городамъ раднішь;
 Але вінъ тільки посилає помічъ
 До тихъ, котрі самі попіднімались.
 От-бачъ въ Канєві; се вже я самъ бачивъ.

П е т р о.

А розкажи, якъ діялось въ Канєві.

Чужестранець.

А от-якъ: бачъ, въ суббѣту се було
 На мѣсниці. Усі ляхи й жиди,

Понапивавшись, зъ вѣчора гасали,
 А пичью, п'яні, де хто впавъ, тамъ лігъ.
 О-півночи задзвонено у дзвінъ;
 Скрізь запалавъ огонь; шуміть, брязчить;
 «Смерть ворогамъ» луною віддалось!
 Ляхи, котрі при рѣзумі були ще,
 Почувши чвару, та мерщій збіраться;
 Звістили старосту, — той, проклятущий,
 И въ городі не бувъ: весь день гулявъ
 Въ монастирі, відкіль вінъ, супостать,
 Прогнавъ ченцівъ и паялюгъ позаводивъ.
 Поки прочумались, ажъ зиркъ — вже трупомъ
 Повисенькні улиці набиті;
 Избіглось військо; поки вишнувались,
 Нарештували самопали и гармати, —
 Обвідніло. И почалась вѣлка!
 Години не пройшло, — вже руськимъ гибель
 Зовсімъ припала. Староста у городъ —
 И виспѣє каштеляна: «Ке, скажи імъ,
 Що я на всіхъ їхъ ласку покладѣю;
 Нехай-лишь скѣряться». Той тільки вийшовъ, —
 Не вспівъ розявить рѣта, такъ и гѣпнувъ! —
 Коли вмірають, такъ помремѣ! — Усі
 У-вѣдши гѣлосъ закричали. — Ріжте,
 Конайте насъ — изгинемъ козаками! —
 Скажений староста велѣвъ за сѣе
 Губити всіхъ; все рѣзати й губити:
 Старихъ, малихъ, — ні жѣдної душі
 Щобъ не зосталось. На такі закази
 Піднялось кровѣвес нгрѣще;

Зача́дівся зо всіхъ кутківъ Канєвъ,
 И снігъ одъ брѣві танувъ якъ одъ сѣнця.
 Ажъ до півдня їхъ різали безъ ша́ни;
 И всякъ, кому́ прихѣдилась черга,
 Закріє тільки ђчі, скаже: Боже!
 Твойъ есть во́ля! — Зъ тимъ и вікъ кінчає . . .
 Якъ тутъ Господь зласка́вився надъ їми:
 Де не візьмісь кравчи́на гайдамаківъ
 Зъ Лисєнкомъ — митью! и осту́пили го́родъ!
 Ляхи́, почу́вши, кину́ли різню́,
 И поспі́шали бороні́ти за́мка.
 А ру́ські, одлигну́вши, здо́булися
 Збрѣ́ї — га зъ се́редини на їхъ
 Микъ-микъ, микъ-микъ, а вже Лисє́нко
 Й у за́мокъ скѣ́чивъ. Сѹ́чі вороги́
 И вѹ́ха попус́кали. А Лисє́нко
 Якъ псдиві́всь, який справля́ли бѣнкетъ
 Вони́ надъ ру́ськими, гукну́въ своїмъ —
 Щѣ́бъ всіхъ ляхі́хъ, жиді́въ и уні́ятівъ,
 Всѣ́хъ до-оста́нку изгубі́ти. Се,
 Кі́завъ, їмъ бу́де дя́ка за невійни́хъ.
 Иъ полови́ни прощѣ́ного-дня,
 Всѣ́хъ понедѣ́локъ, до ві́вторка вранці́,
 Дава́ли недо́вірка́мъ до́бру ша́ну:
 Іа́ Тясми́ні ажъ гі́рку нагати́ли
 Жиді́вськимъ тру́помъ, — ввѣ́чері, и вранці́,
 И въ ні́чь, и въ де́нь, все різали; сі́мъ тисѣ́чъ
 Католи́ківъ пропа́ло якъ соба́къ;
 Жіно́къ, діте́й, и вї́ннихъ и безвї́ннихъ, —
 Всі́хъ положи́ли

Въ вівторокъ нікого було вже бїти;
 У монастирь по старосту послали:
 Зъ своїми, все мосцївими, панами
 Приїхавъ вінъ, залїтий у кайдани.
 Увечері усіхъ панівъ спеклі,
 А старості злупили шкўру. Такъ
 Помстїлися надъ ворогами наші!
 У сєреду усі церкви відпєрли,
 И правили молебень Бòгу въ дяку.

П Е Т Р 0.

Гарàздъ такъ трапилось. Бачъ, козакї
 Наскòчили, а то-бъ усі пропали —
 А ні за віщо. Так-то, брàте, й намъ.
 Що зробимъ ми, хочъ и піднімемося?
 Поб'ють, якъ ту траву; у нашімъ краї
 Одъ козаківъ не дїждешься підмòги.

Чужестрàнець.

На що вамъ їхъ? Ви сàми козакї.
 Хібà чогò канєвці сподівàлись?
 Кòму невòля замоторошнїє,
 Тòму все рівно — жити, чи умєрти,
 То й смєрти сàмъ жада. Ні, пàне-брàте!
 Абò вже ви ляхами поробїлись,
 Абò ляхи вже бїльшъ не крївдять васъ.

П Е Т Р 0.

И дє-то вже не крївдять, брàте!
 Якъ би ти бàчивъ — вчòра, о срамòта!

Якъ уніятській бїскупъ до костєлу їхавъ
 На литанїю, а єго колясу
 Везли дванадцять чоловікъ изъ рұськихъ,
 А жидъ бувъ візникомъ! Он-подивїсь,
 Сємїця біла — завтра велїкъ день, —
 А ми не знаємъ свята, и въ церквахъ
 Всі дні служєння не було: прокляті
 Жиди насъ не впускають въ Божу цєркву;
 На одкупі святєє дєржуть. Дobre,
 Якъ завтра скїнемося чимъ заплатити, —
 А то прийдється й пражника не знати.

Чужестранець.

И се у васъ нїхтò й неворухиўся?

Петро.

Дві чвари, брате, въ насъ було за рікъ.
 Та що жъ зъ того? Ляхи заразъ дознались;
 Переловили, повязали, повели
 До старости — тамъ їмъ була погїбель.
 Надїялися ми на одного, —
 Та вже того нема! . . .

Чужестранець.

На кòго жъ?

Петро.

Отъ на того Лисєнка, що казавъ ти.
 Бо вінъ, коли ти знаєшъ, чоловіче,
 Изъ нашого Переяслава. Рòківъ

Зъ п'ять є томӯ, якъ в'и́нь насъ одцура́вся.
В'и́нь бувъ коза́къ, и не злюби́въ корми́ти.
Коли́ на насъ Госпо́дь наславъ недо́лю,
Такъ в'и́нь не зте́рп'и́въ, де-бого́ з'и́бравъ,
Та й учини́въ проти́ ляхи́въ трево́гу.
Але́ було́ не зъ си́лою. Ляхи́
У сто рази́въ бу́ли одъ на́шихъ д'у́жчи.
Поки́ вони́ з'и́бра́лись, ажъ Лисе́нко
Й коза́цькі всі товари́щі єго́
Як-разъ у гли́бці в'ь па́на опини́лись.
Отъ ста́роста и призива́ до се́бе
Лисе́нка, и допи́тувати́сь взя́вся;
А той, якъ зъ і́мъ бала́кавъ, та якъ хва́титъ
Писто́ль у єго́, та якъ сви́сне в'ь гру́ди —
Та у ві́кно — юрба́ ляхи́въ за і́мъ —
Крича́ть, гукáють, — в'и́нь собі́ байду́же —
Доби́гъ якъ-разъ до Альти́ на прова́ля,
Та в'ь Альту́; тутъ за і́мъ, мовъ та крупá,
Посипали́ся бу́лі. Богъ поми́гъ, —
Ні жо́днає єго́ не заче́пи́ла,
И пере́пли́нувъ в'и́нь собі́ щасли́во
Ажъ на той бе́регъ. Зъ ти́й доби́ вже ми
Не ба́чили єго́. Ляхи́ шука́ли,
Півча́рта-ста черво́нихъ намога́лись
Томӯ, хто приведе́ єго́: та да́рма.
От-се́ жъ якъ чу́тка пронесла́сь у насъ,
Що в'и́нь во́ює, та ляхи́въ псу́є,
Такъ погово́рювавъ у насъ наро́дъ,
Що мо́же в'и́нь, якъ не забу́въ своїхъ,
То мо́же й при́йде ви́слобони́ть насъ.

Эхъ, брaтiку! надiялися ми,
Та й та надiя нaшa вже пропaла.

Чужестрaнецъ.

А чомъ?

П Е Т Р О.

Хiбa не чувъ про ту причину,
Що зъ iмъ була: сердeга воювaвъ,
Та вже довоювaвся. Вишневeцькiй
Пiймaвъ ёго въ Немiровi, казaли.
Не знaю; кaжуть, мoже и брехнiя
Та вже бi тобi про сeе знaти крaще.

Чужестрaнецъ.

Та чувъ и я . . . носилась чутка всюди.

(Дзвонять).

П Е Т Р О.

Ну, слава Богу! *(здiймає шличокъ и хреститься)*.
Се, мабуть, пав-отець нашъ Анастасiй
Вблагавъ жидiвъ; дозволили служити.
И то, сердешний, вчора цiлий день
Ходiвъ збирати грoшi по дворахъ;
Такъ суча жидовa за кожную службу
По пiвдeсятка злотихъ дубить. Охъ,
Теперъ-то мoже й зaвтра на великъ-день
Достaнеться ще Богу помолитись.
Якъ спомьяну я прoшлi давнi роки,
Ажъ серце рветься. То була годiна!

Булò — сподòбить насъ Господь дїждати
 Велїко-дня, то ажъ неначе свїтъ
 Повеселїша; все такъ прїязно,
 Такъ радїсно; якъ прїйде свїтлий день,
 Коженїсенький и гòре все забуде;
 Нїхтò-тобї смутненько не погляне;
 И всі одъ сєрця дякують все Бòгу.
 А що тепєрь!! О, Боже милосєрдний!
 На вїщо такъ дїтєй Своїхъ карєшь!

(Здихає).

СЦЕНА II.

Опанасъ прибїгає и рєвно плаче й голòсить.

О П А Н А С Ъ.

Охъ, дядечку! Охъ, бїдна головà!

П Е Т Р Ò.

Господь Святий зъ тобою, Опанасе!

О П А Н А С Ъ.

Охъ, дядечку-голòбчику! Охъ, лїхо!
 Бїда та й гòді! — мàтїрь узали

П Е Т Р Ò.

Хто? Якъ? Кудї? . . .

О П А Н А С Ъ.

До старости жовнїри повелї;
 Голòдна смерть, казàли, буде їй.

П Е Т Р Ъ.

Охъ, Мати Божа !

О П А Н А С Ъ.

Охъ, дядечку! біда зовсімъ та й гòді!
 И говоривъ же: мамо, цуръ ёмұ!
 Ну що, якъ чортъ якійі изійде? Ні!
 Ти, каже, тільки, ляку напустивъ:
 Вони тепєрь не зайдуть. — Отъ
 И прàздникъ намъ! Охъ, лихо намъ, та й гòді!

П Е Т Р Ъ.

Що жъ трапилось? Кажі бо швидче!

О П А Н А С Ъ.

Та все жъ паскй! Бачъ, здумала пектй!
 Я и казавъ, крий Боже, якъ казавъ!
 Що жъ? Не послухала. Якъ я казавъ,
 По мòєму и вийшло. Тільки въ пічъ
 Сажати стала, тутъ вони й прибїгли.
 Якъ крикнули, такъ мати якъ стояла,
 Ажъ черезъ сїлу встояла. Вони
 Якъ ухватили бїдну за волòсья,
 Та зъ хàти, — я до нихъ, вони мене
 Штирхнули въ грұди — от-же якъ
 Крий Боже, дòсі, дядечку, болїть.
 Вони її поволокли изъ хàти;
 А я за їми, клàняюсь, прошұ їхъ:
 Змїлуйтесь, кажұ, панòве дòбрї,
 Не поробїть бещàсного мене!

Не мучте матері! . . . Прохавъ,
 Прохавъ, прохавъ, — воні ні півсловечка.
 Я все за їми йду, та все прохāju.
 Одінъ мені и каже: йди ти къ злїдню!
 Псяюха, твоє мати — руська сучка,
 Издохне зъ гòлоду въ лєху у панськимъ.
 Та якъ вхопивъ мене, та й кїнувъ геть.
 А мати — бїлше я її й не бачивъ!

П Е Т Р 0.

Сестра моя, бещасниця!!

О П А Н А Є Ъ.

Ой, дядечку; дай ти жъ мені порáду!
 Що жъ тутъ мені вже нà світі робити?

П Е Т Р 0.

Яку тобі порáду дамъ, небòже?
 Хібà зъ тобою плакати та терпіти?
 О, Боже нашъ! на що такъ прогнівївся
 На насъ! — Молїся Богу, Опанàсе!
 Дє чоловікъ не въ мòчі помігтї,
 Такъ трєба помічи одъ Бога ждати.

О П А Н А Є Ъ.

(Хлїта).

Що б̀уде зъ матірью! . . . Охъ, лїхо, лїхо!

Ч У Ж Е С Т Р А Н Е Ц Ъ.

Чогò жъ голосишъ тамъ? Чогò пивчишъ
 Дівчачимъ голоскомъ? Срамòта! Хлòпець,

Козакъ! . . . Мала дитина такъ не буде
За матірью ревіть, якъ ти, ломака!
Чи ляльки батько не привізъ изъ місця?!

П Е Т Р 0.

Послухай, чоловіче; це ще вперше
Побачилися ми. Я ще й не знаю,
Відкиль ти, й що таке. Ти здаєся
Мені такимъ и прїязнимъ и добримъ,
И я признавъ за наського тебе.
Теперь не знаю Будь ти, чимъ еси,
Тільки, коли хто вірує у Бога,
То той вважає за великий гріхъ
Зъ чужого ліха глумувати. Ти чужий,
Тебє ніхто не утісня, не мучить;
Иди жъ, будь ласківъ, прїчъ одъ насъ бещаснихъ,
И не глузуй надъ бідністю, бо є
Такий на небі, що той глуздъ почує.

Чужестранець.

Тебє бо, дядьку, лихо зъ глузду збило!
Коли бъ ти втявъ бувъ, що я говоривъ,
Такъ ти бъ сего справді не варнябавъ.

(Опанасові).

Жінкамъ та дітямъ можно квасить губи,
А не такому гайдубу якъ ти.
Чи слези трохи хочъ поможуть лиху?
Чи вернуть тобі матір? Се вже справді
Переродились наші руські . . . Якъ?

Прохать ляхівъ, до нігъ імъ припадати,
Дорогу злодіямъ слезами гладить?!
Не слези помичъ въ лісі, а залізо!

П Е Т Р О.

О, що-бо ти се кажешъ, чоловіче!
Ну хочъ би дє-якъ віпъ на те пішовъ,
Изъ матірью нещасною що бъ сталося?

Чужестранець.

Нікчемні ланці! Кваші ви, лапұри!
Та вамъ ще не такого лиха треба!
У сто разівъ Господь на васъ пославъ би
Нещастя: бо ви стоїте сєгò!

С Ц Е Н А І І І.

Анастасій зъ плащаницею, за імъ народъ.

А Н А С Т А С І Й.

На що, кажұ, ви біжите за мною!
Гріхъ дарма лихо накликають на себе.
Гей, братці, розійдіться, розступіться
Подұмають, що чвару зачали.
Кажұ вамъ, розійдіться: ви нічого
Тутъ помічи не вдієте, собі
Пеню тільки зъ дурніці вчините.

Н А Р О Д Ъ.

(Кричить).

Якъ мòжно! Якъ се мòжно? Плащаницю
Святую! Якъ? Жидівськими рукамі?

Ми грѣші заплатили; ми й силою
Закажемъ, щобъ молитись насъ пустили!!

АНАСТАСІЙ.

Святѣе діло боронити віру,
Родину и законъ свій. Бо которі
Те починають, всі ті предъ Богомъ
Велику честь и славу залучають.
И ви бѣ такъ добре, діти, учинили,
Коли бѣ при иншимъ се було случаї.
Бо хто безъ всякої підмоги йде
На смѣрть, хочъ будь воно й за праве діло,
Той дѣшу й вікъ свій загубляє дѣрно,
И самъ собі погибель занодіє.
От-такъ, бачъ, вамъ: що зробить ваша кѣчка?
И васъ пов'язуть и поб'ють, и дрѣгимъ
Наробите ще гѣря: дозиратись
И бїлшъ втїснити стануть; и тоді
Не те, щобъ Богъ приймѣвъ усѣрдѣе ваше,
А ще за тїхъ, когѣ въ напѣсть введѣте,
Передъ Богомъ ѡтповіть дастѣ. За когѣ
От-се ви піднялися? За менѣ?
Та я одъ сѣго умиваю рѣки!
Коли вже Богъ священника Свого
Не ратувавъ, чогѣ жъ ви заходїлись?
За цѣрковъ, за Христа? Господъ небѣсний,
Коли бѣ Емѣ було угоднѣо тѣе,
Безъ вашѣї підмоги їхъ каравъ би:
Огнѣнні рѣки низпустївъ би Вінъ
На ворогївъ Своїхъ, коли бѣ схотївъ.

Богъ милосѣрдний. Егò милосѣрдью
 Кінця нема. Вінъ ворогівъ Своїхъ
 Прощає й мїлує. Смертєльний грїхъ
 Занапащати дұшу дұрно. Відступїться.
 Я боронїть святую церкву мұшу,
 Бо я її послужникъ. Хай потягнуть
 Менє въ темницю, хай катують, мучуть:
 Не перший мученикъ одъ їхъ я бұду;
 А ви идїть собі, молїтесь Богу,
 Терпїте, плачте, вп̑яють-такї молїтесь
 И вп̑яють терпїть, бо й Богъ терпївъ нашъ.
 Отъ ликъ Святий; изъ імъ я умірати
 Готуюсь: ім̑янемъ єгò — идїте!
 Чогò жъ ви ще хил̑аетесь, — розхòд̑тесь!
 Войстинну скажұ вамъ: хто не піде,
 Той бұде супротївникъ Богу й цєркві.

Н А Р О Д Ъ.

Та якъ же ми тебе покинемъ?

А Н А С Т А С І Й.

Хто вамъ сказавъ, що я
 Боюся смєрти? — Ні. За віру вмерти
 Моя потреба перша. Вамъ же, діти,
 Не подобає погибати. — Діти!
 Прошұ васъ, бұд̑ьте ласкові, уважте
 Мені, священнику свомұ! Р̑ди Христа
 И М̑тери Егò Пречистїй и Святихъ,
 Р̑ди велико-дня, що наступає

Розхòдьтесь, діти . . . Щò ви стоїте?
 Идіть же! Прòклять той, хто зъ васъ посміє
 Не слухати мого глаголу!!

(Нарòдò починає розхòдитись).

Дòбре!

Скажò вамъ: дòбре, — сто разівъ скажò.
 Ненàче камінь зпавъ зъ душі у мене!
 Тепèрь я вèсело підò на смерть!
 Благословіть васъ Богъ, Отèць Небèсний!
 Моліться, діти! Вінъ, Отèць нашъ мїлий,
 Змїлується надъ дітьми.

П Е Т Р Ò.

Скажї, будь ласкївъ, що се за новїна?
 Дивлюсь, и слухаю, й не втявъ нічòго.
 Дзвонїли кь службї: пан-отèць зъ народомъ
 На рївцї опинїлись! — Чи новà
 Пеня настїгла?

А н а с т à с і й.

Не дуже-то й новà.

Зібравъ-бувъ грòшей я, и заплативъ
 Жидò Овраму за святòю службу,
 Зъ умòвою такою, щобъ сèгодня
 И зàвтра не було запрету. Вінъ
 Оддавъ ключї; ударили у дзвїнъ;
 Избїгся людъ; я службу-бувъ почавъ,
 И, такъ якъ то закòнъ повелїває
 Христòви страсті споминать сèгодні,

Взявъ плащаницю зъ олтаря й несѹ
 Якъ тутъ у двѣрі жидъ и закричавъ:
 За плащаницю треба особливе
 Платити. Я ёмѹ й кажѹ: змилуйся;
 Я вже оддавъ тобі. Чого жъ ти пнешся?
 Ти ворогъ Божий, жидъ, — не слідъ тобі
 Ходить сюди, якъ слѹжитися. А вінъ
 Вхвативъ изъ рукъ у мене плащаницю
 Й давай її првати та тріпати
 Народъ не зтерпівъ, збивъ ёго изъ нігъ,
 Вінъ закричавъ, побігъ изъ цѣркви, й прямо
 До старости — жалітися на насъ.

СЦЕНА IV.

Зацвилицхѡвській зъ жовнірами й жидъ Оврамъ прибігають.

Зацвилицхѡвській.

А, ось-де вінъ, мурмило довгогривий!

О В Р А М Ъ.

Такъ, вінъ, вельможний пане! Вінъ, розбійникъ!
 Вінъ, бунтовникъ! — Се утікати хотівъ!

Зацвилицхѡвській.

Не утечѣ, кабанъ. Гей, хлопці, швидче!
 Гей, оступіть-лишевь ёго шаблями!
 Ось ми ёмѹ дамѡ, якъ утікати!

А н а с т а с і й.

Не думавъ я й не думаю втікати.

О в р а м ъ.

Ні, ні . . . Вельможний пане, ні! — Вінъ бреше.

А н а с т а с і й.

Язикъ жидівській бреше. Що ви привели
По одного ватагу цілу?

Зацвилювській.

Въ тюрмѣ тебе узяти, вражий руській.

А н а с т а с і й.

Озьміть. И коли-бъ ви малу дитину
Прислали взяти мене, я все бъ сказавъ:
Озьміть!

Зацвилювській.

Ачъ, дьяволове руське серце!
И не змінивсь въ лиці.

А н а с т а с і й.

Чогожъ змінятись?

Ви думаєте, страху завдали,
Якъ васъ сюди ватага приплелася;
А що казавъ Христось нашъ, якъ жиди
Прийшли по Їго? Легіони бъ ціли
Небеснихъ Анголівъ явилися зразу,

Коли-бъ Я захотівъ. — Тимъ я скажѹ вамъ,
 Що прѹти вѹшого залѹза вѹ мене
 Е оборѹна й пѹмѹчъ ще крѹпчѹша.
 Пѹять словѹ сказати, и дѹ-бѹ взялася пѹмѹчъ . . .
 И вся бѹ ватага вѹша вѹ митѹ розбѹглася.

Зацвѹлихѹвськѹй.

А що вѹнъ каже се — сѹй хлопъ, шизмѹтигъ?

А н а с т а с ѹй.

Те я кажѹ, що лѹшнѹ от-сѹ шаблѹ;
 Вѹнѹ бѹ менѹ нѹчого не зробѹли,
 Коли бѹ я самъ не покорѹвсь.

Зацвѹлихѹвськѹй.

Мовчѹй?

А н а с т а с ѹй.

Мовчѹтимѹ.

Зацвѹлихѹвськѹй.

(Овѹрамѹвѹ).

Кажѹ ти, що вѹнъ дѹявъ?

О в р а м ѹ.

А якъ же, пане! Чварѹ пѹднѹмавъ!
 Исправдѹ чварѹ. Заплѹтивъ вѹнъ грѹшѹ
 За слѹжбѹ . . . Але вѹ їхъ є полотѹнце,
 Що на сѹй день ростѹють середъ цѹркѹви,
 Та поснѹвають трѹхи, та усѹ
 И лѹзуть цѹлувати. Вѹнъ же грѹшей

Не давъ за се, та ухопивъ. та й хоче
Нестї посередъ цѣркви розіслати

А я стою біля порога й бачу

И тільки вінъ на голову нап'явъ —

А я у цѣркву — грѣші, кажѹ, грѣші!

А сѹчий шпъ не то щобъ покорїтись

Ще лаятись, а людъ увєсь на мене

Та такъ, що трѣхи не забїли, пане.

Отъ справді, пане, трѣхи не забїли!!

А н а с т а с і й.

Ти брѣшешъ, жїде!

О в р а м ъ.

Нї, то вінъ все брѣше;

А я такъ от-якъ правду говорю!

Вінъ зъ цѣркви вкравъ єго: спитайте-лишъ!

Зацвилювськїй.

Укравъ? А? А?

(Анастасїй мовчить).

Мовчить, такъ кѣрїться. Ну, де жъ зховавъ?

(Анастасїй мовчить).

Кажї, де дївъ те полотєнце?

(Анастасїй мовчить).

Кажї

(Бє єго по щоцї).

АНАСТАСІЙ.

(Підставляє щòку).

Бий удрùге.

(Зацвилювській бже).

ЧУЖЕСТРАНЕЦЬ.

(Підходить).

Стребайте. Чи не грìхъ се такї вамъ
Такъ изнуцàтись? Зà-що ви бьєтєся?
Мерзєнному жидù, бачъ, захотїлось
Поглумувàти зъ хрестьянина! Ти, Оврамъ,
Чи якъ тебе зовùть, жидївська пїка!
Скїльки тобі за плащаницю грòшей?

ОВРАМЪ.

Та вже дастє хочà десятокъ злòтихъ.

ЧУЖЕСТРАНЕЦЬ.

(Кида ємù грòші).

Озьми хочъ двàдцять, сùчий синъ, падлюка!
Та й убїрайся нкъ чортàмъ у пєкло.

ОВРАМЪ.

Ще й лàється? *(тихо)* Такъ, справді, 20 злòтихъ.

ЗАЦВИЛЮВСЬКІЙ.

Що ти за чоловікъ!

ЧУЖЕСТРАНЕЦЬ.

Я прохожàлий.

ЗАЦВИЛИХОВСЬКИЙ.

Се гарно. Гей, сюди-лишъ, хлопці!
Озьміть-лишень от-сєго мацапұру!

ЧУЖЕСТРАНЕЦЬ.

За що?

ЗАЦВИЛИХОВСЬКИЙ.

За те, що ти мені здаєшся бісомъ.
Якъ подивїтись на тебе, такъ тільки
Тобі йти по дворѣхъ шматківъ прохати;
Сліпий, кривий, обшарпаний зъ одєжі—
А грєші якъ полòву розсипає!

ЧУЖЕСТРАНЕЦЬ.

*(Підходить до єго й показує ємұ
тихо щось похòже на листъ папїру).*

Не комезїсь. Гляди
Я за́втра самъ до старости підұ.
Погано глядїтє ви своїхъ рұськихъ.
Идїть собі, а я до їхъ приста́ну.

ЗАЦВИЛИХОВСЬКИЙ.

А, дòбре, знаю. Розступїтьсѧ, хлопці!

(до Анастасїя).

Идї собі хармѧркати у цєркву
Надъ полотєнцемъ, якъ казавъ Овра́мъ.

(Овра́му).

А ти, жидівська пїка, щòбъ не смївъ

Ти цілий тиждень докучати намъ,
Бо грѣши отдалі тобі усі.

О В Р А М Ъ.

Твой въ сімъ воля, мій вельможний пане.
Я бъ и не те, та сєе вамъ извѣстно
Велику пошлину за ѡдкупъ правляють.
Ще тїльки попрохавъ би щось васъ, пане,
Бачъ, за́втра въ їхъ ажъ двічі зъ корогвами
Кругъ цѣркви ходять
Такъ щобъ ище за корогви що-небудь.

Чужестранець.

А скільки ?

Зацвилювській.

Якъ, жидівська утрѣба!!
Стревай, отъ ми дамѣ тобі! Гей, хлопці!

О В Р А М Ъ.

Охъ, паночку! ой, лишечко! простіть! . . .
Змилуйтеся, не бѣду, я не бѣду . . .

Зацвилювській.

Гляди, не дуже

О В Р А М Ъ.

Ні, я такъ нічого
И справді, такъ нічого я нічого

ЗАЦВИЛИХОВСЬКИЙ.

Ачъ бісівъ жидъ, злякався!

(Тихо чужестранцеві).

Добре, добре.

(Пішли).

АНАСТАСІЙ.

Що ти не естъ, чи зъ добрістю, чи зъ змісломъ,
Ти добре діло намъ зробивъ. Спасєть
Тебє Господь! Тепєрь, хто хоче, люде . . .
Збірайтесь. Ходімъ моїтисъ Бòгу.

(Народъ збірається).

СЦЕНА V.

Гєрцикъ зъ товпою хлопцівъ.

ГЄРЦИКЪ.

Ні, братці, ні, се вже хочъ якъ, такъ ні!
Терпіте, коли хòчте, я жъ . . . спàсибі!
Хочà и пропадù, нехай же знає
И вінь, якъ зачіпàть мене.

ПЕТРÒ.

Що вінь?

Одинъ зъ хлопцівъ.

Послùхай, брате; що ти зрòбишъ крìвомъ?
Почùють

Г Е Р Ц И К Ъ.

Що? Ти думаєшъ, що я
Такий, якъ ви? Ні, братці, знайте те,
Що батько мій полковникъ бувъ. Еге!
Вінъ, бісівъ, що хібà? Аджè, я бачу,
Вінъ дума, що тепèрь, якъ вже Лисèнка
Немà, такъ вінъ що хòче, те и рòбить!
Ні, друзе, стій! Ще я живий-здоровий
На твою гòлову.

Д Е Х Т О З Ъ Н А Р О Д У.

Що, и тобì погàно?!

Г Е Р Ц И К Ъ.

О, трясця імъ! Погàно? Отъ! — Та імъ
Ще поганіше бұде. (*озирàецця кругòмъ*).
Э! тутъ багàто васъ! Та все знакòмі,
Усì колìсь булì намъ прìятелì.
Отò лихà годìна! Першъ якъ часто
Бувàло бàчились, якъ ще покòйникъ
Отèць живий бувъ, а тепèрь забұли.

Одинъ зъ хлопцìвъ.

Ні, пане. Вже за вòго, а за тебе головàми рìднìші наложìть!

Г Е Р Ц И К Ъ.

Ви знаєте хто я?

Другий зъ хлопцìвъ.

Панъ Гèрцикъ.

Г Е Р Ц И К Ъ.

Мій батько вмеръ за васъ, якъ изъ покійнимъ
Лисєнкомъ ви хотїли підниматись,
Умеръ за всіхъ у мұкахъ, у тортурахъ . . .
Не показавши ні на кòго, все
Принявъ на себе, — ви жъ менє забўли!

О д і н ь з ь н а р о д у.

Его отецъ бувъ добрий чоловїкъ!

Д р у г и й.

Спасєная душа!

О д і н ь з ь х л о п ц і в ь.

Ні, пане-брàте, не забўли. Що ти хочешъ,
У всімъ тобі раднїши послужити!

Г Е Р Ц И К Ъ.

Якòго ви ще лиха не терпїли?
Ще якъ хібà зъ васъ вòрогъ не глумївсь?
Псу лўчча честь, нїжъ кòжному изъ васъ!
Чогò жъ ждетє ви?

А н а с т а с і й.

Бòжої лàски!

Г Е Р Ц И К Ъ.

Богъ бàчить наші бїди, Богъ намъ бўде
Помòшникомъ. Послўхайте лишъ, братці:

Ви терпите усі, а я нехочу.
 Изъ васъ глумються; ви їмъ покiрні;
 Я не такий! мене не зачіпай! . . .
 Послухайте лишъ, товарищі. Вчора
 Й мене зобiдивъ староста проклятий:
 Однявъ у мене заручену дiвку,
 Лисенкову сестру, мою коханку,
 Однявъ и дeржитъ въ себe мiстъ паплюги.
 Я бувъ хотiвъ до себe на весiлля
 Васъ кликати після святъ; а вінъ укравъ,
 Вхвативъ її, якъ вовкъ ягнiя, до себe.
 Почувши, що Лисенка вже забiли,
 Вінъ дума, що тепeрь єго вже вoля
 Згвущатись надъ єго сiм'єю. Братці!
 Багато вамъ ляхи робили лиха;
 Ви все терпiли — я терпiть не хочу!
 Піду до єго заразъ, та й убью
 Убую . . . От-симъ пiстолемъ вистрiлю! от-якъ!!
 Що після бiде, хай и бiде! Краще
 Смерть, нiжъ така недoля и поруга!

Одинъ зъ хлопцiвъ.

Молодeць!

Другий.

Добрий Гeрцигъ чоловікъ!

Третій.

Щире сeрце!

Ч Е Т В Ї Р Т И Й.

Его батько вмеръ за насъ!

П Ъ Я Т И Й.

Вінъ сиротà!

Ш О С Т И Й.

Сиротà! Бідний сиротà!

С Ї М И Й.

Не дамò погнбати Гєрциковì! Самì згинемо за єго!

Одìнь зъ хлопцівъ.

Краще смерть, ніжъ наруга, говорили дідì наші.

(Народъ турбується; шумъ; шопотня).

А Н А С Т А С І Й.

Панъ Гєрцикъ! На що ти людей турбуєшь?

Схотівъ пропасти самъ, такъ пропадай.

Навіщо жъ ти підмòвляєшь и дрúгихъ!

Г Ї Р Ц И К Ъ.

Пан-òче! . . .

А Н А С Т А С І Й.

Послúхайте, мiряне. Хто зъ васъ пiде

За iмъ, той бiде вòрогъ христiянству,

И я по влàстi Богомъ менi даннiй,

Запрèтъ на всiхъ кладу. Протì закòна

Такъ дiяти. Тепèрь святà-субòта:

Тоді хотіли въ цѣркву, — отъ и мѡжно!
Відпѣрта цѣрква. Що жъ ви стоїтє?
Ходімо. (*повертається. Нарѡдъ стоїть*).

Г Е Р Ц И К Ъ.

(*Въ серцяхъ кїдаецця до ёю*).

Ти, мабуть, зывъ ляхівськихъ прочуханівъ,
Ну, їжъ; ну, кланяйся їмъ — вони ще разъ
На щѡцяхъ обірвуть тобі волѡсья! . . .
Чогѡ жъ ти людєй добрихъ звѡдишъ, пѡче??

А Н А С Т А С І Й.

Ходімо, добрі люде, швидче въ цѣркву,
Бо сѡнечко звернуло вже на західъ.

Г Е Р Ц И К Ъ.

Стій, стій, не воруйсь! Я дамъ тобі! . . .

П Е Т Р О.

Семєне, щѡ ти? Блекотї обывся!!
Говъ! Хлѡщї! Що ви стоїтє, безумні!
Не бачите, вінъ, мабуть, одурівъ!
Священника! . . . Ахъ, бісівъ синъ анцихристъ!
Охъ, супостатъ!! Рукa твоя проклята
Посміла!!! (*нарѡдъ оступа Гєрцика*) Вьяжить ёго!

Г Е Р Ц И К Ъ.

Вьязатъ?! Ахъ ти, стара собака! . . . Якъ?
Менє вьязатъ?? . . . Кишкї тобі скорішъ

Я розв'язу шаблюкою сією,
Ніжъ ти до мене смітимешъ торкнутись!!

(Обма́хує коло себе ша́блею).

Стонадцять вашъ чортівъ! Гідкі поганці,
Підніжки недовіргівъ, перевертні,
Ви, байстрюкі, жіноцькі підхвістки!
Іюди всі, Христа продали вдруге!!
Вамъ всімъ, бачу, дати по десятку злотихъ,
Такъ ви хочъ заразъ въ нехристі радніші...
Чортъ зъ вами! *(Обертáється наза́дъ)*

Будьте ви прокляті по-вікъ

Одъ Бога! Хай забуде васъ, якъ ви
Его забули! Йдіть собі на пічъ
Коло жінокъ качатись, от-то ваше!
А я за себе сам-одінь ще справляюсь...

Н а р о д ъ.

Семєне! Брате! Ми твої усі:
Роби зъ нами що ти зхочешъ, всюди
Веди насъ — вправо, вліво, хоч-куди,
На мұку, на смерть, въ пекло... Ми радніші...
За віру православну, за родину!...

А н а с т а с і й.

Семєне Гєрцику, утихомірься!
Послұхай-лишъ мене... Твоя єсть воля
Хочъ вважишъ, хочъ не вважишъ, се якъ знаєшъ,
Тільки послұхай...

Г Е Р Ц И К Ъ.

Що тамъ б́уду сл́ухать?

Неб́ісь, хочъ ти и н́ігъ, и св́ять заќонъ
Толќуєшь, та я й самъ, що д́іять, зн́аю.

А н а с т а с і й.

Я зн́аю й в́ірю, д́р́уже. Ти на м́ене
Розс́ердився, та о́всі д́у́рно, д́р́уже.
Хіба́ я ра́жу, щобъ л́яхамъ кор́итись,
Або́-що? Ні, Сем́ене мій кох́аний!
Хай Богъ спаса́: ду́ша у м́ене ру́ська.
И такъ мені на св́іті ж́іти ва́жко...
Такъ ва́жко, бра́те, що огн́енну му́ку
У в́ічнімъ п́еклі я б́ь рад́ішъ прин́яти,
Ніжъ му́читись, на т́е дивлю́чися,
Якъ ві́ра правосла́вная стражда́є,
И до́брий нашъ наро́дъ бі́дує гі́рко...
Та т́ільки те, що все мені васъ жа́лко,
А жа́лко відто́го, що замі́сть во́лі й щ́астья,
Залучи́те ви но́ве бі́дува́ння!
Бо зъ чва́ри ва́шої до́бра не б́уде;
Поло́влють т́ільки, та ще бі́льше б́удуть
Тісн́іти, отъ и все! А моя́ ра́да:
По моем́у, відпра́вить до гетьма́на
Хмельни́цького тих́енько, и проха́ти,
Щобъ вінъ пзм́ілувався присла́въ намъ по́мічъ;
Бо ми вже стра́ждемо не в́ь мі́ру. Такъ!
Тоді́-б́ь ми ви́слобонилися, вра́жніхъ
Л́яхівъ повни́гоняли б́ь геть відсі́ль,

И то не такъ, якъ вигоняли другі,
 Що переріжуть всіхъ, та перетоплють!
 Спаси відъ сего, Боже! Гріхъ великий
 Відплачувать злочинцямъ по злодійски;
 Бо намъ не помсти треба, а слободи.

Чужестранець.

Панъ гетьманъ вамъ поклонъ свій посилавъ,
 И от-сей листъ велить вамъ прочитать.

(*Чита*).

«Дознались ми, що у Переяславі
 Ляхи втісняють руськихъ, и що досі
 Не вислобонились переяславці.
 То-тимъ от-се, кохані православні,
 П'ять тисячъ війська посилаю въ помічъ.
 Повибивавши всіхъ ляхівъ проклятихъ,
 Умісті зъ нами славете, діти, Бога
 Що спасъ Свій людъ відъ тяжкої недолі».

Петро.

Якъ?

Чужестранець.

Такъ.

(*Шумъ міжъ наро́домъ*).

Герцукъ.

Вони сего не стоють, та й не хочуть.

ЧУЖЕСТРАНЕЦЬ.

Готòве вiйсько: я ёго привiдця.
 Увечерi, якъ стане вже смеркати,
 Й католикi вь костёлъ свiй изберуться,
 Намiтте кòжний домъ, дè ляхъ живè,
 Ударте вь дзвiнъ и рiжте супостатiвъ;
 А ми, почувши, явимось заразъ,
 Оступимо кругомъ весь Перейславъ,
 И нi одна проклятая душа
 Не вiхопнеться вiдсiля изъ пекла.
 Уранцi всi ви бiдете слободнi,
 И день святий великь-день бiде двiчi
 Святiшъ для насъ: уместi зъ воскресеннямъ
 Христòвимъ ми святитимемо й наше
 Зъ пекельноi невòли визволèння.
 Уранцi всi ми бiдемъ христiяне,
 Увечерi сèгòднi бiдемъ звiрi.
 Щобъ шани изъ ляхiвъ не дать нiкòму,
 Щобъ нi-едiнний не утiкъ вiдъ смёрти,
 Катуйте iхъ; манèнька дiтворà
 Щобъ испеклась у полóмi сèгòднi...
 Щобъ завтра не було тутъ ляцького и духу:
 Бо такъ велить вамъ панъ вельмòжний гетьманъ!

В с i.

Смерть католикàмъ! Смерть iмъ, супостатамъ!
 Весь рiдъ скоренимò!

ЧУЖЕСТРАНЕЦЬ.

Не дуже-то гвалтуйте, щобъ не вчули.

Ти, Гєрцику, вернєшь свою кохàнгу;
А ти, роззàво, свою мàтїрѣ. Всімъ
Розвàга бѹде вранцї.

П Е Т Р 0.

Хто ти,
Бумєдний чоловікѣ! Скажї, будь лàскївъ,
Нашѣ визволїтелю — хто ти такий?

Чужестрàнець.

Лисєнко!

*(Усі зз крікомъ до єїо кїдаються!;
розпрóси, шумъ, івалтѣ).*

Тїхше, тїхше!

Г о л о с à.

Якѣ? Що? Хїбà вже мєртві устають?
Кохàний, мїлий бàтьбу! Визволїтель!
Чи-мàбуть се брехнї, що вràжнї ляхї
Тебє убїли? Нї, увесь на рàнахѣ! Прàвда!
Чи ти живий, чи ти воскресѣ изъ мєртвихѣ?
Манà! Манà!!

Л и с є н к о.

Нї, не манà — Лисєнко, люду дòбрий!
Лисєнко я . . . Вамъ чѹдно, дївно бàчить
Менє зъ трунї устàвшого? Вамъ стрàшно
Мєрцà живїмъ углядїть! Не дивѹйтесь,
Що для Свого нàрòда Милосєрдний
Госпòдь творїть такїї дївнї дїва.

Я знаю, братці, рознеслась чутка,
 Що ворогів Лисенка доконали,
 Закатували голодомъ въ темниці;
 Що обомлілі рѹки вже не въ мочі
 Висмикувать серця у їхъ; що нѹги,
 Швидкі на їхъ погйбелъ и мучення,
 Вже не піднімуться, и що одна
 Душа ёго безсильна, дивлючися
 На гірку дѹлю мйлої родини,
 Літа надъ нею соколомъ по хмарахъ,
 И, бачучи братівське лихо, стѹгне,
 И даромъ поривається, якъ фйля —
 Що по Дніпрѹ въ негоду похожає,
 Клекѹче, рветься, сйвимъ пйломъ хлйська,
 Хотіла бъ нѹче бѹрегъ весь заліти,
 И вйхопитись изъ стрйжня не мѹсить . . .
 Табъ, братці, такъ; ся чутка дуже певна.
 Я справді вже мертвець: я вмеръ для миру
 И для себе Вже я не чоловікъ;
 Вже я не той Лисенко, що мйжъ вами
 Болйсь найліпшимъ козакомъ здавався,
 Й попередъ жвавої бравчини жахомъ
 На коню воронѹму вигрававъ
 Того Лисенка вже нема . . . Зостався
 Якйсь каліка, хворий, перебитий,
 Якъ дѹрево підрѹблене . . . Отъ той,
 Що називається Лисенкомъ. Чѹдо,
 Опѹдало — шульпйкъ лябати стовбъ,
 Потрѹхлий: отъ тепѹрь Лисенко вашъ!
 Табъ, братці, — я вже вмеръ. Се тйнь моя

Пришла до васъ, свій рідний Переяславъ
 Кохаючи, спасти своїхъ братівъ:
 Тобі, Семёне, узвернуть коханку;
 Тобі — твою бещасну матіръ; цѣрковъ
 И Божу службу для тебе, пан-оче:
 Усімъ оддать худобу и слободу,
 И відомстити ворогамъ за смерть,
 Такъ відомститъ, щобъ черезъ двісті роківъ
 Їхъ правнуки Лисенка споминали

П е т р о.

Такъ, вінъ! Лисенко вінъ! Лисенко нашъ!!
 Якъ се тебе я не признавъ и досі?

Г е р ц и к ъ.

Мій брате!

Одинъ зъ народу.

Скажи жъ намъ, якъ ти визволився?

Л и с е н к о.

Черезъ Господню помічъ. Вишневецькій,
 Не переспоривши мене у мѣхахъ,
 Що вінъ и я вигадували різно
 Я на ляхівъ, а вінъ на рѣськихъ, хитро
 Хотівъ мене пззাপать, и миритись
 Бувъ-захотівъ . . . А я собі на дѣмці . . .
 Ми вмовилися дати вѣйську пільгу
 На місяць. Я жъ тимъ часомъ намогався
 Убратись у Немірівъ . . . Ажъ на лихо

Вони самі й надъ насъ були зубавішъ!
Увосени стоявъ я нішкомъ зъ лагремъ,
Якъ гулькъ! о-півночі мене збудили
Якісь бріки . . . Прочунався я й бачу:
Стоять ляхи пзъ голми шаблями.
Я ухопивъ шаблюку, п рішився
Хочъ и пропасти, такъ щобъ не безъ слави.
От-тут-то, братці, я руки избавивсь
И оба правого, и сі шрами
Сврізь по лицю зостались зъ тої нощі . . .
Я бився, якъ сжажений вовкъ; одначе
Мене звязали й повезли въ Немірівъ . . .
Ажъ затрусився Вишневецькій, якъ
Изблізъку подивився на Ілсєнка!
Велівъ вести мене заразъ въ тортурп . . .
Мене пекли, сікли, обідві ноги
Гарячими залізами зковали,
И винули у лєхъ, щобъ зъ пацюками
Та зъ жабами голїдну смерть прийати.
Вже сємий день пзходивъ — я лежавъ,
Охлялий, хворий, слабій . . . лєдвє-лєдвє
Душà у тілі, й смєрти дожидався . . .
Якъ тутъ мої голїнні гайдамаки
Въ Немірівъ увірвались. Гїре й ліхо
Настїгло на ляхівъ! Панъ Вишневецькій
Мерщї утікъ. Котрі ляхи поспіли,
Пішли за імъ; котрі зостались тамъ
У пїломи та у залізахъ гїбли . . .
Почувши мою дїлю, гайдамаки
Мене мерщї вислобонили. Братці!

Багацько ліха я ляхамъ поділявъ,
 Багацько христіянськихъ городівъ
 Повизволялись черезъ мене . . .
 А рідний Переяславъ мій . . . Останній
 Може разъ надъ ворогомъ потішусь,
 Нехай же разъ сей буде за родіну!
 Сегодні ввечері ви всі слободні:
 П'ять тисячъ війська вамъ прийшло на помічъ,
 П'ять тисячъ, братці! Тільки зъ тимъ варуномъ,
 Щобъ ні-одна душа зъ васъ не посміла
 Надъ ворогомъ измілюватись! Въ серце
 Тому шіжъ гострий, хто жалує серцемъ
 Католиківъ! Удєсятеро імъ
 Відплатимо за наші біди! . . . Смерти
 Імъ мало! Братці! Болісти и ліха,
 Скільки їхъ є на світі, зберемо
 На супостатські голови треклятихъ! . . .
 Хто вигада сильнішую наругу
 Надъ недовірками, тому білшъ чести!
 Той буде перший поміжъ козаками! . . .

Г о л о с а.

1-й.

Кісткй імъ потрощімъ!

2-й.

Огнемъ палить!

3-й.

Въ багні топить!

4-й.

Всіхъ до-горі ногами перевішать!

А н а с т а с і й.

Лисенко! Ось-лишъ розкажѹ тобі
Я приказку;

Л и с є н к о.

Абѣ була коротка!

А н а с т а с і й.

Коротка. Бувъ собі отецъ изъ сїномъ.
Синъ, на лихо єму, бувъ непокірний,
И все грубивъ протї отця, й не слухавъ;
Одначе добрий батько все терпівъ,
Все одбывавъ, и бувъ до єго добрий.
Разъ синъ вельми нашкодивъ у господі:
Тоді отецъ розсєрдивсь, та й прогнавъ
Дитя своє изъ дому. Синъ пішовъ;
И тільки вийшовъ изъ рідного двора
Пришлось єму ити черезъ рївѹ
Мість розломала пòловідь. Нашъ хлопець
Пішовъ у бродъ, як-ось попавъ у яму,
И топне . . . Бачучи те батько,
Зъ вікна, та до єго — по сàму шийо
Ускòчивъ вь воду й вїтягнувъ єго.
Щожъ синъ? На дрўгий день, мість дяки,
Бивъ батька! . . . Ну, скажї жь, будь ласкївъ,
Що батько зъ сїномъ мусить изробїти?

Л и с ь е н к о.

Що? Батько хай покінче злого сина
 И проженє на віки изъ господи.
 А ти, пан-оче, хочъ и замовчї;
 Бо бачиться, чого ти хочешъ...

А н а с т а с і й.

Добре.

Ти кажешъ замовчї; одначе, батько
 По твоєму покінуть сина мусить.
 Такъ знай же, сїну, знай й ти, люду добрий,
 Що батько єсть Господь нашъ милосєрдний,
 А непокірливе дитя — Лисєнко;
 Бо Вінъ въ Святимъ Своїмъ Писанї каже;
 Не діять лиха й вòрогу лихòму.
 Ти знаєшъ се; одначе, скільки крові,
 Не тільки вїнної — такої скільки,
 Котра колись покòту переважить,
 Скільки пролївъ ти? Богъ усє терпївъ
 Терпївъ, повї Его святàя вòля
 Терпїть волїла, ждавъ, щобъ ти одумавсь;
 Ти не одумавсь — Богъ тебе зкаравъ,
 Оддавъ тебе прилòтимъ ворогàмъ,
 Однявъ у тебе рòку, òко, тїло
 Твоє лешївъ, що би душа спасалàся;
 И впьятъ зласкàвивсь, якъ надъ сїномъ батько;
 Одъ смєрти вїзволивъ, изъ пєкла вїнісь
 Всемїцною деснїцею Своєю...
 Що мусишъ ти робїть? Гарячимъ сєрцемъ,

Молитвою та добрими ділами
 Принести Богу дяку . . . Ти жъ що робишъ?
 Ти б'єшъ Егò. Бо знаєшъ, що Спаситель
 Сказавъ: усє, що робишъ ти для брата,
 Ти робишъ для Егò — добрò чи лїхо.
 А братъ твій ляхъ, такий же, якъ и р'уській;
 Все чоловікъ, все Бòжа тварь така жъ . . .
 И вамъ усїмъ не грїхъ такий? Господь
 Почувъ молитви ваші и нещастя,
 Пославъ до васъ Своєю святую помічъ,
 А ви заразъ, мість дяки, прòти вòлі
 Егò йдете! Великий грїхъ вамъ, діти;
 Великий грїхъ! . . . Коли ви хочте щастя
 И визволення мїлій Ук'раїні,
 Такъ дійте вгòдне Богу, а не бїсу . . .

Л и с ь е н к о.

(Берє Анастасія за р'уку и обертàє до ц'єркви).

Он-бàчишъ ц'єрківка твоє, пан-òче;
 Идї тудї молитися за насъ.

(Берє у Г'єрцика шаблю).

Однà душà посмій єгò послухать
 Всю гòлову мїчемъ симъ потрош'у! . . .
 Не д'урно я прийшовъ васъ визволяти,
 Не д'урно шлявся переодягнутий,
 Не д'урно вїпрохавъ в'ь гетьмана помічъ:
 Усє жъ для васъ, усє за васъ . . . Такъ знайте жъ,
 Що я старший надъ вами! Смерть и лїхо

Усімъ ляхамъ! И мало-мало хто
Изъ васъ не такъ — усіхъ заразъ покйну!

Н а р о д ъ.

Що ти приказуешъ, ми те и зробимъ!

А н а с т а с і й.

Не погубляйте своїхъ душъ за помсту!

Л и с є н к о.

Не погубляйте своєї родіни!

А н а с т а с і й.

Послухайте — Господь васъ поварѣе!

Л и с є н к о.

Коли не такъ — усіхъ покйну заразъ!

А н а с т а с і й.

У цѣркву, братці! День великъ сѣгодня!
Хай прѣклять бѣде той, хто злимъ жаданнямъ
День смѣрти Бога-Спаса закаляе! . . .

*(Йде, за імъ ніхто; Лисєнко йде
у другу сторону, за імъ усі).*

Х о р ъ.

Х о р ъ у с і х ъ.

Та вже засвітила зоря весняна!
Ущухнули вѣги на рідній рщці;

И зòлотомъ ся горі-цвітъ по луці;
 И ста̀ли пону́рін пє́трі вдяга́тись;
 И ста̀ли кѣ лещі́ннику бджо́ли збіра́тись;
 И зві́рѣя игра́є, и пта́шсьтво співа́є;
 И ко́никъ дорòжку, ржучи́, почина́є:
 Всі́мъ ра́дощи й ща́стя зві́стїла весна́
 И ща́стя не ма́є Вкраї́на одна́!
 Вкраї́но! Вкраї́но! Така́ тво́я до́ля!
 Забу́ли тебе́ ратува́ть изъ невòлі!
 Забу́ли сусі́ди и ді́ти роді́ни;
 Чи й Ти, мї́лий Боже, забу́въ Украї́ну!

Хоръ хлопцівъ.

Дівча́та-небожа́точка
 Не чу́єте весні́?
 Чому́ ви не співа́єте,
 Не во́дите танкї́въ?
 Чому́ ви не квіча́єте
 Чорня́вихъ кі́сь свої́хъ?
 Чи хо́чете співа́ночки
 Щобъ́ ми вамъ́ поча́ли?
 Чи хо́чете віно́чечки
 Щобъ́ ми вамъ́ заплелі́?

Хоръ дівчатъ.

Не тре́ба подару́ночківъ;
 Готу́ємъ їхъ́ для васъ́.
 Ой зна́ємъ ми співа́ночки,
 Ой є́ у насъ́ вінки́!
 Испе́ршу́ лишъ́ родіно́виці

Ви воленьку верніть;
 Испершу чужестраньцівъ ви
 Зъ родини проженіть.
 Тоді прихòдьте гратися
 Изъ нами на луву;
 И бòжному дівчинонька
 Співанку заспівà,
 И бòжного боханочка
 Квітками заквітчà!

Х о р ь у с і х ь.

Снігъ спòривъ зъ землею: мовчй ти зème!
 Не страшно мені тенèрь сòнце твоє!
 А сòнце почуло й снігъ ростпíло,
 И зèmeю квітками й зéллямъ зкрасíло.
 И ти, вòрогъ пíнний, на насъ такъ казàвъ;
 И Бога, безúмний, на сміхъ піді́ймавъ;
 А Богъ насъ послухавъ — и судъ твій настíгъ;
 И ти передъ Бòгомъ ростàнешь якъ снігъ!

С Ц Е Н А VI.

Лисенко вихòдить, Марíна бíжить до ёго.

М а р í н а.

Де вінъ? Де вінъ?

Л и с е н к о.

Тутъ, сèстро, тутъ.

Дивíсь на ёго, коли ще признаєшь...

Мой бещасниця! Мой голубка!

У шпонахъ въ рѣбця . . . Охъ, мой миленька!

(Цілує її).

МАРІНА.

Мій Божоньку! Чи се ще ти, мій брате!

Каліка, старець!! Охъ, моя голова! . . .

(Припадає йому до грудей).

ЛИСЕНКО.

Не приторкайся, сестронько, лицемъ

Икъ моімъ грудямъ: ляцькі кулі щоби

Тобі замують . . . Кости вийшли зъ мнѣсомъ

Лице твоє біленькеє надавлюють . . .

МАРІНА.

Дозволь, мій брате! Чи не сміють слізи

Шрамівъ твоїхъ . . . Губами висмокчу

Весь гній изъ ранъ тобі . . . Охъ, Боже!

Не має оца! . . . О, мій брате любий!

Хочъ би одио у мене можно вірвать

И вставити тобі! Я бъ була радніша . . .

ЛИСЕНКО.

О, не кажи сего! . . . Не плачь, мій анголь . . .

Бо швидко й я не втерплю и заплачу . . .

МАРІНА.

Мій брате!!! *(плаче).*

Л и с ь е н к о.

Не плачъ же, сестро! хочъ теперъ не плачъ:
 Бо плакати ніколи. Я на часинку
 Зійшовся тутъ зъ тобою. Треба діло
 Налагодить . . .

М а р і я н а.

О, знаю, знаю сєрце!
 Щобъ ворогї тебе не назарили.
 О, я тебе зховаю!

Л и с ь е н к о.

Ні, сестрицю!

Не объ схованні річъ . . . Тебє зъ невдлі,
 Зъ позора визволить, и цілий гòродъ
 Зъ підъ бусурманської кормиґи. Отъ
 Чогò прийшовъ сюдà я. Врànці бòдемъ
 Ми вже на вòлі. Ввєчері сєгòдні
 Ні òднихъ ляхъ відъ бàри не втечє . . .
 Різати, нектї,
 Знущàтись, наругàтись надъ ляхàми
 Ми бòдемъ усю нічъ. Твому злодію
 Таку вже кàру вигадаємъ вкóпі,
 Що й чортъ злякається . . . Чогò жь ти, сестро,
 Поблїдла такъ? Чогò ти затрусїлась?
 Эй, бàба, бàба! Що то вже за рідъ
 Живнòчий вашъ! Ну, дòбре: тимъ, сестрицю,
 От-сє тебе я викликавъ, щобъ чàсомъ
 Чогò й тобі у чварі не зробили.

Побіжимо мерці къ Дніпру до мене:
Тамъ я тебе сховую... Чомъ ти біда?
Не бійсь!... Тамъ знайдешъ ти свого Семёна.

М А Р І Я.

Якъ, заразъ?!

Л и с ь е н к о.

Заразъ, заразъ. А! теперъ я бачу,
Чого жахнулася ти! Ти пригледілась,
Що въ мене правої руки нема;
И що коли твій злодій павздогінъ
Пошлє по тебе, я не въ силі буду
Оборонить тебе. О, ні, кохана!
Не дасть ще лівая ганьби. А хочъ и ліву
Згублю — у зуби застромлю шаблюку,
А все-таки сестрі не дамъ въ поталу.

М А Р І Я.

Брате, брате!...

Л и с ь е н к о.

А-ну тебе! Ходімо швидко...

М А Р І Я.

Мій братоньку! Убий мене, заріжъ,
Я не піду зъ тобою.

Л и с ь е н к о.

Що се, сестро?!

М А Р Ї Н А.

Семёна я ніколи не любіла.
 Тобі сказали дурно, що н досі
 Я убиваюся за імъ душєю.
 Тобі сказали, що я поневолі
 Живу у старости; що вінъ менє
 Укравъ, однявъ . . . Охъ, брате мій! Для чого
 Не тріснуть груди въ мене, щобъ зъ посліднімъ
 Диханнямъ вилетіло страшнє слово!! . . .
 Бий, ріжъ менє — я старосту люблю.
 Бий, ріжъ менє — я по любові до ёго,
 Щобъ відв'язатись одъ Семёна, перейшла . . .
 Я, родомъ руська, ляха недовірка
 Якъ душу полюбіла, н за ёго
 Радіша йти на смерть, на катування!

Л и с ь е н к о.

Ти ?

М А Р Ї Н А.

Я.

Л и с ь е н к о.

Моя сестра ?

М А Р Ї Н А.

Твоя сестра.

Л и с ь е н к о.

Лисєнкова ?

М А Р Ї Н А.

Лисєнкова сестра.

Л и с є н к о.

Иди за мною.

М А Р Ї Н А.

Не підѹ.

Л и с є н к о.

Не підешъ ??

М А Р Ї Н А.

Ні, не підѹ.

Л и с є н к о.

Такъ я и сїлою

Озмѹ тебе; заставлю позабѹти лїха
Свого; заставлю вийти за Семєна.

М А Р Ї Н А.

Шкодà, мій брате, сїлою не озьмешъ.

Л и с є н к о.

Чомъ?

М А Р Ї Н А.

Першъ, нїжъ ти мене изъ мїста здвинешъ,
Я кров'ю расплїнусь передъ тобою!

Л и с є н к о.

Ахъ, ти, змія!! Ти ще мене лякати?!...
Иди, кажѹ тобі, зо мною заразъ!

МАРІНА.

Я вже тобі сказала, не підуй.

ЛИСЕНКО.

Такъ я тебе убью на от-сімъ місті!

МАРІНА.

Бий. Вбитъ себѣ я дамся; тільки
Ити въ невѣлю — ні.

ЛИСЕНКО.

Охъ, ти, паплюга!

Такъ се тобі у козаківъ невѣля,
А у ляхівъ такъ вѣля?!

МАРІНА.

Такъ!

Мені и вѣля и слобода зъ мѣлимъ . . .
Я вже тобі сказала разъ, мій брате,
Що не насильно затягнувъ мене
До себѣ староста; що я сама
Злюбила зъ імъ. Та ти бъ такі подумавъ:
Коли бъ справді вінъ мене въ невѣлі
Державъ, якъ кохобовницю свою,
Чи я бъ от-сѣ до тебе вийшла? . . . Вінъ би
Такъ и глядівъ за мною, буда бъ я
Ні повернулася. Я молода ёго,
Не кохобовниця; у мене досить
Ще є душі на се. Ти дуже мало

Пізнавъ свою сестру . . . Ні, брате! Першъ
 Обнявъ би вінъ моє холодне тіло,
 Ніжъ взявъ за теплу рѹбу, коли бь такъ
 Якъ полюбовницю схотівъ нелюбий
 Менє держати біля себе . . . Вінъ
 Менє не силувавъ — сама прохàлась,
 Щобъ захитівъ одъ Гєрцика менє,
 Коли бь ти не прийшовъ сюдà зъ ляхами
 За прєжні розплатитись, чєснимъ шлюбомъ
 Ми бь спарувàлись після святъ. Тепєра
 Вже намъ не жити вà світі убўпі . . .
 Якъ вірна заручєна ляжу зъ імъ
 Въ одній могилі.

Л и с є н б о.

Гàспидь! Дьяволъ!

Не ляжешъ зъ імъ въ одній могилі! Зàразъ
 Мічємъ тобі я грўди рознесу;
 Егò жь живòго зпечемò уранці . . .
 Здохай!! *(зама́хується на неї ша́блею и, бáчучи, що вона
 сміло стоїть и ні-трóшки не ворúшиться,
 останóвивсь).*

Ти не боїшся смєрти??

М а р і я н а.

Не боюсь.

Л и с є н б о.

Ну, ти Лисєнбова сестра!

МАРІНА.

Его.

ІНСЄНКО.

Ти скажешъ полюбовнику своєму,
Ти все йому повідаєшъ зарані
И визволишъ его відъ смерті? . . .

МАРІНА.

Ні,

Сего не буде! Визволять відъ смерті
Не буду я ляхівъ. Святую помсту
Моїхъ братівъ не зражу я. Я руська!
За глуми, за наругу, за неволю,
За кровъ, за слези ріднихъ ти прийшовъ
Изъ ворогами розплатіться глумомъ,
Наругою, невôleю и кровью;
Прийшовъ зацітити одъ посміху віру;
Зменьшити ріднихъ горя; изъ родини
Сміття чужде вимести . . . Багато
Терпіла й терпить бідная родина!
Якъ грішниківъ у пеклі дьяволи —
Катують насъ батюшки . . . Але
Господь рішивъ — родина слобоніться,
И ляцька кровъ изъ неї рідну змие . . .
Охъ, брате мій! душа ще въ мене руська,
И руське лихо дуже, дуже серце
Мені ворухить . . . Ти за се не бійся!
Не зражу васъ; не тільки що не зражу,

Того, кòтрого я люблю якъ душу,
 Якъ Бòжий світь, якъ, брàтіку, тебе
 Я не спасу ёго! Я нїшкомъ не скажу
 Емۇ — біжй: тебе убїти хочуть...
 Самà вамъ помагàтиму. Не дурно
 Къ ёмұ приходивъ панъ Зацвиличòвській
 И щось казàвъ щòбъ вінъ берігся! Мòже
 Вінъ помічà; бо щось вже турбувàвся
 Почувши, що нарòдъ чòгòсь стовплявся...
 Я відведу ёго одъ стережєння;
 Я заведу ёго сюдà, якъ смєркне,
 Й самà тобї кохàнця передàмъ!...
 И вкўпі зъ імъ, обнявшись кріпко, кріпко —
 Підъ брàтнинною шàблею загину...

Л и с є н к о.

Якъ смєркнеться й почнуть дзвонить вь костєли
 Щòбъ ти була зъ імъ тўта, й дожидàлась.

М а р і н а.

Буду.

Л и с є н к о.

Та ти изрàдишъ?...

М а р і н а.

Ні, не зрàжу!

Л и с є н к о.

Дòбре.

Будь прòклята одъ мене и одъ Бòга!!!

(Обòе вихòдять).

Х О Р Ъ

ПЕРША ПОЛОВИНА.

Славимъ великую силу кохання,
Чудне й предивне твоє панування
Надъ усє Ти на свѣті силнішъ!
Те, що и доля сама розлучає,
Те, що натура забороняє
Ти паруєшъ до купи й мирішъ.

ДРУГА ПОЛОВИНА.

Славимъ велику любовъ до родіни!
Ти зогріваєшъ те сєрце, що стїне,
Холодишъ, що пала чимъ другимъ!
Ти розриваєшъ, що доля звязує;
Нївечишъ те, що натура ввазує;
Приязнее ти робишъ гидкимъ.

ПЕРША ПОЛОВИНА.

Сєрце коханнямъ въ неї загорїлось,
Все вонó зъ мїлимъ своїмъ растопїлось;
Нерозривнее вїчне кохання єго.

ДРУГА ПОЛОВИНА.

Мення «родїна» для неї не новєє
Сєрце въ неї рұсьбєє, а не чужєє:
Родїна жъ для рұського вїшче всєго.

СЦЕНА VII.

П і ч ь.

Марина и староста плу́ть.

С т а р о с т а.

Колі бь не твої чорні очі, дівко,
 Що такъ на мене глядючи либонь
 Ажъ тягнуть за собою, побожусь
 Всіма святими, не поплівсь би дурно
 Сюда я. Люде наші въ цѣркву йдуть,
 А староста, що влітку не видали
 Ніколи пішого, блукає піччю
 По улицяхъ!... Кудà менє ведешъ?

М а р и н а.

Сюда. Бачъ, ти казавъ, що менє любишъ,
 А вже й пеняешъ!

С т а р о с т а.

Сѣрце ти моє!...

Хочъ би у річку ти менє вела,
 Я бь и тудà раднішъ! Але, скажи бо,
 Що ти задумала от-сє такєє?

М а р и н а.

Послұхай, мій Францішку: ажъ ти пòлякъ?

С т а р о с т а.

Я твій коханий, молодій!...

МАРІНА.

Э, ні!

Кажі мені що я вь тебе питаю.
Ти полякь?

СТАРОСТА.

Нащо споминати те,
Що я раднись бувь самь забути часомь?

МАРІНА.

Ті полякь, а я рўська.

СТАРОСТА.

Охь, не рви
Ти мого сєрця бідного!... Що хочешь
Просі мене, кажі мені... Але
От-сє що ти вигадуюешь?... Маріно!!

МАРІНА.

Рўська!

СТАРОСТА.

Ти а́нголь Божий, зь неба
Злетівший, рўська для народу тільки,
Якь я для єго полякь: а міжь нами
Немає різниці. Ми дружка дружку
Не станемь поприкати. Наші дўші
Одна передь другою, якь передь Богомь.
Я знаю, що ти вірно мене любишь,
Якь я люблю тебе: оть зь насъ и годі!

МАРІНА.

Ти менє любишъ! Я люблю тебе!
Одначе, все ти полякъ, а я рўська.
Ти менє любишъ, якъ и я тебе!
Хіба се намъ що-небудь запевняє?...
Та хто менє запевнить, що словами
Ласкавими годуючи мене,
Ти не ховаєшъ въ сєрці злїі дўмки?...
Ти, мѝже, хочешъ обманїть мене,
Погратись, якъ изъ дївкою простою,
А потїмъ поглумїтись и прогна̀ти!...
А мѝже що и гїрше... Хто запевнить
Тебє у тїмъ, що я одною
Рукѝю обїймаючи тебе,
Тимъ часомъ дру́гою не вихопляю
Ножѝ изъ па́зухи... И мѝже въ чѝрці,
Що коли піднесу́ тобі зъ винѝмъ,
Усїпанї отруї... Снять безъ ляку
Не мўсишъ ти, коли у ѝдній хѝтї,
Підъ ѝдною стрїхою зъ тобѝю, спить
Душа́ вкраїньська! Ти на се́бе ска́жешъ:
Я такъ божи́вся, коли їй ка́завъ
Якъ я їй коха́ю, такъ по щѝцяхъ
Лизїся слѝзи, я коха́ю вірно....
Хіба слеза́мъ, та кля́тьбамъ мўсїть ві́рить
Одъ поля́ка вкраї́нець?? Де, скажи́,
Зоста́лась на Вкраї́ні одна́ цѝрква
Де-бъ ля́хъ изъ рўськимъ не бля́зїся дўрно,
Обманюючи Бо́га и себє?...

Скільки разівъ, цілуючи вкраїнця,
 Для ёго гібели полякъ изготувлявъ?...
 Ви вмiєте и плакати и божитись,
 И радi стати на вбoлюшки, и Бoга
 Призвати дурно, тiльки бъ вoрога
 Лувaво обманiти й загубити....
 Чи не погiбло цiле вiйсьбо наше,
 А вслiдъ за iмъ увeсь народъ нашъ бiдний,
 Якъ клятьбами, божiннямъ и слiзaми
 Ошутаи Острийцю ляхi?...
 Съ тiї години кожиний поцiлунокъ,
 Що ляхъ вкраїнцевi дає, похoжий
 На той, що Йiуда Гoсподу дававъ...
 Дармa и влятьби й слiзи! Я не вiрю
 Твоiмъ слезамъ и влятьбамъ! Ти на мене:
 Вона божилась, свaжешъ, такъ по щoцяхъ
 Ї лилися слiзи; нi, вона
 Менe кохає вiрно... А хiба
 Якъ рiськi, такъ ляхамъ и не платiли
 Тимъ, чимъ ляхi iхъ жалували? Слiзи
 И влятьби рiського для ляха тежъ.
 Що влятьби й слiзи ляха для сeго...
 Хiба Лисенко, той Лисенко сaмий,
 Що ви недaвно тiльки перестали
 Лякaтись, вiнъ, кажi, хiба не клявся
 Й не плакавъ перeдъ вами для того,
 Щобъ лiучче погубляти васъ? Лисенко
 Робивъ зъ ляхами те, що й думать страшно:
 А я Лисенкова сестра!!... Францiшкy!
 Чи чуешъ? я *Лисенкова сестра*.

СТАРОСТА.

Маріно!

МАРІНА.

Погляді на гòродъ

От-сєй. Чи такъ вінъ устрівавъ велікъ-день
Першъ, нїжъ лихà годїна нанєслà
Васъ, злòдївъ....

СТАРОСТА.

Маріно! мїла, любà!!

Коли хочъ трòхи ти менє кохàешъ,
Змїлуйся, не нагàдуй; хочъ и мусишъ
Нагàдувать: я не одїнь въ сїмъ вїненъ.
Не я старшїй; не нарікàй на мєне
Одногò....

МАРІНА.

Ти въ сїмъ вїненъ, ти въ сїмъ вїненъ!
Бо ти старшїй у всїмъ Переяславї.
Про те въ Переяславї жиловà
На òдкупї цєркви святїї дєржить,
Ксєпдзї на людяхъ їздють до костєлу,
И кòжний день десѣтки неповїннихъ
Въ тортұрахъ, або зъ гòлоду здихàють....
Вєсь Переяславъ страждà и бїдє,
А ти старшїй у всїмъ Переяславї!!!

СТАРОСТА.

(Кидається на вкòлюшки).

Маріно, пошануй!...

М А Р І Н А.

Ви шанували

Нещаснихъ рӯськихъ, якъ у васъ прохались?
 Пошанувавъ сёгодні ти ту жінку,
 Що привелі до тебе? И за те,
 Що бідна нїшкомъ напекла пасокъ
 Ти на три дні її запєрь у лєхъ...
 На три дні празниківъ!... Пошанувавъ!!

С Т А Р О С Т А.

Маріно! Ліхо!...

Біда мені! Морозъ дерє!... Пусті!
 Пусті... ходімо швидче!...

М А Р І Н А.

Стій, Францїшку!

Ще я тобі скажӯ, за чимъ сюди
 Тебє я привелà. Вь ночі сёгодні
 Лисєнко — братъ повійний появївся
 И ставъ падъ постілью моєю. Страшно
 Теклà пзъ єго кровъ; увєсь на ранахъ,
 Посічений, опалений, безъ ока,
 Ставъ вінъ передо-мною. Я злякалась,
 Підняла крикъ... Вінъ підійшовъ до мене
 И такъ казавъ: не бійся, сєстро! Сòромъ
 Твій знаю; алє я не прийшовъ того,
 Щобъ поирікàть тебе. Снєі пòчі,
 Колі задзвòнють у костєлі, ти
 Свого кохàнка приведі до Альти:
 Тамъ покажӯсь ємӯ....

СТАРОСТА.

А отъ и дзвонють!

Ні, мабуть вінъ пожартувавъ зъ тобою:
Немає, бачь, и досі! Ну, ходімо!

МАРІНА.

*(Вихватує у ёго шаблю
и біла махаючи ёю).*

Такъ! Дзвонють, дзвонють, дзвонють!!! Гей, злітайтесь
Ви, чорні вѳрони, на Переяславъ!
Тутъ добра вамъ потала бѳде!! Дзвонють!!!
Се дзвонють ще до цѳркви... Католики
Збѳраються молитись Бѳгу тѳхо...
А що то, якъ задзвонють ѳнакъ,
Задзвонють такъ, що вѳ кожного поляка
Волѳсья настобѳрчнтсья?! А, бачпшъ,
Дзвонѳли такъ, ти самъ казавъ, по ѳншихъ
Вѳраѳнськѳхъ городѳхъ....

СТАРОСТА.

Охъ, щѳ се? щѳ се??
По всѳхъ цѳрквѳхъ вже ѳ рѳськѳхъ дзвонють...

МАРІНА.

Дзвонють!!

(реѳѳчитсья).

Бувѳє страшний дзвѳнъ, якъ, рѳзомъ зъ дзвѳномъ,
Скрѳзь понесѳтьсѳ: «смерть лѳхѳмъ!!»

КРИКИ ЗА СЦЕНОЮ.

Смерть ворогамъ!!!

(Пожаръ, гукъ, крикъ, плачъ).

СТАРОСТА.

Израда! Чвара!

МАРИНА.

Ні, розправа! Помста!

Багато лиха руські одбували,
Нехай теперъ поплатяться й ляхи!...

СТАРОСТА.

Марино! Шаблю, шаблю!...

МАРИНА.

Ні! Не дамъ

Тобі я шаблі! (*кидає вг річку*). Въ Альту! Хай

Лежить вона на пам'ятъ нашимъ виукамъ!...

Такъ мій мій, коханий мій Францішку!

Нема надії; ми загинемъ разомъ,

Загинемъ разомъ! День страшний настигъ:

Лисенко вставъ изъ домовини, грізно

Гукнувъ-крикнувъ на грізную кравчину...

Уранці Переяславъ визволяти;

Сьогодні почитаються зъ ляхами.

СТАРОСТА.

Марино! Що се?!

М А Р І Н А.

Помста и слобода!

С Т А Р О С Т А.

Куді мені діватись? Що робити?
Пожарь! Різня!...

М А Р І Н А.

И помста и слобода!

С Т А Р О С Т А.

Змія!! Я задушу тебе!! Ти перша
Изгінешъ....

М А Р І Н А.

Перша, изъ тобою вкупі.

Ось заразъ налетять сюди козаки,
Лисенко й Герцикъ. Тутъ, обнявшись кріпко,
Ми згінемъ вкупі: я тебе кохала
И за кохання згину.

С Т А Р О С Т А.

Мати Божя!!!

М А Р І Н А.

Молитись — дарма! Божий судъ настигнувъ!

С Т А Р О С Т А.

Маріно, сєрце! що ти робишъ?!

МАРІНА.

Те, що

Робить я мұшу. Якъ дівчина рұська
Я допомгла братамъ своїмъ, и ляха
Старшого привела на згұбу рұськімъ;
А якъ твоя кохана — вмісті згину
Підъ рұськими шабляками.

СТАРОСТА.

Я чую,

Сюди біжать... въ мене немає шаблі...
Немає бережіння... Ліхо! Смерть!...
Маріно! Що ти паробила?...

МАРІНА.

Серце

Моє! мій милий! мій коханий! мій
Францйшку вічно любий!... Чую, чую!
Йде смерть до насъ!... О, серце! дай прилипнемъ
Губами дружка къ дружці, и загинемъ!...

(Кидається ёму на шійю и цілує ёю).

СЦЕНА VIII.

Лисенко, Герцикъ, козакі зъ сийсами, зъ ліхтарнями, зъ шаблями
прибігають.

ЛИСЕНКО.

Тутъ, тутъ вони! Сестра не обманйла!

Г Е Р Ц И К Ъ.

(Кидается зъ шаблею на старосту).

А, злодій! А!... Добравсь до тебе!...

(Хоче ёго удари́ть, та побачивши, що Марі́на ёго обійма́є, останівся).

М А Р І Н А.

Бий... Що жъ ти ставъ, Семёне? Бий насъ двохъ!

Г Е Р Ц И К Ъ.

Маріно!... Що се? Ти ёго цілуєшь!!

М А Р І Н А.

А що жъ такє, що я ёго цілую?

Коли ёго забьєшь, я жить не хòчу!

Бий насъ обохъ!... Бий, ласківъ будь, Семёне!...

Г Е Р Ц И К Ъ.

Чи я от-сє зустрѣти думавъ?... Бòже

Мій мѣлий... Ти, моя Марі́на люба,

Моя ти молодà, котрѹ кохàю

Одну́ на свѣті, для кòтрої чвàру

Почàть рѣшився....

М А Р І Н А.

О, душа́ нѣкчємна!!!

Такъ ти не за своѣхъ братѣвъ недòлю,

Не за родѣну шаблѹ піднімàєшь

За дѣвчѣну, паскѹдний бàхуръ!... Знай же,

И ви всі знайте, добрі люде. Правду
 Скажѹ вамъ пєредъ смєрттю. Я Семєна
 И не люблю, ніколи и не хòчу
 Любить! Отъ мій Францішекъ мїлий, любий:
 Изъ імъ раднїша вмєрти. Братє, чусєшь!
 Я діло спòвнила своє, сповняй же
 И ти своє! *(обіймà Францішка)*
 Убийте насъ укўні!

Л и с є н к о.

Гей, хлопці! Розлучіть їхъ!

С Ц Е Н А І Х.

А н а с т à с і й.

(Вбілà).

Гòре! гòре!

Гнівъ Бòжий обертається на гòрдихъ!
 Рукà Господня помстниківъ карàє!

Л и с є н к о.

Що ти, пан-òтче?

А н а с т à с і й.

Пошанўйте, ради

Христòвого Святòго Воскресєння!

Жиди боялись тіла у суббòту

Зостàвить на хресті: ви, Христїяне,

Въ ту нічь, боли Спаситель, Любї нàша,

Замучений за грішних чоловіків,
 Воскрéсь, и сущимъ въ гробі дарувавъ
 Живіть — ви кровъ лєтє й пожарь підняли!...
 Нарóдъ, якъ дикий звірь, розлютувавсь,
 Все б'є и рíже й палить... Бідни діти
 Объ каменюки розбиває!... Гóре
 Та лихо намъ! Охъ, пошануйте, братці!...

Л и с ь е н к о.

Пан-òче, дарма прòспишь!

А н а с т а с і й.

Діти! Братці!

Ви закаляли прàзникъ Бòжий... Ви
 Глумуетесь изъ Бòжій благодаті,
 Ви звóдите Егò святую ласку! Гóре
 И лихо помстникамъ!...

Г е р ц и к ъ.

Пан-òче!!

А н а с т а с і й.

Не позирай на мене такъ гнiвлiво,
 Щобъ Богъ на тебе не поглянувъ тaкже.
 Бо я вже Бачу: мнòго світовòго
 Добра тебе позбавивъ Вінъ сèгòдні!
 Семèне! Ти полкòвникъ переяславськiй!
 Ти маєшь вòлю: пошануй ляхiвъ!

*(Гéрцикò відвертається, Анастасiй
 берé ёго за рúку).*

Семёне! Ти ще молодий: ще мало
 Господь тобі на світі давъ пожити;
 Ще мало твоє серце одбуло... Теперъ
 Для ёго наступа дві радощи, и перша —
 То християнська радість, щобъ простити
 Своімъ врагамъ: ти ще її не знаєшъ!
 А друга — то диявольська радість
 Що би потішитись надъ їхъ бідю: ти
 Не знаєшъ и сеі... Охъ, брате! Друга
 Тобі здається приязніша першій!...
 Семёне, ти ще молодий!... Охъ, друга
 Страшна радість, и не довга; скоро
 Ї туга и мұва заміняє
 А перша радість продовжиться довго,
 Весь вікъ твій буде розважати тебе,
 И після смерти въ вічну райську радість
 Перейде.... Змилосердися, Семёне!

Г о л о с А.

Ге! бісівъ спить! Теперъ прохатись вмієшъ?
 А якъ колись мій батько у тортұрахъ
 Прохавсь! Забұвь?! Въ огонь, розсұчий сїну!...

Г ё р ц и к ъ.

Пан-оче, чұєшъ?

А н а с т а с і й.

Чұю, сїнку! чұю...

Ти спомъянұвь и про свого отця,

Що мученицьку смерть прийавъ за правду...
 Егò душа тепèрь у Бòжìмъ царстві
 Ликує зъ ангелами... Не турбуй
 Ї покія помстою. О, гірко
 Душі на світі тімъ, коли на сімъ
 Гріхъ за ї творять! Тепèрь твій батько
 И въ царстві невесєлий ставъ... вінъ бачить,
 Що ти за ёгò хочешъ відомцати;
 А праведні дұші дұже плачуть,
 Коли побачуть, що на світі рòблють
 Худєє крìвні їхъ... Семєне, сінку!
 Рàди душі покійника отця,
 Рàди спасєнія твоєї душі...
 Ось я, старій, ажъ въ нїжки поклонюся
 Тобі — змїлуйся! пошануй!... Слїзàми
 Всі нòги обілью тобі — змїлуйся!...

(Становїться на вкòлюшки).

Г È Р Ц И В Ъ.

Пан-òче, встань! щò бо ти рòбишь се?

А н а с т а с і й.

Нї, я не встану — бұду тутъ лежати,
 Поки абò тебе вблагаю въ ласку,
 Абò забьєшь менє... Ти чоловікъ,
 Ти христїянинъ... Змилосєрдись, сінку,
 Коханий, брàте, батьку милій мій,
 Змїлуйся!... *(клàняється до нїгъ).*

Г Е Р Ц И К Ъ.

(Кідається до ёго на вкòлюшки).

Уста́нь, свята́ душа́... Я вíненъ, вíненъ!!
Охъ, я тебе́ зобідивъ... Охъ, прости́
Дурного́! Ба́чу я: вели́кий гріхъ
Мені!... Прости́ мене́...

А Н А С Т А С І Й.

Ні, ти не вíненъ...
Крий-Бо́же, ти не вíненъ! Я прощаю
Тобі́ усе́ — ува́жъ же й ти!... О, ра́ди
Христа́, зми́луйся... Погляди́, изъ ко́жною
Часи́нкою де́сятки душъ тамъ гíбнуть...

Г Е Р Ц И К Ъ.

Пан-òче... Що мені́ робіти?... Я
Не вла́стенъ, е старши́й: проха́й Лисе́нка!

А Н А С Т А С І Й.

Лисе́нку?... Зми́лосе́рдись!

Л И С Е Ї Н К О.

Гòді, гòді!

Сёго́ не бу́де!

А Н А С Т А С І Й.

Не гріши́, не вводи́
Сво́й душі́ у на́пасть... Ма́ло літь
Вже, мо́же, жити́ тобі́: пора́ поду́мать!

День прийде, коли Богъ тебѣ заставить
 Дать ѡтповіть за все твоє життя...
 Охъ, тяжко буде въ день той одвічати!
 И рани не спасуть тоді тебѣ!...

Л и с ь е н к о.

Ще разъ тобі скажѹ: сѣго не буде.

А н а с т а с і й.

(Кідається їмѹ въ ноги).

Ні, буде! буде!... Чи хіба не жінка
 Тебѣ вѣгодувала? Чи ти въ лісі
 Родивсь міжъ звѣрьямъ? Чи въ тобі немає
 И сѣрця чоловічого?... Лисєнко!
 Багацько врові й слізъ, що ти проливъ,
 Предъ Бѡгомъ справедливимъ изібралось...
 Багацько ти протї заѡна діявъ...
 Однѡ хочъ добре діло на вѣвѹ
 Своїмъ зроби, и Богъ тобі простить...
 Простить! Однѡ слезѡ, що проливає
 Зъ побѹти грішникъ, изтирає грїхъ
 И злѡдій роблятьсѹ вцѣпѣ сїяномъ Бѡжимъ.
 Змилуйся!...

Л и с ь е н к о.

Сѣго не буде.

А н а с т а с і й.

Змилуйсь!...

Л и с ь є н к о

Хочь не проси, сего не буде.

Г е р ц и к ъ.

И я изъ імъ тебѣ прохати хочу:
Вінъ правду каже, на що гріхъ намъ брати
На дѹшу? . . . Богъ унѣять за се зкарæе.

Л и с ь є н к о.

Ти прѡсишь вѣзволить ляхівъ??

Г е р ц и к ъ.

Эге!

Л и с ь є н к о.

Ти баба не козаць! Гей, хлопці! хлопці!
Озьміть от-сего рюму одъ мене,
И закажіть, щобъ швидче всіхъ губили!
Всѣхъ перерізати до півночи! Такъ,
Кричить — що я велю . . .

А н а с т а с і й.

(Встає и одвертається).

Теперъ хочъ годі!

Роби, якъ знаєшь. Я идѹ відсізь . . .
Підѹ у лѣсъ, абѡ вь болѡто: краще
Зъ гадюками, зъ вовками жити, нїжъ
Зъ тобою! . . . *(идє прічь).*

Л и с ь е н к о.

*(Довго дума; потім обертається, дивиться
нільно у ту сторону де пожедь и різня; далі
підходить до Анастасія и тихо говоить:)*

Пан-оче! Ти казавъ багачько крѣви
И слізъ зібралось пѣредъ Бѣгомъ. Пѣвда!
Багато. Що, якъ я їхъ пошаную,
Простить мені Господь?... Кажі тихенько!

А н а с т а с і й.

Простить, усѣ простить.

Л и с ь е н к о.

(Трошки подумавши, кричить:)

Гей, хлопці!

Біжіть, щобъ заразъ перестали різать
Ляхівъ! Щобъ всіхъ живцѣмъ зібтали
И дожидались ранка. *(хлопці біжать).*

Пѣвда, пѣвда!

Порѣ знести покѣту...

Г е р ц и к ъ.

Брате рідний!...

А н а с т а с і й.

Спасѣная душа!... *(Анастасій и Гѣрцикѣ обіймають ёї).*

Усѣй часъ радість

Великая на небі настає!...

Моліться, діти!

*(Гєрцик і Лисєнко скільки там разів
хрєстяться на зходє сòнця).*

Л и с є н к о.

(Обтирає слєзи).

Швидче, швидче, хлопці
Біжіть ище и сунняйте їх!
Кричіть, що я велів всіх шанувати!...
Пан-òче! Дай, я рùку поцілую
Тобі, мому спасителю. Ти серце
Мені звернув, ти зь Бòгом примирив
Менє... Святий!

(Цілує рùку).

А н а с т а с і й.

Не нарікай святимъ!
Единъ бо Святъ Господъ нашъ Исусъ
Христòсъ: Ему молись и дякуй, сину.

Л и с є н к о.

Такъ, правда, правда: зробити добре
Солòдче вь сто разів, ніжъ злєє!
О, якъ мені тепєрь на сєрці лєгко!...

Козакъ, що державъ старосту.

А зь симъ же щò робити?

Л и с ь к о.

Відпустить.

Коли усіхъ прощать, такъ всіхъ ... А справді:
Якъ Гєрцикъ зна! Я за родїну
Емў простивъ, простїшъ за молодў?

Г е р ц и к ъ.

Марїно! Дїтьми ми росли укўпі.
Тодї батькї, любўючися нaми,
Зарaні въ жaртахъ спарувaли насъ.
И ми росли, и те жъ кохaння нaше
Росло изъ нaми. Бaтько твїй повїйний,
Вмїрaючи, благословївъ насъ. Ти
Передъ їмъ хворимъ повязaлася вїрно
Любїть мене, вязaлась менї и потїмъ,
Бязaлась и зрадїла... Богъ изъ тобoю!...
Идї изъ тїмъ, богo кохaешъ. Хай
Господь тобї дарує щaстя й дoлю!...
А я... Дaй, Бoже, щобъ моя погїбель
Тобї на дўшу не ляглa!... Дaй, Бoже!

(Вїдхoдить).

Л и с ь к о.

Нехай идє собі — чортъ зъ пєю!

(Стaроста до Марїни протягa рўки).

М а р ї н а.

Геть!

Я не пїдў зъ тобoю, бо я руська.

Ще разъ тобі скажѹ, Францішку, — рѹська!
 Тимъ не підѹ зъ тобою... Въ ті години,
 Коли брати мої и одновірці,
 Висловившись одъ неволі й лиха
 Одъ вашої кормиґи чистимъ сѣрцемъ
 Приносьть Бѹгу дяку за спасѣння,
 Я бутъ израдницею їхъ не хѹчу!
 Я не підѹ изъ вами, зъ ворогами
 Моїй рѹдини, шлѣтись изъ прокляттямъ
 На сѣрці и відъ Бѹга, и відъ ріднихъ...
 Я не твой, Францішку, не твой!
 Кохання наше закінчалось. Гѹді!
 Коли не довелось съ тобою вмѣрти,
 Тепѣрь ужѣ я не твой!.. Прощай!
 Прощай, мій милий, мій єдиний любий!
 Прощай на вѣчне... *(обіймає и цілує єго)*
 И ви прощайте, добрі люде! Бѹже,
 Спаси й помилуй васъ!... Семѣне, я
 Зобідила тебѣ, я каюсь: винна,
 Бо я тебѣ обманювала! Лихо
 И гріхъ мені!... Бо я не разъ казала,
 Що я тебѣ кохатиму й кохаю,
 Що ти мені миліше свѣта... Я
 Я брехала!... Охъ, Семѣне! Я брехала!
 Никѹли зрѹду сѣрце до тебѣ
 Не налягало — я жъ тобі брехала!...
 Прости менѣ, забѹдь менѣ и вѣрно
 Служи родині й Бѹгу... Милий брате,
 Прощай и ти! Дай, Бѹже! щобъ, одбѹвши
 И гѹря й лиха, навкїнѣць спокѹївсь

Ти на родині зь вірними братами
 Та прїятелями; щобъ твоє сєрце
 Було й чїсте й радісне мовъ нєбо
 Після дощґ, якъ сєнце хмари згєнитъ.
 Щобъ дивлючїсь на мїзу Україну,
 Вже вільную й щасливую, тобї
 И вєсело и радісно було!...
 Прощайте, люде добрі! Хай Господь
 Хранїть родину нашу! Хай вона
 Цвітє собі, якъ макова квітка!...
 Благословї мене, пан-оче добрий:
 Я йдґ у монастїрѣ. Прощайте, добрі люде!

(Пішла; всі дивлються на неї з дивуваннямъ).

Л и с ь є н к о.

Озьміть єго й ведїте кь недовїркамъ.
 Уранці хай підъ вашимъ нагляданнямъ
 У домъ свій піде изібратись.

С т а р о с т а.

Кохавши за життя такґю дґшу,
 И утирґвши на-вікъ се кохання —
 Менї збірати нічого на світі...
 Чогò я тутъ не долічивсь?... Лисєнку!
 Ви одолїли: завтра вранці наші
 Ляхи, кòтрі сєгодні васъ топтали,
 Изъ гòрода всі вийдуть, якъ вигнанці,
 Изъ сòромомъ, зь наругою, за пòсмїхъ
 Блукати по світу... Ви одолїли!
 Крòвава свара наша закінчалась...

И ви ще, одолівши насъ, якъ добрі
Насъ мїлуєте!! О, ви добросерді!...

. Я не дивуюсь —

Тобі огидло все одно та тежъ:

Та й вигдавъ сильнішу наругу

Надъ вѣрогомъ своїмъ... Ти молодѣць,

На вигадки голінний!! Охъ, козаче!

Чи справді думасшъ, що одїнъ разъ

Пошанувавши насъ, ти стеръ всю кровъ,

Що проливавъ два рѣки по Вкраїні?

Чи справді думаешъ, що однимъ разомъ

Ти розщитався зъ нами?... Рідна кровъ,

Що вслїдъ тебе текла, и слѣзи бїднихъ,

Випалені и зийщені країни,

Бричать мені о помстї прѣти тебе...

Життя мені не дороге. Лисенко!

За всі твої наруги и мучення,

За всі бїди и лиха, и напасті,

Що такъ колись на насъ розкішно сїявъ,

Теперъ зо мною пощитайся! — Бийся!!

(Вихоплює изъ рукъ у козака шаблюку).

Г Е Р Ц И К Ъ.

Безумний!

Л и с ь е н к о.

Э, ні! вінъ ще й хвабрувати!!

От-такъ то, бачъ, їхъ шанувать, проклятихъ!

(Вихоплює шаблю; січуться).

Л и с є н к о.

(Прокóлює стáросту).

У пéкло, кь шайтанамъ, своїмъ братамъ!...

*(Стáроста захитáвся; пòтімъ ухопівъ обо-
мà рука́ми шаблю́ку, рвонувся на Лисє́нка,
удáривъ є́ю, Лисє́нко є́ю удрúє, и обі́два попá-
дали на зéмлю).*

Г е р ц и к ъ.

Лисє́нко! бра́те! рáнили!... лíхо! лíхо!... швíдче
сю́дi! перев'язáти....

Л и с є н к о.

(Лєжачи)

Не рáнили, а вбíли. Дáрма, бра́те,
Всі́ перев'язки... Я кiнчáюсь... Лíше,
Намъ смeрть обòмъ... прости́ мене́
За смeрть твою́ — я за свою́ прощáю...

С т á р о с т а.

(Лєжачи)

Лисє́нку! дя́кую!... Ти слобони́въ
Мене́ зо свíту, де нема́ нічòго
Для мене́... помремò брата́ми. Дрúже!
Дай рúку, и нехáй вь примíрьi на́шимъ
Примíриться изъ Пòльщою Вкраiна!...
Ой!... Гeрци́ву... перекажí Марíні,
Що я її кохáю... *(умiрає).*

(Козакí збíгаютьсѧ коло́ Лисє́нка).

Л и с ь н к о.

Охъ, дѹшно!... Підведіть менѣ хочъ трѹшки...
Дѣ пан-отѣць?... А! Ось-де вінъ: у мене
Вже й очі мѹтються... Прощай, пан-ѹче!

А н а с т а с і й.

О, Господи! Твоя и власть и воля!

К о з а к и и н а р ѳ д ѹ.

(Прибігають за крикомъ:)

Слобѳда! Слобѳда!... На що се и хто приказавъ
шанувати ляхівъ?...

А н а с т а с і й.

Мовчіть... Вже й такъ Господь васъ покаравъ!
Дивіться: вашъ визволитель ось-де мѣртвий...

Н а р ѳ д ѹ.

(Кричить)

Лисѣнку! Батьку! Хто єго! Охъ! Дайте
Сюда убійника! Розірвемо!
Изнечемѳ!!... Нашъ батьку рідний! На що
Покійнувъ насъ?!...

Л и с ь н к о.

(Тїхѳ).

Охъ!... розстебніть мені... я хѳчу трѳшки
Сказати їмъ щось, та дайте лишъ водїці...

*(Анастасій побїгъ за водою; Гѣрцикъ
піддѣржує ємѹ голѳву; Лисѣнко пѣє)*

Народе православний!... Знайте всі,
 Що и войкѣ будуть мѹспѣ чоловѣкѣ
 И християнинѣ... Усѣхъ ляхѣвъ
 Повипускайте завтра вранці... Хай
 Идуть собі изъ Богомъ до родини...
 Прощайте, братці!... Хай вамъ Богъ помѣже!
 Молѣться всі за грѣшну мою дѹшу!

(Вмѣрає).

Г Е Р Ц И К Ъ.

Не дѣше, вмеръ!...

Г о л о с Ѧ.

Умеръ!... Умеръ!... *(Голосють)*

А н а с т а с і й.

(Надз тѣломъ).

Умеръ, якъ лицаръ и якъ християнинъ!
 Егѡ душѣ, покѹтою й добрѡмъ
 Очищена, увійде въ Бѡже царство,
 Въ збірѣ праведнихъ воїтелѣвъ Христѡвихъ
 Прощай рачителю слобѡди й вѣри!
 Нехай на пізнѣ роки твоя слава
 Останеться на памѣять украинцямъ!...
 Несѣть егѡ до цѣркѣви святѡї...
 Своєю смѣртю давъ вінъ намъ слобѡду.

(Обертѣється до народа).

Народе вѣрний, православний, добрий!
 Богъ вчувъ молитви вашѣ, приклонѣвсь

До нашої недолі, слобонівъ
 Одъ вражої корми и нарікъ
 Своімъ народомъ! Славте, славте Бòга!
 Ходімо въ цѣркву; нічь велика; все
 Испòвнилося світу; кòжна тварь
 Да веселиться, бо Христòсъ-Спаситель
 Воскрєсь изъ мѣртвихъ! Радуйтеся, люде,
 Й хваліте Гòспода!

КРИКЪ НАРОДА.

Слава Бòгу!

Слава Бòгу!

(Усі идуть; за іми несуть тіла).

ГЕРЦИКЪ.

(Позáду їх).

А якъ мені — и прàзника немає!!

КІНЄЦЬ.

ЗАГАДКА.

Ивѣнъ Миколѣевичъ Розумний, панъ.

Хома	}	слуги и потішники єго.
Ярема		

Ивѣнъ Поклонѣнко, селянинъ.

Маруся, дочка єго, а потімъ пані.

Олексій, прикащикъ.

Селяне.

Панська двірня.

ЗАГАДКА.

(З народної казки).

I.

У ПАНА ВЪ БУДИНКУ.

Панъ, Хомà, Ярема.

Панъ. Отъ, друзяки, якъ я змудивсь, як-би ви знали!
Кажіть-лишъ мені казку.

Ярема. Хочете, я?

Хомà. Ні, я.

Ярема. Геть! чого ти в'язнешъ? Панъ твою казку такъ
хоче слухать, якъ собака мову.

Хомà, *(штовхає Ярему)*. Гвалть! Пàне, чого вінъ
б'єтця!

Ярема. Пàне, хай вінъ идє відсіля! Емұ въ хліві зъ
свинями б'ути, а не тута съ панàми.

Хомà. Яремо, не лайся! а то такъ учешұ, що ажъ у
в'ухахъ задзвинить.

Ярема. Хòмо, розсвãшу тобі пісь такъ, що й бàтько
не пізнà.

Панъ. Ну васъ! гòді, важй, Хòмко, казку. А ти, Яремо,
мовчи, а то...

Хомà. Дòбре, пàне! Якý жь вамь казàти? Стривàйте, оцїєї ви ще не чýли... слýхайте. Бувъ собї царь, а въ царя трòе синївъ: два розúмнихъ, а третїй дурний...

Пань. А нý тебè зь такїми казкàми! Се все на однý статъ: царь, та три синї, третїй дýренъ, а тамъ вийде що розúмні зостàнутця дома ханькї мнїти, а дýренъ ябý-нєбóдь королївну собї запобїжить. Кажї ти, Ярèмо, а ти, Хòмо, нїччїркъ; а коли ти въ мєне хочъ слòво скажешъ, такъ я тебè тутъ такъ и вòью! Що се справдї! За вàшою лàйкою нїкòли кàзки не послýхаешъ! Ярèма стàне казàти — Хомà перебивàє; Хомà почнє — за Ярèмою не кòнчить. Глядї, Хòмо, не дай тобї Боже!... Ну, кажї Ярèмо.

Ярèма. Слýхайте, пàне. Бувъ собї стàрець, та такїй стàрець убòгий, що й сказàти не мòжна. Отъ пішòвъ вїнь добувàти хавтуркї. Увійшòвъ увъ однє селò, питàетця нà-нїчъ—нїхтò не пускає. Такъ усє селò пройшòвъ—нїгдє єгò не приймають ночувàти, а зїмà булà. Пройшòвъ ужє все селò — тїлки на рїжкú остàння хата стоїть. Дýма стàрець: якъ ужє тутъ не пýстють, такъ тодї ляжу на дорòзі, та й замєрзну. Отъ и ставъ стýкати; а чоловікъ зь хати й кàже: пущу, та тїлки щòбъ ти трòшки поснàвъ, а опівночі устàвъ, та до сàмого свїту казкї казàвъ. А стàрець каже: дòбре! казàтиму. Чоловікъ и впустивъ єгò. Вїнь лїгъ, трòшки поспàвъ, прокїнувся та й дума: якъ же я буду казкї казàти, коли нїодної не вмю? Та й давàй навдирàнці! Надїйшòвъ до порòга, ажъ щось бричїть: «стою! прòбі рятуйте, стою». Вїнь за порїгъ — бричїть щось: «мòкну! прòбі рятуйте, мòкну!» Вїнь не понавъ у дверї, та у комòрю, а тамъ двї свїчки стоять и два гòлуби цїлуютця. Вїнь відтіля та у дрýгу комòрю, ажъ и тамъ двї свїчки горять и двї гадюки

кусàютьця. Вінъ відтіля, та на двіръ, та підъ повітку, — а тамъ щось кричить: «стримлю! прѣбі рятуйте, стримлю!» Вінъ на горѣдъ, ажъ тамъ два стогѣ стоять — одинъ бѣльший, другий — мѣньший, а зъ мѣньшого у бѣльший жито сиплетця. Вінъ зъ огорѣду въ полє, а тамъ щось кричить: «стирчу! прѣбі рятуйте, стирчу! хочъ зотїїть, хочъ зїрвїть та побїїте!» Вінъ и вериуєсь. Увїхѣдить у хату до господаря, та й пита єго: щѣ то, каже, чоловіче, у тебе, що я вийшовъ до порѣга, такъ кричить: «стою, прѣбі рятуйте, стою?» Ну, пàне, якъ думаете, що се такѣ? Отгадайте, що воно такѣ оцѣ усѣ?

Панъ. Нї, не відгадаю. Кажї, такъ знàтиму.

Ярѣма. Отъ, якъ вінъ спитаєвъ про те що кричить: — стою, прѣбі рятуйте, стою! а господаръ и каже: «то невісткї йшли спати, та рогачївъ не повбàли».

Хомà. Такъ оттї рогачї й бричàть!...

Ярѣма. По шкѣді й ляхъ мудрий. Ну, пàне. Щѣ жъ то, каже, що я вийшовъ у сїни, а тамъ щось кричить: мѣкну, прѣбі рятуйте, мѣкну! «То, каже, невісткї піли та коцѣвку у водї покїнули». Ну, а те, що я не попàвъ у дверї, та у комѣрю, а тамъ двї свїчки горять и двà голуби цїлуютця? «То, каже, одинъ мїй синъ пзъ жїнкою у любѣві живѣ». Ну, а те, що я попàвъ у другу комѣрю, а тамъ тежъ двї свїчки горять и двї гадїюки кусàютьця? «То, каже, другий мїй синъ зъ своєю жїнкою несогласно живуть». Ну, а те, каже, що я побїгъ підъ повітку, а тамъ щось кричить: стримлю, прѣбі рятуйте, стримлю! «Та то сокірою хлопцї щось робїли та й покїнули сокіру, устремївши у дрївотнїю». Ну, то жъ щѣ такѣ, каже, що я побїгъ на горѣдъ, а тамъ стоять два стогѣ — одинъ бѣльший, другий мѣньший, и зъ

меншого у більший жито сиплетця? «То, баже, мої сини возили зь копійцького та украли, такъ се зь їхъ та у хазяїнивь стігъ пересипаєтця». А те, баже, що якъ я вийшовъ у поле, такъ щось кричить: стою, пробі рятуйте, стою! хочъ зотніть, хочъ зірвіть та покійте? «То, баже, zostались колосся на ниві, такъ вони перестояли своє урємья, такъ того й кричять... Ну, тепєрь сїдай та сїдай». — Сказавъ базбу.

Панъ. Мудро зложено, бїсь єго батькові.

Хомъ. Стрівайте, пане, я вамъ загадаю, такъ—такъ!

Ярєма. Куди тобі, кваша!

Панъ. Цїтьте. єлони! Я вамъ загадку загадаю, що вамъ и не снілась (*Хомъ и Ярєма лаццутця коло пана*).

«Що є на світі надъ усє ситчішъ, швидчішъ и милішъ?»

Ярєма. Хто єго зна! Ситчішъ—либонь ваша мїлость?

Панъ. Дурню!

Хомъ. Свиня — та, що икъ різдвѹ на сїло годують.

Ярєма. А швидчішъ надъ усє — заїць.

Панъ. Шолопаї!

Хомъ. Ні, пане: швидчішъ надъ усє кїшка.

Ярєма. Э, пане, знаю: швидчішъ надъ усє блискавка.

Панъ. Не втяї, хлопці.

Хомъ. А щò, пане, мені дастє, коли відгадаю?

Панъ. А щò бѣ ти хотївъ щобъ я тобі давъ?

Хомъ. Жупанъ вашъ, пане, що кòмїрь червоний та цвяхòваний зòлотомъ. Ужє бѣ якъ вийшовъ на ўлицю, отò бѣ дівчата задивлялись!

Панъ. Ну, дòбре, дамъ.

Ярєма. Хочъ лизви гарячої свовородї язикòмъ, такъ не отгадаєшъ. Звісно панська загадка: куди намъ прòстимъ!

Панъ (*поклажує нūзо*). Знаєте щò, хлопці? (*Хомà та Ярёма коло ёїò лашутця*). Отъ щò, хлопці. Тепёръ неділя, люде всі въ селі, идіть и зберіть усє село — и мужиківъ и жінокъ и дівчатъ, и скажіть їмъ оцю загадку, и скажіть, що мовъ «панъ звелівъ объявити усімъ, що хто сю загадку відгадає, то зъ тиї сімь панъ за себе бұде дівку сватати». Отъ якъ!

Ярёма. А щò жъ, пане: ніхтò не відгада!

Хомà. Та такі ніхтò.

Панъ. Якъ дūмаєте, хлопці, ніхтò не відгада?

Хомà. Ніхтò, ніхтò. Се вже хочъ якъ, такъ ніхтò не відгадає.

Панъ. Ну, идіть, хлопці; тепёръ неділя, такъ люди всі дома; идіть... Ну, такъ якъ же, хлопці, — їменно ніхтò не відгада?

Ярёма. Далибї, ніхтò.

Хомà. Де їй відгадати! Ніхтò не відгадає.

Панъ. Ну, идіть та такъ и кажіть, що де відгадають, такъ обіщавъ панъ зъ тиї семь дівчину за себе сватати. Идіть, а я тимъ часомъ вішью чарку горілки та чогò-небудь попоїмъ. Отъ захлявъ!

Ярёма. Та такі попоїжте, пане. Зъ півдня крихта въ роті не була, а до вєчіра ще далєко.

II.

У Пана жъ такі въ будинку.

Прибігають Ярёма зъ Хомòю, одивъ другòго поперєжуючи.

Хомà. Пане, загадку відгадали!

Ярёма. Мовчї, товстопұза пляшко! а тò бєбехи повідбиваю.

ХомА. Замòкла сопілко, мовчй! а то я тобі такого третяка на зубàхъ віграю, що ажъ за вўхами залящйть!

Панъ. Цйтьте, навіжєнні! Гажй ти, Ярємо, щò тамъ таке?

ЯрєМА. Прийшòвъ до васъ чоловікъ, пане.

ХомА. Брєше. То Ивànъ Поклонєнко.

Панъ. Чогò жъ ємў трєба?

ХомА, *(швидко)*. Щò дочка єгò, Мàрьєю її звати, такъ ту загадку що загадували, такъ прийшòвъ її батько...

ЯрєМА. Ачъ, явà нєлька! узйвъ би та й захавъ.

Панъ. Поклічте того чоловіка, що прийшòвъ, — васъ и до півдня не розберєшъ. *(Увійòдить Ивànъ Поклонєнко)*.

Ивànъ. Здрàвія жолаю, Ивànъ Миколàєвчъ! зъ добримъ здоровьямъ вàшу мїлость поздоровляю *(клàняєтця)*.

Панъ. Здорòвъ бувъ. Ти Поклонєнкомъ прозивàєся?

Ивànъ. Тòшно-сь такъ-сь, сўдирь!

Панъ. Чогò ти прийшòвъ?

Ивànъ. До вàшої мїлости, по вашому гòспòдському приказàнию...

Панъ. Колй я тебе влїкавъ?

Ивànъ. Не положйть панського гнйву *(клàняєтця вò ноги)*. Я бъ и не тєє... не посмйвъ би бувъ, — такъ бо-йвсь, щòбъ гйрше вàшої мїлости не прогнйвити. Не положйть гнйву *(ще клàняєтця)*.

Панъ. Прощàю, прощàю! *(зò слїзмй на очàхъ)*. Ти гàрний чоловікъ. Я òть-якъ люблю, якъ менй хто у ноги влàняєтця!

Ивànъ. Ми суть рабй вашй зовемòся, не смйємо слўхатись вàшого пригазу, довжнй те сповнйть, що ваша мїлость велйть.

Панъ. Такъ, такъ. Се я люблю. Нà тобі четвертакъ. Ивàне.

Ивѣнъ. За що зволите жалувать? Ми не заслужили.

Панъ. Озьми, братаець, за твоє щирее серце, що ти мене шануєшъ.

Ивѣнъ. Якъ же ми сміємо вашої милости не шанувати! Ви намъ есть панъ, ми черезъ васъ сити й одити. Подозвольте поцілувать вашу рѹчку.

Панъ, *(зъ радістю)*. На! *(Протяга рѹку, Ивѣнъ цілує)*.

Ивѣнъ. Не положіть гнѣву, будьте ласкові. По вашому приказанню, я прийшовъ до вашої милости по тій часті, що вашій милості вгодно було намъ простимъ людямъ премудрую загадку загадати, и звеліли, коли хто одгадає, то щобъ до васъ явитись. Такъ у мене є дочка, такъ вона послала мене до вашої милости, бѹцїмъ вона ту загадку відгадала.

Панъ. Коли се було, що я загадку загадувавъ?

Ивѣнъ. У неділю, пане.

Панъ. Я щось забѹвъ, який сѣгодня день?

Ивѣнъ. Вівторокъ, пане.

Панъ, *(дума)*. А, згадавъ! Що на свѣті є ситчішъ, швидчішъ и милішъ? Такъ, такъ!... Хлопці казали усімъ людямъ и ніхтò не відгадавъ.

Хома. Ніхтò.

Ярѣмъ, *(мота на ёго голову)*. Осїба!

Панъ. Що жъ я тоді сказавъ, що я дамъ томѹ, хто відгадає? Га? якъ наць я тоді сказавъ? Сто-рублівъ грошей дамъ, чи якъ?

Ивѣнъ, *(кланяється)*. Изволили запомнить, сѹдиръ: ваша милость обіщались зъ тнѣї сѣмї дочкѹ брати, де загадку відгадують.

Панъ. Такъ, такъ! тепѣрь згадавъ. Ну, що жъ? відгадавъ? Кажі: що на свѣті надъ усѣ ситчішъ, швидчішъ и милішъ?

Ивѣнъ. Ситчішъ надъ усє землѣ, швидчішъ — око, а милішъ — сонъ. Не положіть гніву, пане.

Панъ. Якъ? відгадавъ?

Хомѣ. Такъ и є: стало-буть, швидчішъ надъ усє землѣ, ситчішъ — сонъ, а милішъ — очі. Такъ воно й є!

Ярєма. Тюлю! Ситчішъ надъ усє очі, швидчішъ — сонъ, а милішъ — землѣ. Отъ якъ, ти, квачь!

Панъ. Ну, що жъ мені тепєрь робити? Тебє за сєбе заміжъ брати?

Ивѣнъ, *(кланяється)*. Воля ваша, пане.

Панъ. Та се овсі не-знать-що! Се халепа!

Ивѣнъ. Не положіть панського гніву: се одгадала дочка моя.

Панъ. Дочка? Такъ у тебе дочка є? Якъ її звати?

Ивѣнъ. Мѣрѣя, пане.

Панъ. Такъ се мені її заміжъ брати? А що жъ вона, хороша?

Ивѣнъ. Не стѣкъ-то, поганєнька.

Панъ. Погана? Оце такъ! Отъ паробивъ я дїла!

Ивѣнъ. Не положіть панського гніву. Я бъ не осмїлився, та ваше приказанне.

Панъ. Ну, ну, ти добрий чоловікъ. *(Дума)*. Ну, що жъ тепєрь робити?

Ивѣнъ. Воля вашої милости.

Панъ, *(ходить по кімнати)*. Жевітьця! Ахъ, бісъ єго бѣтькові! Що жъ тутъ дїати? Нічого! Ахъ, каті єго бѣтька...! Ну, иді собі! пошлаю старостівъ!

Ивѣнъ. Ми суть вірні і примірні раби ваші!

Панъ. Ну, ну, ти хороший чоловікъ. Хомѣ, або ти, Ярємо, дайте єму чарку горілки! *(Хомѣ и Ярєма побили)*.

ХОМА. Стій!

ЯРЁМА. Не втни!

ХОМА, *(штовха́ Ярему)*. Убью!

ЯРЁМА, *(штовха́ Хому)*. Убью!

ПАНЬ. Якъ ви смієте при мені битьця? *(Бже Ярему)*.
За що ти ёго бьешъ? За що ти ёго бьешъ?

ЯРЁМА. Ой, ой!

ХОМА, *(на вкóлишкахъ)*. Помилосєрдуйте, пане.

ПАНЬ. Идї горїлки несї *(Хомà пїшóвз)*. А ти вь мене
(бже Ярему) оттакички, оттакички!

ЯРЁМА, *(плаче)*. Вінъ мене попереду зачепивъ.

ПАНЬ. Не брешї, не брешї! Отъ тобі ще! Отъ тобі ще!
(Проганї Ярему. До Івана) Прощай чоловіче.

ІВАНЬ. Не положїть панського гнїву *(пїшóвз)*.

ПАНЬ. Оцє хàлена! Якъ тутъ мені бұти? *(Хомà зà
горїлкою идє)*. Ти щò?

ХОМА. Горїлку несұ Іванові.

ПАНЬ. Я вже ёго виславъ.

ХОМА. Такъ вернұти?

ПАНЬ. Якъ вернұти? Вернұти!? Ахъ ти падлюка! Да-
вай сюдї чàрку. *(Берє чàрку и випивàє рáзомъ)*. А!
(утирàється) А! *(тұпа ногáми)* А! *(кoпїлить гўби)* А!
(берє ёго за гpyди) А! *(бже кулакáми)*. Отъ тобі, отъ тобі!
Знай, що я твій пань! Знай, що я твій пань!

ХОМА, *(бїжить, плачучи)*. Мàтінко мой, па вїщо ти
мене породїла!

ПАНЬ. *(остàвсь одїнз, скрегоче зубáми; óчї налились,
кулакї стулївз и кричить:)* Увєсь свїть сокрушұ!

III.

ВЪ ХАТІ У ЙВАНА ПОБЛОНЕНКА.

Маруся сидить у водній сорочці и тче. Увійходять Хома та Ярёма, Хома съ хлібомъ, а Ярёма зъ яйцями. Ярёма вихватує у Хоми хлібъ, а Хома у Ярёма яйця.

ХОМА, *(виступає до Марусі)*. Егò благородіє Іванъ Миколаєвичъ посила тобі поклонъ и жалує тебе на велике опекунство... Давай хлібъ!

ЯРЕМА. А дзуски!

Хома вививає хлібъ. Ярёма не дає. Хлібъ розломив на дві половинки.

МАРУСЯ. *(тимъ-часомъ співає пісню:)*

Ой коли бъ я, мій паночку,
Трошки багатенька,
Наплювала бъ я на тебе
Й на твого батенька.

ХОМА. Що жъ ти теперъ наробивъ!

ЯРЕМА. Се ти...

ХОМА. Брешешъ, ти!

ЯРЕМА. Брешешъ, онцихристова довбешка! *(Заміряєтця кулакомъ и кидаетця на Хома. Хома підставля кошіть изъ яйцями, Ярёминъ кулакъ вибиває кілька яєць зъ кошілю).*

МАРУСЯ, *(скочила)*. А щò це за харцизяки такі найшли у хату! Чогò ви завелись! Ачъ! Убрались у чужу солòму, ще й шелестять! Та васъ тутъ повязати треба.

ХОМА. А щò! Отъ ми теперъ зв'яжемо оцего бісового сина!

ЯРЁМА. Дўрию! Се такъ на свѣтанні кажетця?

МАРҰСЯ. Охъ, ви віросли — умà не вінесли! Сідайте-лішень, та я васъ стану питати. А бўдете лаятьця, — візьмў та й роздягнў . . . Ну, оттакъ. Не кушіть мовчаночка. Кажіть чогò естє прибулї до насъ?

ЯРЁМА. Одъ пана.

ХОМА. Цить! не такъ трєба.

МАРҰСЯ. И на се, мабуть, кибєти не стàло! И самї не знають, чогò прийшли. Такъ я жъ вамъ скажў: прийшли ви за тимъ, що всякъ купўе, а нїхтò не продає.

ЯРЁМА. Якъ се такъ?

МАРҰСЯ. Овва! Умієте съ паномъ своїмъ загадки загадувати — такъ и нї. Ажєжъ я одгадала вашу, и ви бъ мою одгадали. Та де вамъ! Прийдетця самій сказати. Ви прийшли менє свѣтати, а звїсно, що усякъ свѣтаетця, а нїхтò зъ молодю не набиваетця. Отъ воно й вихòдить, що всякъ купўе, а нїхтò не продає.

ХОМА. Такъ.

ЯРЁМА. Такъ.

МАРҰСЯ. Ну, ви знаєте, що старостї хòдять зъ хлїбомъ на свѣтання. Дежъ вашъ хлїбъ, панòве-старостї?

ЯРЁМА. Оцєй навіжєний, бузувїрний . . .

ХОМА. Оцєй еретїкъ, щòбъ ємў на тїмъ свїті . . .

МАРҰСЯ. Бачу, бачу, що пристàло вамъ старостувати, якъ собàці вь чòвні сидїти. Ну, та чогò барїлу зъ кўхви глузуваць! Хорòні старостї! Та й молодà незгїрна: старостї безъ хлїба у хату увїйшли, а молодà у водній сорòчці їх зустрїває. Ви тижє безъ хлїба, що дурнї, а я тимъ у водній сорòчці, що вь мєнє хата безъ очєй и безъ ушєй, а хочь є очї, такъ завязанї.

ХомА. Якъ се?

Марґся. А! умієте загадувати, а розгадати такъ не вмивались! Та й буди вамъ, такимъ бейбасамъ! Якби собака дзвякнула, то я бъ и почула; а якби віконниці у хаті не зачиняті, то ябъ подивилась, та все бъ такі й ні знала що ви йдете.

Ярѣма. Бачъ!

ХомА. Де жъ твій батько?

Марґся. Поїхавъ до млина.

ХомА. А коли вѣрнетця?

Марґся. Коли поїде на обїзді — такъ вѣрнетця у вѣчері, а якъ навпростець, то у полі й заночує.

Ярѣма. Відъ чого жъ такъ?

Марґся. А, и сѣгò не розчовпаєтє! Коли поїде навпростець, а тамъ дорога погана, тихо їхатиме, вѣчора прихвѣтить, то у ярѹ сидітиме.

ХомА. А мати твою де?

Марґся. Пішла на заємъ плакати.

Ярѣма. Эгє, се мабуть покійника ховаютъ?

Марґся. Дитина вмєрла у сусіда, такъ мати пішли наді нею сидіти; а якъ у насъ умрє, такъ пєвно ті до насъ прійдуть. Отъ и вийшло, що мати на заємъ плаче.

ХомА. Ачъ!

Марґся. Чимъ же васъ частувать, панове старості: чи прибиляю, чи ўбиляю, чи тимъ, що на Бога дивитця?

ХомА. Отъ, каті єгò батька!

Ярѣма. Що жъ се такє?

Марґся. Що? мабуть не хватає глѹзду? Прибиль — то молоко, бо якъ зъ корови надіімъ — и корова ціла и молоко прибуває у хазяйстві, а до-тòго й телѹ годѹєтця та

ростє; а ўбилъ — то сàлю, бо якъ єго добўдешъ, то кабанà не стàне въ хазйстві; а те, щò на Бога дївнця — то сїрївєць, — онъ-де стоїть у куткѹ. Вїпъ у насъ давнїшнїй та кїслий, та якъ напъсєся єго, то такъ и задерєшь у гòру гòлову до образівъ, щò онде стоять. А щò се у васъ за яйця, панòве?

Хомà. Панъ прислàвъ.

Ярєма. Тобі панъ прислàвъ. *(Одїнъ на другого ірізно позириўли).*

Марўся. А на вїщо їхъ мені? Хто-таки на свàтаннї молодїй яйця пòснть? Се вже нехàй якъ поїду до пана, такъ самъ почастўє.

Ярєма. Се панъ тобі прислàвъ, щòбъ ти взяла десятокъ снхъ яєць и вїснїла къ ранку курчять.

Хомà. И щòбъ пàнові на обїдъ поспїли.

Ярєма. А якъ не поспїють, то панъ и братъ тебє за сєбе не стàне.

Хомà. Та ще й хлòсту дасть.

Марўся. Онъ якъ! Та ви зъ своїмъ паномъ мўдрі, нїчого сказать! Давàйте яєць, давàйте. Де жъ тутъ десятокъ? Тутъ усєго шість.

Хомà. Оцєй бузувїрь . . .

Ярєма. Оцєй хранцюзъ . . .

Марўся. Гòді, гòді! Бàчу, щò побїли здўру. Ну, та я свої знайдў. Скажїть пàнові, щò я їхъ и вїспажу й вїгодую и къ обїду пàнові поспїють, та тїльки нехàй панъ зрòбить зъ однòлїткївъ плугъ, та вїоре нимъ рїзлю та насїє прòса. Колї те прòсо вїросте и вберўть єго до-ранку, и змолòтють, щòбъ булò чимъ курчять годувàти, — тодї й курчята мої

панові поспіють на обідъ. Оттакъ же, йдіть п скажіть, та глядіть — не забудте.

ХОМА. Отъ бісь ёго батькові! Якъ жъ ти зъ-сина й мўдра Марўсю!

ЯРЁМА. И відъ чо́го ти така розўмна, скажи, будь ла-скова?

МАРЎСЯ. Ну, ну! Нічого тутъ довго... Идіть собі та скажіть панові те, що я веліла.

ХОМА. *(хоче йти попереду, а Ярёма дорочу ёму заступає)*. Стій, я попереду.

ЯРЁМА. Ні, я.

ХОМА. Ні я! *(розставляє кулаки)*.

МАРЎСЯ. Изнѡвъ гризетесь! О, та й увірились же ви мені! *(Хватає їх за світи та дѹє підъ ноги)*. Отъ же вамъ! Нехай горить!

ЯРЁМА. Де горить? *(Скидає світку)*.

ХОМА. Ой, ой, ой! *(Скидає світку)*.

МАРЎСЯ, *(підхва́чує світки)*. Отъ же вамъ, щобъ не лаялись! А що! казала роздягну́, отъ же й роздягла! Идіть тепѣрь вь одніхъ сорочкахъ, а світки згодятця курчать укривати.

ЯРЁМА. Отъ тобі на! А се все ти...

ХОМА. Убью вражого сина!... *(Побіли. За дверіма чути — кричать та лаютьця)*.

IV.

У ПАНА ВЪ БУДІНКУ.

Панъ, роздягнутий, лежить на постілі. Хома мўхи бѣе долѡною, а Ярёма лоскѡче пана по пятахъ.

Панъ. Ачъ! справді неначе й не мужицького роду! Якъ розўмна! Тепѣрь самъ не знаю, якъ відъ неї відчепитьця.

Озьми, Хомо, пляшку та палий воді мені за пазуху. (*Хомі робить се*). Послухайте ви, єлони! Якъ призову чоловіка зъ пять людей та розложу васъ, та такъ оддеру, що ажъ м'ясно вамъ стане. На що ви, сучі сини, казали, що ніхто загадки не відгадає?

ХомА. Якъ, пане?

Пань. Такъ! щобъ васъ сеї та той! Хіба я не питавъ васъ: хлопці, ніхто не узнє? А ви кажете: ніхто, сї-богу, ніхто! А теперъ и вийшло чор-знє-що! А все черезъ васъ.

ЯрємА. Та се ХомА все.

ХомА. Брешешъ, гіривий! се все ти.

Пань. Мовчить, біси вашого батька! Ви, бачу, одєжу загубили черезъ свою лайку та сварку, и дїла до пуття не довели. Отъ я васъ! Эй, Васильку! (*Увійходить хлопець*). Васильку! Одведи Хому та Ярєму: нехай їмъ Михайло пів-сотні дубинякъ у сїнну заліпить.

ХомА. Паночку, соколку, помилуйте!

ЯрємА. Паночку, лебєдику, помилуйте!

Пань. Ні, ні, не помилюю. Веді їхъ, Васильку . . . та постій! Нехай теперъ не б'є — я самъ устану та піду. Я отъ-якъ люблю, якъ людей б'ють, а вони кричять.

ХомА та ЯрємА плачучи вийшли. Черезъ кілька хвилинъ увійшовъ
Олексій.

Олексій. Продавъ я, пане, пшеницю въ гóроді и ску-пивъ усє, що трєба по-домашнєму.

Пань. Добре. Почімъ же ти продавъ пшеницю?

Олексій. По сімъ съ коною мїтої чєтверть.

Пань. А що жъ такъ дєшево? Учòра купєць по два-надцять дававъ.

ОЛЕКСІЙ, *(скороговóркою)*. Та се, відите, сўдирь, по той часті, що купець набавляє по рублю затімъ, що ёмў не перевозити, та вп'ять за містянè . . . стало-буть, що на місці купівь, по рублю, такъ вонò якъ ёго счести, то ма́ло рòзниці. Та вп'ять и те, що купець грòші давàвъ, а я то-варомъ забірàвъ, а вонò якъ на товарь, такъ завжди де-ше́вше продаётця.

ПАНЬ. Ну, мòже. Скільки жъ грòшей? Усіхъ шість четвертèй, по сімъ съ коною . . . сімъ та сімъ чотирна́дцять, та ще сімъ, то вийде . . . а, кать ёго батька! вийде . . . вийде . . . двáдцять одíнь, та ще сімъ, то двáдцять вісі́мъ, та ще сімъ, то т́ридцять п'ять, та шість полтíнь, то три рублі, то т́ридцять, т́ридцять вісі́мъ. Такъ, Олексію?

ОЛЕКСІЙ. Такъ, ваше благородне, достòлно такъ.

ПАНЬ. Де жъ грòші?

ОЛЕКСІЙ. Ось подозвòлте поглядіть, що я тутъ купівь.

ПАНЬ. У, багàто! Скільки всёго? Итого́ сòрокъ п'ять рублèвъ. Такъ се, стàло-буть, ти на свої ще грòші купувàвъ?

ОЛЕКСІЙ. На свої, сўдирь Иванъ Миколàєвичъ!

ПАНЬ. Такъ скільки оцè ще тобі грòшей слідує?

ОЛЕКСІЙ. Извòлте полічíть, сўдирь.

ПАНЬ. Три . . . ні! Два цілòвихъ : такъ, чи що?

ОЛЕКСІЙ. Їстинно такъ, сўдирь Иванъ Миколàєвичъ!

ПАНЬ, *(даé ёмў грóші)* На жъ тобі.

ОЛЕКСІЙ. Покòрніше благодарù, сўдирь. *(Берé напíсаний лікò и ховàє у кишéню)*.

ПАНЬ. Ну, послұхай, Олексію: зроби мені, будь ла-сківъ, що я вь тèбе попрохàю.

ОЛЕКСІЙ. Що прикажете, сўдирь?

Пань. Отъ бачишъ, Степановичу: загадавъ я людямъ загадку.

Олексій. Знаю, сѹдиръ, и обіщались зъ тиі семьі панію собі взяти, де відгадають, а Йванова Поклонєнкова дівчина й відгадала.

Пань. Отто жъ то й є! Що жъ тутъ мені робити? Брати її не прихòдитця: пані сміятимутця, що я, такий стовновий дворянинъ, та взявъ табу прòсту крєпачку. Ти самъ знаєшъ, що батюшка мій поручникомъ бувъ, а дідунка мій у малоросійськйй козацькйй службї хорунжимъ служивъ. А я оженюсь на прòстий! Якъ се мòжна?

Олексій. Справедливо говорите, сѹдиръ!

Пань. То-то жъ и є! Якъ же зъ нєю мені розв'язатись? Я вже дѹмавъ и такъ, и йнакъ. Хотївъ їй ще загадку загадати, такъ хлопці мої, Хомà та Ярєма, такі ніякъ не втихомірютця: що пошлю їхъ, то вони задерѹтця, и діла до пуття не доведѹть.

Олексій. Та, по-моєму, прòсто послать та й сказати їй, що не бѹде сєгò ніколи; атò и ђвсі не посилять: такъ вона й минєтця.

Пань. Не мòжна, Степановичу, погàна слàва підє. Скажуть: що се за пань, що разъ скаже такъ, а вдрѹге йнакъ.

Олексій. Ну, такъ ђть якъ: послать її батька що-нє бѹдь продавати, а опісля сказати, що, мовъ, обманивъ, та й не брать дочкй и єгò ще випарить.

Пань. Эгє! и такъ не годїтця. Чоловїкъ дѹбрый — батько, слухняний, та й вп'ять таїй погàної слàви не минєшъ. А я вїдумавъ ђть-якъ: загадаю їй табу загадку, щобъ вона до віку — до-сѹду не розгадала. Отъ вїдумавъ (Підскакує). Звелю їй приїхать до мене, та тільки такъ,

щобъ ні сав'ями, ні вòзомъ, сама щобъ була ні бòса, ні обутá, ні гóла, ні вдягнута, ні волòмъ, ні конёмъ, ні вийкòмъ, ні голòблею, ні зъ гостинцемъ, ні безъ гостинця. (*Решòчетця*).
Отъ якъ! Оцè такъ! Нехай розгадà! Якъ думаешъ, Олексію?

ОЛЕКСІЙ. Хто ёго знає, пане. Здаётця, трóдно що-нè будь видумать.

ПАНЬ. Такъ-òть я тебè пошлю переказàть їй оцè. Чуєшъ?

ОЛЕКСІЙ. Хмъ. Мені, ваше благагородне, якось не пристàло. Ви звòлте послàти когò-нèбудь молодшого, а то я вже старій, та вп'ять мені якось негодòбно.

ПАНЬ. Отъ щè! Хибà старі та и не хòдять свàтати? Хто жъ и свàтомъ буває, якъ не старі? Нè, вже здèлай милость, Степановичу, ти мені — òть якъ мені услужишъ! (*Дає ёму асимàцію*). Ось на тобі! Будь лàсківъ, зроби те, що я прошу.

ОЛЕКСІЙ, (*думà, потімъ клàняється*). Для вàшої милости підù; атò дàлебі, ні зà що бь не пішòвъ, якби не ви прохàли. Трèба послухати свого пана, та ще такòго дòброго... Коли жъ мені йти?

ПАНЬ. Зàразъ иди.

ОЛЕКСІЙ. Підù, судирь. (*Вихòдить*).

ПАНЬ. Васильку! поклічъ мені хлопцівъ, Хому та Ярèму. Роскажу їмъ, що я придумавъ: то-жъ-то сміятимутця!

V.

НА ДВОРІ У ПАНА.

Пань, Хомà, Ярèма, Олексій.

ОЛЕКСІЙ. Се, пане, хто ёго знає, що й таке! Сказàла, що «приїду до пана такъ, якъ ёго милость приказує».

Хомѧ. Огò !

Ярѣма. Ліха матері приїде ! Бреше !

Пань. Нехай собі їде. Уже жъ вона, бісова дочка, сєгò-дні визна, якъ зъ паномъ водитьця. Иди собі. Олексію. А ви, хлопці, приведіть сюди хортівъ, та усіхъ, такі усіхъ та якъ стане до двора доїздити, то ми її зацькуємò отгуть : вони її, бісову, розшматують. Біжіть, хлопці, та швидко.

Хомѧ та Ярѣма біжать, поперезуючи одинъ другого.

Олексій. Пане ! пане ! Іде наша крѧля, та ще яка ! Якъ казала, такъ и є !

Пань, (*вбїг на рундѹкъ*). Де, де ? Гей, хлопці, сюди ! Отгѹ її, отгѹ її !

(Вїзджає Мар҃ся безъ сорòчки, ув'язана неведомъ, на одній нозі дїрївий черевикъ, дрѹга нога бòса, та личкомъ перев'язана ; сидить на якихсь гренджалахъ, що зъ одного бòку кòлесо, а зъ дрѹгого пòлозъ. До гренджалинъ прив'язана палиця, а до палиці лїкомъ козелъ. Підъ пахòю у неї заїць).

Пань. Отгѹ її ! Отгѹ її !

(Мар҃ся кїда зайця. Собѧки вишваряли за зайцемъ. Мар҃ся скочила на рундѹкъ).

VI.

У ПАНА ВЪ ХОРòМАХъ.

Пань. Мар҃ся одїта панею, Олексій.

Олексій. (*увійшовъ, поклонївсь пѧнові, а на Мар҃сю позирнувъ*). Прийшли, пане, вп'ять ті муживі, що сѹдють объ сокірі. Чимъ-небóуть звòлте вòнчить. Уже й то що-дня

сюдї вештаютьця, вічого не рѣблють, на панщину не ходять, тільки все основу снують одъ дому до двѣру. Пожальста, розсудїть їхъ зовсімъ.

Панъ. А, катї їхъ батьба! Отъ огїдли! Скажї, нехай завтра прїйдуть.

Олексїй. Та що жъ зъ сѣго бѣде? Усѣ завтра та завтра. По моєму совѣту, ваше благородїе, узять та й перепорѣть обѣхъ, щобъ не позивались за чѣр-зна-що.

Маруся. Ну, ну, ну! Ти чого тутъ кричїшь? Ниумѣну дїло, а братїї зась. Ачъ ябї! Зазнались ви, хлопцї. Хїбѣ самъ панъ не зна, що й сказати? Твоє дїло знать — прїйшовъ, сказавъ та й гѣді, атѣ ще зъ совѣтами тїсьбається! Геть відсїль! Глядї, щобъ тѣрби не злябавсь.

Олексїй. Та що жъ менї, пане, сказати?

Маруся. Иванъ Миколѣевичъ! На що ви справдї вѣдите людѣй? Розсудїть їхъ та й гѣді. Скажї, нехай підѣждуть біля врильця (*Олексїй вїйшовъ*).

Панъ. Послѣхай, Марусю: знаєшь, що я тобі сказавъ? Я тобі прикѣзувавъ не мїшатись у мої судї. А? Що се? Я тутъ панъ, а не ти!

Маруся. Отъ ужѣ й розсѣрдились. Бачите, ябї ви, пане. Хїбѣ я вамъ що погане кѣжу? Я ваша жонѣ, та не смїю нїкѣди вступатись? Олексїєві — такъ мѣжна, а менї такъ нї? Хїбѣ за те, що Олексїй васъ обдѣрює?

Панъ. О!

Маруся. А то жъ що? Не уступайся, кѣжете, у мої судї... а багѣто ви насудїли самї? Зъ незнать-чого людѣ у двѣрь цїлий тїждень вештаютьця, и нїякъ и дѣсі їмъ сѣду не дадуть!

Панъ. Та бачъ, Марусю: дїло, катъ єго мѣтїрь, заплѣ-

талось. Скоро-то ёго розшолопаешъ? Ужè я й самъ и такъ и йнакъ, дұмаю — дұмаю, нòчì не засплю, а все дұмаю, разівъ зъ дèсять подушку переверну, та все дұмаю.

Марґся. Е чогò дұмать? Два дұрні сокиру знайшли та й не ладють, комұ її брати. Ходімо лишень; я їхъ зàразъ розсужу.

Пань. Такъ бұдуть люде сміятись.

Марґся. Чогò?

Пань. Скажуть: ачъ який пань! не розсудить людèй своїхъ самъ.

Марґся. Отъ тобі на! А я хібà не пàні? Вонì не сміятимуться. Ходімъ.

Пань. Ну, ходімъ. Та тільки се такъ оди́нь разъ: у другий щòбъ ти нìжè-ні не сміла мішатись у судъ мій. — Хлòнці, вñнесіть стұли на рундұкъ; підèmъ судить-рядить.

Хомà та Ярёма, попихаючи оди́нь одного, відчиняють двèрі на ганòкъ.

Пань зъ Марґсею вийшли та й сїли)

Пань. Ну, гляди́ жъ: оди́нь разъ та й тільки; а то якъ станешъ менè перебивать такъ ви́жену геть.

Марґся, *(на Хомұ та Ярёму)*. Ви чогò тутъ стоїтè, шолонаї? Гетьте! Вамъ тутъ не місце...

(Хомà та Ярёма пішли).

Пань. На вìщо ти їхъ прогнала? Не хòчу, ей-богу не хòчу! Щò се такè? ти командуешъ у мєне? *(Скòчивъ)*.

Марґся. Сідай, сідай! люде сміютьця *(Пань сідáє)*.

1-й мужи́къ. Изнòвъ ми до вàшої мїлости. Розсудить, пожа́луста.

2-й мужи́къ. Зробить панську ласку, розсудить.

Пань. Ну, люде добрі . . . Отъ цілий тиждень все думаю, якъ би васъ розсудить . . . Просить-лишень теперъ молоду пані.

1-й мужикъ. Буде ваша ласка, Марья Івановна!

2-й мужикъ. Пожальуста, судариня.

Мар'ся. А що тамъ, у васъ таке?

1-й мужикъ. Знайшли ми, судариня сокиру удвохъ, та ніякъ не поділимось. Я кажу, що я знайшовъ, а вінъ каже, що вінъ. Я йменно знаю, що я! табъ що жъ будешъ робить! — лізе та й лізе: моя, каже, сокира; я, каже, упередъ угледівъ. Розсудить насъ, пані.

2-й мужикъ. Ей-богу, неправда! Отъ же, нехай мене злидні поб'ють, коли се правда! Йдемо ми по луці — лежить сокира. Я й кажу: дивись, Іване, сокира. А вінъ каже: де, Пархоме? А я кажу: ондечки. Та й пішовъ за нею, а вінъ попередъ забігъ та й ухопивъ. Оце й та сокира — у Олексія була вона: — ось подивітця: отъ вона та сама.

Мар'ся. А що тобі робить сокирою?

2-й мужикъ. Обіддя набивати.

Мар'ся. А тобі?

1-й мужикъ. Я хотівъ бувъ попрохати въ пана — поїхати у лісъ колякъ нарубати: тинъ розвалився.

Мар'ся. Зніміть съ топорівъ сокиру. Тобі (*2-му мужикові*) на сокиру, а тобі (*1-му мужикъ*) на топорівъ.

1-й мужикъ. Якъ же се такъ, пані?

Мар'ся. Ні півслова! Розсудила? ідіть же собі геть!

(Ще два мужики прийшли).

1-й мужикъ. Розсудить же й насъ, паніматко.

Мар'єся. А об'є чімъ?

Пань. Я васъ розсужу. Мар'єсю, тобі казавъ: не смій уступатись, якъ я стану судить та рядить; я на те пань.

Мар'єся. А я на те пані! Ну, та якє мені діло! Судить, коли хочете, й самі. Ваші люде — ваша й воля.

Пань. Чогò ви?

1-й мужикъ. Ночували ми, пане, отту нічъ у полі, та знаєте, поїхали такъ не знать-якъ: мой кобила, єго візь та віжки. Отъ, лягли ми й поснули. Коли прокинулись уранці, дивимось, ажъ біля кобили лошятко стоить. Я й кажу: мой кобила привелà лошя! а вінъ каже: ні, мій візь привівъ.

Пань. Труднє ваше діло! не знаю, якъ и розсудить. Знаєте що? Отъ-що! Приходьте ви завтра увечері; я подумаю и розсужу васъ.

Мар'єся. А чогò тутъ ище до завтраго тягнути? Ви, пане, їхъ розсудить.

Пань, (*подумавши трохи*). Отъ-що! Ти кажешъ: твой кобила привелà лошя?

1-й мужикъ. Кобила, пане, ей-богу — кобила.

Пань. А ти кажешъ: твій візь?

2-й мужикъ. Візь, пане, — звісно що візь: ажєжъ ми на возі їхали.

Пань. Отъ-що: пустить лошя, кудй вонò побіжить; коли до воза, такъ твій візь привівъ лошя, а коли до кобили, такъ кобила.

(Мужики пускають лошя. Вонò сліпє, побігло до воза).

2-й мужикъ. А що! Не моя правда вийшла? Отъ бачъ, я жъ казавъ, що мій візь привівъ лошя!

Мар'єся. Отъ же й не такъ треба! Де-такі відано,

щобъ візь привівъ лошя! Ви, пане, отъ якъ їхъ розсудіте. Ти, чоловіче, кажешъ, що кобила твоя привела лошя?

1-й мужикъ. Кобила, пане.

Маруся. А ти кажешъ — візь?

2-й мужикъ. Звісно що візь: ажѣжъ лошя до воза побігло!

Маруся. Добре. Озьміть же ви лошя да поставте єго посередні: коли кобила до єго прибіжитьъ, такъ кобила привела, а коли візь побіжитьъ, такъ візь. Та тільки отъ-що хто збрехавъ, того бить.

2-й мужикъ. Богъ зъ імъ зовсімъ, пане: нехай уже єго кобила привела.

(Мужикі пішли).

Панъ. Якъ? що се такѣ? Га? Менѣ пересуджувать та переряжувать? Пана? Отъ-якъ! (*Бѣе вікно*) Отъ якъ! (*Хитіє двѣрі*) Маттері твої сто болотяннїхъ. (*Зустрієз Василька і почавъ єго скубти, приговорюючи*) Отъ-якъ! Отъ-якъ! (*Василькò побігъ, панъ за нимъ*).

Маруся. Зовсімъ рѣзумъ розгубивъ! Тільки хвоста не має, а то бъ самъ собі бокі повідбивавъ!

Панъ, (*вертається*). Марусенько, любочко, кришечко. Прости менѣ, що я на тебе покричавъ.

Маруся. Що бо ти робишъ се, пане? Ну, на вѣщо вони схѣже? люде сміютьця, скажуть: «скрутився панъ». Далибі, ажъ мені чѣрезъ тебе соромъ!

Панъ. Далибі, не бѣду! Нехай мені сей та той, коли бѣду! Прости менѣ (*цїлує*). Отъ же я поїду на лѣви, Марусю, а ти останесся у мѣне господарювати, та вже що хочешъ, те й роби. У всімъ лай тобї волю.

МАРҐСЯ. Щобъ опісля кричавъ?

ПАНЬ. Ні, ні, не бѹду ніколи кричати, не бѹду. (*Идѣ, потімъ вертається*). Я не хочу зъ тобою жити! Бері одъ мене, що є въ мене кращого тобі й лѣпшого, та й иди собі геть! И не хочу, и не хочу! — иди заразъ!

МАРҐСЯ. И підѹ, ей-богу підѹ, — и не плакатиму!

ПАНЬ, (*радий*). Підешъ?

МАРҐСЯ. Підѹ, абі давъ мені узяти що найкращого.

ПАНЬ. Бері, бері, тільки одвжись! За тобою и мені життя нема.

МАРҐСЯ, (*пішла и принесла пляшку горілки*). Такъ прощайте жъ, Иване Миколѣвичу! нічого зъ вами робить! Теперъ я вже не ваша пані. Попрощаємось та розлучимось на вічні віки.

ПАНЬ. А се що? для чого!

МАРҐСЯ. А якъ же? Якъ чѣсно та любо ми побрались, такъ треба намъ и розійтись. Погуляємо на останку та й розлучимось на-віки.

ПАНЬ. И то добре.

МАРҐСЯ. Пийте, Иванъ Миколѣвичъ, призволяйтеся.

ПАНЬ, (*пѣе*). Иди собі, иди, а пересѹжувать та переряжувать я себе не дамъ! (*Ще пѣе*) Охъ-охъ-охъ-охъ!

МАРҐСЯ. Чи оцѣ жъ тобі, паночку, и не жалко бѹде мене?

ПАНЬ. Охъ-охъ-охъ-охъ! (*Пѣе и плаче*).

МАРҐСЯ. Прощай мій паночку, мій милесенький, прощай!

ПАНЬ. Прощай, моє серденьточко, моя ластівко, Охъ, Боже мій, Боже мій! Прощай!

МАРҐСЯ. Випьемо ще.

ПАНЬ, (*пѣе*) Охъ-охъ-охъ-охъ! (*Підскочивъ*) Хто сміє

протівъ менє грубити? Ніхтò, ей-богу ніхтò! (*Хоче йти, та захитався. Бєе себе по кишєни*) Грòші є! (*Бєе себе по голові*) Рòзуму багàто! Чогò мені? Панъ! на всю гүбу панъ! Охъ-охъ-охъ-охъ! (*Упавъ на стулу головою*).

Марүся. Нехай-лишъ засне.

Панъ. (*стоїне*).

Марүся. Гей, хлопці! (*Увійшло два чоловіки*) Запряжіть мені шолудіву кобилу у той візъ, що гній возють. (*Чоловіки пішли*).

VII.

Вулиця біля панського двору.

(На шолудівій кобилі Марүся везє п'яного пана у возі).

Марүся. Нє, нє! урàгова! Нє, нє, дїманова! Нє!

Діти (*біжять за нєю*). Тю-тю! кирь-кирь!

Марүся. Геть, жєвжики! атò якъ свїсну, такъ ажъ підъ грєблю завòтитесь.

Хлопчикъ. Се панъ твій, Марүсю?

Марүся. Ну, ну, убирайся! (*Хвіська хлопця, вінъ одбігъ*).

Панъ (*прокинувся*). Гей!

Марүся. Нє!

Панъ. Що се такє? Ой! що се такє? Господи Ісусе, де се я?

Марүся. Нє!

Панъ. Осьде цєрква, отъ садъ, онде будїнокъ... Я зъ будїнку їду...

Маруся. Нє!

Пань. Чи я живий, чи вже вмерь? Де се я? що я такє есть?

Маруся. Нє!

Пань. Се Маруся. Гвалть! Ти... куді ти менє везешь, чи въ пєкло, чи що?

Маруся. До-дому.

Пань. Ябъ до-дому? Ой, ой, ой! *(Скочивъ)* Якъ се я тутъ опинився? Ти менє вкрала чи що?

Маруся. Ти мені самъ оддавъ себє.

Пань. Якъ?

Маруся. Чи ти тїмишь, що ти мені казавъ?

Пань. Я тобі велївъ зъ мого двору убиратись!

Маруся. А зъ якою умовою? Зъ тимъ, щобъ я узяла зъ твого дому, що мені найкраще.

Пань. Ну?

Маруся. А мені кращого нічого нема у твоїмъ домі надъ тебе: я тебе полюбила. Ти мені казавъ, щобъ я узяла, що мені є кращого й милишого; отъ же я узяла тебе, та й везу.

Пань. Ахъ, біси твоєму батькові! що се такє? Хібà жъ оцє ти відъ мене й не відвьяжесся?

Маруся. И, сєгò вже й не думай! Хочъ що хочъ роби, а я такй відъ тебе не одчеплюсь! Се вже й гадки не покладай! Бачъ, вигнавъ менє, — такъ я тебе самого зъ господи повезла.

Пань. Ну, нічого робить! Мабуть така моя доля! Та, правда: казавъ же купецъ, що десь панъ оженивсь на простиї: се мабуть трапляетця!

Маруся. Ищєбъ то!

Пань. Такъ поїдемъ же, коли такъ, до-дому, и отъ тобі хрестъ святий передъ церквою . . . не бѹду вже ці кричати, ні виганять тебе . . . Таки-такъ запліющу очі та й на світъ не дивитимусь. Робй, що знаєшъ. Во всімъ твоя воля!

Маруся. Ну! отъ бачишъ? Оттакъ би й давно? Оттеперъ и розумний ставъ!

(Пань сівъ на візъ. Маруся повернула кобилу, и поїхали назадь у будинокъ).

К І Н Ї Ц Ь.

II.

ПІСНЯ МОЯ.

(А. А. Владимірову).

So strömen des Gesanges Wellen
Hervor aus nie entdeckten Quellen.

SCHILLER.

Одъ Сосні до Сана вона протягнулася;
До хмари Карпатської вона доторкнулася;
Чорноморською водою умивається;
Лугами якъ квітками квічається;
Дніпромъ стародавнімъ підперезана;
Річками якъ стрічками поубірана;
Городами-намистами пообвішана.

Гуляй, моя пісне, високо, високо,
Щобъ хмарами сізій орелъ летючі
Тебѣ не нагнавъ.

Гуляй, моя пісне, широко, широко,
Щобъ по степу вітеръ траву котючі
Тебѣ не піймавъ.

Лебедемъ білимъ пливй по рівахъ;
Чайкою, пісне, бигйчъ по лугахъ;

Припотнемъ въ лѹзі заворкочї;
 Дрібною пташкою защебечї;
 Покотїподемъ въ степу прокотїся;
 По небу грѣмомъ святїмъ пронесїся;
 Глибѣко въ зѣмлю змією зарїйся;

По лїсахъ, по горѣхъ,
 По степѣхъ, по рїкахъ,
 Городѣхъ, слободѣхъ,
 Травѣю,
 Водѣю,

Луною далѣкою геть одизвїся;
 Къ имѣянїтимъ панѣмъ,
 Къ неимѹщимъ старцѣмъ;
 Къ козакамъ-молодцѣмъ,
 Къ чорнобрѣвимъ дївкамъ,
 У душѣхъ,
 У серцѣхъ,

Тѹгою кручиною, пїсне, заньмїся!

Тамъ, де у лїсі скѣля крутѣя;
 Днїпръ черезъ скѣлю ревѣ и бурхѣе,
 Рвѣться и дмѣться, клекѣче й гудѣ,
 Й вїтеръ пожѣвкѣні лїстя несѣ;
 Де заднїпрѣвьє, край опустїлий,
 Де нема хатъ, бованїють могїли;
 Де нема глѣсу, вїють вовкї;
 Де була Сїча, жили козаки,
 Ходївъ я нїчью; мїсяць червѣний
 Сидївъ у хмѣрі й бѹрю нагѣнивъ;
 Спѣялїсь на дїбкѣ степї пїсчѣні;

Тоді изъ лісу, вся у тумані,
Вийшла до мене якась молодіця
Співай, казала, для всіого рѣду,
Співай, казала, для всій родини.

Співатиму, співатиму, поки гласу стане;
Хоть и слухать не захочуть, я не перестану.

К Л Я Т Ь Б А.

Дарма прòсишся пзрэдникъ,
Не пущу тебе ніколи
Вішно бѹду катувати,
Мучитиму безъ одривки.
И хоча бѣ за відпочинья
Ти мене увівъ у царство.
Ябъ и царства одцурався
За потіху, щобъ изъ тебе
Глазувати, наругатися,
И тобі чинити напасть.
Були злодіи великі:
Небо и земля лякались
Одъ їхъ вчинківъ; жалкувались
Перепалені країни,
Іхъ менами наругались,
И бажали, щоби въ пеклі
Вони такички страждали,
Якъ страждали бідні люди,
Що одъ їхъ изнапастілись.
Але шкода, що зробивъ ти,
Не зрівняється изъ іми.

З Г А Д К А.

Вінъ сівъ на горі на оцвѣньку зъ дубка;
Підъ нимъ гарцювала сердита ріка:
Въ їй блідлі місячні промінні грались,
И въ фйляхъ сіклися и перебивались.
И бұря ревіла, и бұря ширчала,
И смўтна дўмка якъ бұря літала;
Поблідла якъ промінні місяця въ хмѣрахъ,
По рѣкахъ далєкихъ вона пробивалась,
По рѣкахъ бурливихъ якъ річка у чвѣрахъ!

Згадавъ вінъ якъ бувъ до війни въ емў жаръ,
Згадавъ вінъ про військо, про вѣлку й пожаръ;
Якъ споривъ въ харцїзстві зъ бўйними вітрами,
На взѣводи бігавъ зъ швидкими орлами;
Якъ въ полі—стенў срібну чѣрку зпивавъ
Въ гурті, на прощанні зъ своїми братами,
Й весєлий до дѣму коня повертавъ.

Багачко ищє тутъ про щѣсь вінъ згадавъ.
Якъ військо голїне старшій пззивавъ;
Згадавъ и про те, про що згадувать тѣшно;

Про віщо здихати їй не треба їй не можна . . . ,
И бризнула нїшкомъ гаряча слёза;
Такъ бризкає зъ нёба гнівъ Божий роса,
Що нїшкомъ зелёну траву поїдає . . .
И стане все поле смутнє и порожнє,
И Божая кара надъ їмъ пробуває

М О Г И Л А.

Що то за могила;
Вітеръ снігъ розмита;
Скризь снігъ почорніла
Трава вигляда?

Далєкні рѣки далєко вплили
Якъ вѣди весною:
Густою травою
Слїдї заросли.

Вода, пориваючись зъ скєлі въ долину,
Каминья зриває,
Байракъ пропиває.
Старая година
Перєднімъ назгядки
Про прєжні порядки
Висѣбі купки по собї зоставляє.

Незлічена сїла неслась вояківъ;
Якъ макъ при дорѣзі шапки їхъ біліли,
Списи грїмотїли, шаблі брязкотїли;
Неслїся вєні супротивъ ворогївъ.

Недоля и помета бігли за їми:
 Якъ влòчьчя сұхєє палали країни:
 Якъ зъ лїсомъ горà вонї всі за однò:
 Нїбòго старшòго у нихъ не бұлò.

Дивїться—лїцарь вставъ,
 Сївъ на боня, та й засвиставъ.
 И вїйськò вь слїдъ. За їмъ
 Огòнь, и дощъ и димъ!...

Якъ снїгъ вь завирюху.
 Таєъ кїнь єгò летїть:
 Якъ сòнце вь засұху
 Лицє єгò горїть:

Якъ вечїрня зоря погорїла
 По вітру волòсьє єгò розмітались:
 Якъ на мòрі вода посивїла
 У бұрю—країна підъ їмъ зболихалась.

Нерівна вàлба: все якъ не бұвало,
 И вїйськò вь честь старшїмъ єгò називало.
 Дивїться: нїть. Огòнь горїть.
 Бравчїна спòчиває сномъ,
 А лїцарь у огня не спить
 И озирається вругòмъ
 Грозà чужòго рòду:
 Охрана своєгò;
 А на лицї єгò
 Лиснієтся пьятнòмъ
 Зла дұмба, якъ перша на місяці шбòда.

Звалілась проклята зь плечей голова,
А військо погібло якъ зь вітру травà.

Щожъ то за могила?
Вітеръ снігъ розмита;
Скризь снігъ почорніла,
Травà виглядà!

Далёкні рѹки далёко заплїли;
А люду погібшого слава колишня
У пàм'яті тмїться, якъ травà торїшня,
Що вітеръ зь підь снігу розкривъ на могили!

ГРЕЦЬКА ПІСНЯ.

И ревє, и шумїть,
И гудє и гремїть,
Чи то вòликівъ бьють
Чи то звїря цькують?
То не вòликівъ бьють,
То не звїря цькують:
То хорòбріі Клєфти
Музувїрівъ сїчуть.

А попєреду всїхъ молодєць Буковàллъ;
Вїнъ сїчється на смерть зъ бусурманомъ;
Одъ Керàссово димъ до Кенұріо димъ
Розлягàється сївимъ туманомъ.

Вїнъ сїчється одїнь прòти тїсячі їхъ:
Не зділють усі єго взяти.
А русява дївчїна губà изъ вїкнà:
Підождї, Буковàлле, стреляти.

Хай хочъ трòхи у гòру підніметься димъ,
Хай по стєнові прòйде вурїти;

Перелічимося, скільки вже нашіхъ нема.
Стали турки попередъ лічити.

Недоліку п'ять сотъ, стали Клефти лічить:
Тріохъ голіннихъ міжъ їми немає!
Одинъ воду берє, другий страву несє,
А ще третій мушкетъ набиває.

Р О Ж А.

(Н. С. Варзину).

Дівочка мила, гарна, вродлива,
Добра зь душі, зь сёрдця жалостлива

Прийшла до дому, сіла вь порога:
«Ой мати-нєню, помолі Бòга!

«Болить голòвка, болить сердєнько;
«Прощай кохана, прощай ріднєнька!»

Вмєрла дівчина, вмєрла вродлива;
Рєвно ридà мати нещастлива.

Кладуть дівчину у домовину;
Зарили дівку вь сирє могилу.

На тій могилі віросла рòжа:
Гарна, рум'яна, на дівку зхòжа.

На рòжі тонка, гнучка биліна —
Есть-то легкєнькій стань у дівчини!

На рòжі шпилькї, шпилькї колючі —
Есть-то дівòцькі очіці жгучі!

Стали на рожі червоні пупки —
На рожі пупки — дівчачі губки!

На рожі золотє животиньнячко, —
Есть-то дівчаче чисте сєрдечко!

Рожою вітеръ зтїха колише —
Есть-то дівчина зъ могили дїше!

На рожу пала ранкомъ роса, —
На рожі роса — дівчача слєза

Вся рожова краса — дівчача душа;
Зъ рая прилітає, світъ навіщає.

Ой мати-нєню, рїдна моя!
Почуй на мєне, я донька твоя!

Всі веселяться вь царствї у Бога, —
Я за тобою плачу, небога!

СОЛОВЕЙКО.

Зелѣний садъ, зелѣний садъ,
Зелѣная могѣла!
Зелѣний садъ вдягà весна;
Могѣла забринѣла!

Якъ гàрно слухать, коли въ нѣчь,
Малѣнький соловейко
Въ квіткахъ затлямка, засвистить,
Такъ прїязно, любенько!

А тутъ воиї ведуть танць!
Хто гласи їхъ розлїчить?
Хто передомъ изъ їхъ идє?
Хто зорї перелїчить?

Той на тошолї, тї въ кущахъ,
Тї въ вѣрбахъ, тї въ калині . . . ;
Одїнь біля могѣли самъ
Співàє на ілїні.

Щебєче вінъ: не то співець
Віршами любязними
Коханья й радїсть роздїля
Зъ сердцями прїязними.

Зати́хка вінъ — не то бідї
Оплакує людські;
Жаль льється въ сєрдце, якъ въ квіткї
Крапельки дощовї.

Отъ застогнавъ, и отъ замовкъ . . .
Терли́кнувъ — вп'ять залився, . . .
Не то співєць въ останній разъ
Изъ міромъ розпростівся!

И въ нєбо думкою влетівъ,
Міжъ зорами співає,
А странній співъ его людєй
Ужє не порушає.

Співає пташка, и ніхтò
Не взявъ її въ примітку!
Співà співєць: ніхтò сму
Зъ душі не вїне вїтку!

Однò сердєнько міжъ всіма
Гласъ пташкинь розізнало;
Однò сердєнько пісня та
Співцєва розрушала.

И цілий день смутна, тиха
Самòтная моги́ла;
А вранці зомнята трава,
Де дівчина сиділа.

Х Л О П Е Ц Ь.

Зелененький бѣрегъ тмиться
Річка срібная шумить:
Ходить хлопець невеличкий:
На той-бікъ ріки глядять.

На сімъ боці нивья, поле,
Сівий степъ та слобода,
Зелень вьяла, всюди дұшно,
Въ пилу ходить череда.

На тімъ боці зелень свіжа,
Блищать на луці квіткї,
Дикі гори, гай зелений,
И щебѣчуть въ нїмъ пташки

Тутъ клопочуть обѣ господі
Старі люде навісні;
Тамъ дівчатонька співають
Голосні свої пісні.

Хлопець дивиться и мліє —
Нудно тутъ ёму бродить;

Радий ластівкою швидко
На той берегь залетіть.

Вінъ підходить до водіці:
Ні човна, ні весельця;
А дівчина ёго кличе
Для ласкавого словця.

Хлопець мліє, хлопець тоне,
Ходить брѣду не знайдѣ!
Підобравъ одѣжу, швидко
Кинувсь въ річку, и пливѣ.

Переплинувъ, а дівчата:
«Хлюща, хлюща, утікай»
Загукали, закричали,
И побігли всі за гай.

Бідний хлопець излякався
Грудь підпёрло, весь дріжить,
И за гай, небіжъ, поплився.
Щобъ шукать дівчачий слідъ.

Дежъ той гай, дежъ та хороша
Зѣлень свіжа и м'ягка?
Гай — у три ряди осіки;
Сажнівъ зѣ три—вся лука!

А за їми нивья, поле,
Рівний степъ, та слобода,

Зелень в'яла, всюди д'ушно,
Въ пилу х'одить чередà.

Дикі гóри — вапна; зникли
И дівчачі пісні,
Х'одять тежъ якъ тутъ зъ к'іями
Старі люди навісні.

И поплівсь наза́дъ нашъ хлопець,
Біля річки сівъ оди́нъ,
Приту́ливъ къ руці го́ловку,
И попла́кавъ тр'ошки вінъ!

М І С Я Ц Ь.

Зъ тій добй, якъ, першій злодій,
Каннъ Авела забійвъ,
И уперше зѣмлю кровью
Чоловічою змочивъ,

Тільки вітеръ шкоду слухавъ,
Що гудівъ по деревахъ;
Тільки місяць шкоду бачивъ,
Що котівсь у небесахъ.

Богъ прийавъ святую дѹшу;
Розбишачинъ проклявъ рідъ;
И везівъ, щобъ місяць ясний
Взявъ на себѣ шкоди слідъ.

Хай, казавъ, сей зобразъ бѹде
Въ пам'ять мѣру усіомѹ;
Гнівъ правдивий, ласка Божа
Вкѹні бачуться въ ємѹ.

Щобъ, зирнувши, розбишача
Божий гнівъ страшний згадавъ,

А безчастний розважався
И ласку Божу споминавъ.

И пішовъ на рідъ нашъ бідний
Божий гнівъ усякимъ зломъ;
Гріхъ на місяці зостався,
Нацяцькований п'ятномъ!

Зъ тій добі злочинець часто,
Дивлючися, омліва,
А душа свята, безвинна,
Одъ недолі одлига.

Г О Р Л И Ц Я.

У густому гаю, на березоньці
Звила гніздечко голубонька — горлиця,
Изъ маленькими дитятками,
Зъ сивенькими голубятками,
Стала вона ранкомъ діти годувати;
Ставъ вітеръ березу колихати:
Ставъ рябець-злюка налітати:
Ой, не бий мене, рябцю-лебєдику!
Зостаються въ мене малі діточки,
Голубяточки-сиріточки.
Не послухавъ рябець голубочки-горлиці:
Задавівъ її сивенькую.
Зосталися малі діточки,
Голубяточки-сиріточки,
Ой, тяжко сироті на світі пробувати!
Нікому вірної порадоньки дати!

М А Н А.

Е въ насъ плесо; осовою
Поросло кругомъ;
По середині плавочки
Плавають рядкомъ.

И ростуть надъ плесомъ вільхи
И гнучка талà;
И у вільхахъ заховалась
Хаточка малà.

Чорна хатка невеличка:
Хто въ їй пробува?
Тамъ старàя чарівниця
Нїшкомъ проживà.

Здавну люди не посміють
Близько пройти;
Але можно, коли трєба,
Въ хату увійти.

Коли світъ тобі огїднувъ,
Нїкого любить,

Коли хочешъ краще зразу
Вікъ свій закінчитьъ,

Ніжъ тулятись безъ надії,
И шувать кінця, . . .
До неї прихòдь питати
Вірного словця.

Въ неї чòвень : розмалёванъ
Весь цвятками вінъ,
Въ ясну нічъ плисти у чòвень
Сяденъ ти оди́нъ,

И уздри́шъ чогò ніколи
Не впа́въ зъ-ро́дà ;
Зразу зпикне чòвень, хàтка,
И талà й водà.

Зразу ста́не предъ очима
Кра́сная лука ;
Якъ шовко́ва стрі́чка вьється
Я́сная рі́ка ;

Різнофа́рбними листами
Сяють дере́ва ;
Якъ оксаміть молодàя
Блищі́ться тра́ва.

По тра́ві, якъ въ нічъ по не́бу
Я́сні зі́рки,

Веснянії, запашнії
Маються бвітки,

И не місяшний, ні дєнний
Світъ тамъ просява,
Наче місяць навдосвіта
Сонце устрива.

Не зъ дощѹ, не зъ сонця стануть
Тамъ весєлки мріть;
Одностаїно короводєць
Пташюкъ зашуміть.

На лубѹ гратися прійдуть
Краснії дівки;
Голубітимуть въ волосьсяхъ
Зъ прєлісківъ вінки

Іхъ одєжа—вся укѹні
Світовà красà;
Іхъ урòда—що й казати?
Бòжі небесà.

Заспівàють, затанцѹють,
Поведѹть тавòкъ;
Имъ музикою повіє
Зъ річки холодòкъ.

Затанцѹють, заспівàють
Чѹднії пісні;

И зомлієшъ ти, небòже,
Лёжачи въ траві.

Станешъ тàнуť, станешъ тòпнуť
Въ чимъ не знаєшъ самъ;
Закривàтимуть весёлки
Світъ твоїмъ очамъ.

Станешъ тòпнуť, станешъ тòпнуť
Самъ не знаєшъ въ чимъ,
И запліющуться у тебе
Оченьби зовсімъ.

Любязненько, солоденько
Станешъ ти дрімать
А пісні й музики б́удуть
Тебè колахать.

Їхъ послідній голосòчокъ
Въ спячого замре . . .
И тебе тоді хтось на́че
Міцно підтовкне.

Ти прочи́єшся, разъ остàнній
Очі поведешъ, . . .
Пролепечешъ — прощавáйте!
Въ о́зеро пурне́шъ!

КУЛЬБАБА.

(А. А. Леонову).

Віє персдзімній
Вітрєць студенєнькій,
По степахъ осінне
Въється павутіння.
Щожъ то міжъ травою,
Въялою, сухою,
Кульбаба жовтіє?
Чи-бъ то справді сонце
Кидать насъ не хоче,
И опісля літа
Душного сухого.
Зновъ до насъ веселимъ
Маємъ хоче глянуть?
Чи земля жартує!
Чи сей цвітъ не въ пору
Що-небудь віщує?
Вікъ нашъ чоловічий
Зхожъ изъ вікомъ року.
Впершу Боже сонце
Життя пробужає,

Промінами въ сердці
 Якъ у весняноі
 Полòвіді грає
 И душа бриніє
 Надією-бвітомъ ;
 И въ душі селяться
 Радощі, якъ въ гіллі
 Вишень соловейки.
 Життя розивьється,
 Життя загустіє
 Наукою світа ;
 И почиються грóзи,
 Дощі и сніжки.
 Счастья и недóли,
 Радощи и тóги,
 Одно другóго швидче
 Стануть прохожати,
 И душа твердіє ;
 И скрізь погорілу
 Зелень віку чорна
 Земля проглядає.
 Коліжъ стане въ óсінь
 Вітрець передсмертний
 Душу провівати,
 Знову Боже сонце
 Своі блідні, довгі
 Розкидує тіні ;
 И душа збирає
 Сили на о́станку, —
 Знову квітть-надія

Въ сердці процвітає.
Алє квітє той вѣялий,
Кульбаба осіння,
Пустоцвітє похилий,
Не ростє висòко,
Не цвітє роскòшно,
И безь пайдє гинє
Підь морòзомь-смєртьтю.

Т У Г А.

Гаю мій, гаю; гаю зелененькій!
Вітре мій, вітре; вітре швиденькій!
Въ густому гаю листья жовтіє;
Вітеръ гілѡкъ не колише й не віє.

Те, що колись по весні красувалося,
Те, що колись мені такъ сподобалося,
Змерзло, захляло, затихло и зникло.
Сердце кохатись симъ світомъ одвикло!

Тамъ де въ кущі воркотала голубка,
Тамъ жартувала колись моя думка.
Стіхла, замовкла туга голубьяча —
Геть прокотилась та думка хлопьяча!

И місяць повний, и ясна водиця
И ти вродлива, кохана дівця!
Зникло те въ осіпі, що було літомъ, —
Сердце не хоче кохатись симъ світомъ.

Д І Д Ї В Щ И Н А.

(А. Л. Метлинському).

Біля цѣрківки старѣнької
Зеленіють дві тополеньки;
У тінї їхъ у густѣнької
Не високая могилочка

Кўика чорная рябіється
Квіточками-різноцвітками;
Хрестъ любастровий біліється
У покійника въ головонькахъ

И окрўгъ хрестà обвілася
Зелененькая березонька;
Надъ хрестомъ тимъ похилилася
Молоденькая Калинонька.

Якъ у свято въ прàзникъ бовкне дзвінъ
На дзвінниці стародавнійої, —
Відзовѣться глуховато вінъ
Въ тѣмнимъ склєпі, у могилоньці.

Кісточкї либонь сухесенькі
 Въ трухлихъ дощкахъ зворушаються;
 За життя либонь старесенькій,
 Дзвінь почувши, розрушався такъ.

Коли цугачь, добй нічної,
 Проведє свій довгий гласъ смутній,
 Въ склєпі, середъ нощі вішної.
 Відкликнеться жалібненько щось.

Кісточкї либонь старенькї
 Не самотні булі на світі;
 Слізонькї либонь тепленькї
 Западають въ землю глибоко.

Коли чижикъ надъ могїлою
 Привітає ранокъ піснею,
 Весняная пісня мїлая
 Підъ землею рзлягається,

И тополька пряменькая
 Гілочками колихається,
 И травїця зелененькая
 Заблищить росю срібною.

Либонь ранокъ воскресєнія
 Чують кісточкї дідівськї;
 Либонь радість зобачєнія
 Гріє сєрденько холоднее.

Тільки ріки поламалися,
 Весняної добй ранней,

Якъ вербіца розвивалася,
И вдягався вигонъ травкою,

Хлопець й дівчина приходили
Підъ топòлі на могíлоньку,
И насíннячка прино́сили
Усiвати кўпку чòрною;

И ли́йся тёплі слізоньгі
Изъ очей на кўпку чòрною;
И прийма́лися насíннячки, —
И два квіта уроділися.

И, поливаний хлопъячими
Слізонька́ми, горі-цвітъ вродівсь;
И, поливані дівчачими
Слізонька́ми, вийшли прòліски,

Пе́ршій весні подаруночки
Золотіли и синілися;
На їхъ лiстьтяхъ поцілуночки
Бо́жихъ а́нгелівъ лиснілися.

И квічала нiмнi тiха
Па́ра вь це́рківці, старенько́ї,
У суббо́ту велико́дну́ю,
Плаца́ницю Христа́ Го́спода.

На́че ликъ святий глядівъ на їхъ
О́комъ жа́лібнимъ та прiязнимъ;
На́че хтось вь горі призна́всь до їхъ,
И ка́завъ iмъ такъ любесе́нько:

Щобъ у хлопця въ сѣрці жаръ палавъ,
Чистий жаръ до всѣго дѣлаго,
Якъ огняний квітъ, що вінъ квічавъ
Образъ Господа забитого!

Щобъ у дівчини безвинная
Душка такъ якъ небо сяяла,
Такъ якъ квіточка блавітная
На лиці Христа Спасителя!

ГОЛУВКА.

Вилітала голубонька
Изъ гая густого ;
Суновала, нарікала
На свого милого.

Не нарікай. не журися,
Голубонько біла,
Що зъ тобою лиха доля
Їго розлучила.

Не нарікай. не журися,
Голубочко сіза ;
Ростяла їмъ голівку
Панська стрілка хіжа.

Не нарікай не журися,
Голубочко хвора :
Не вєрнеться въ біле тіло
Кривця їго скоро.

Не нарікай, не журися,
Голубко вірненька ;
Вже немає миленького :
Зосталась миленька.

ДІВЧИНА.

..... тільки відно хрестів:
Туді мені любо-мило оченькими звести.

Уп'яють споришъ ставъ вигонъ укривати;
Уп'яють діждались веснянихъ святківъ;
Уп'яють идуть завітчані дівчата
Гулятись въ хрещика, вести танокъ.

Дівчатонька! Отсе уп'яють піснями
Потішитись співець вашъ прибувавъ.
Де-жъ та, що вінъ якъ рожу міжъ квітками
Міжъ усіма вродливими признавъ?

Вона умерла: підъ осінь журливу
На гробовище однесай її;
Гуртомъ співали пісню жалостливу
Надъ дівкою и подруги її чужі.

Снігъ ростаяли, ви, знову веселенькі,
Забули по весні осінній біді;
И на дівчачій могилі зелененькій
Барвінокъ розкидає в'ялії листи.

Колись вона гуляла по волі,
 Крутилась зь вами вь живихъ бороводахъ;
 Її станокъ пряменькій якъ тополя,
 Що тамъ росте по вашихъ огородахъ
 Чи згадаєте ви її.

Колись вона зь сестрицями ходила
 Квітокъ шукати вмісті по луці;
 Якъ воронець вь її ягідкї красніли
 По білимъ якъ конвалїи лиці
 Чи згадаєте ви її?

Колись вона изь вами вь нічъ гулялась:
 На васъ дивились зь неба зіронькі;
 Її душа якъ небо красувалась:
 Якъ зіронькі вь її грали вигадки.
 Чи згадаєте ви її?

Її немає: підъ осінь журливу
 На гробовище однесли її;
 Снігъ потаяли, вп'ють, жартували,
 Гуляється, дівчатка, безъ неї.

Якъ ластівка зь плесків своїхъ аспенькихъ
 Підніметься, и поузе васъ пархне:
 И брутиться й вертиться веселенька,
 И ледве зємлю брилами торкне,
 Тоді, дівчатонька мої,
 Чи згадаєте ви її?

Якъ ластівка швиденько пролетіла
Вона свої дівчачні літа;
И ледве, ледве земаю зачепила,
И на землі не кинула сліда.

Якъ зірочка, вечірнею добдою,
Відорветься одъ подругъ, заблищить
Прокотиться по небесахъ смугою,
И хто-зна-куди далёко залетить,
Тоді дівчатоньки мої,
Чи згадуєте ви її?

Якъ зіронька її душа світілась
У ангельській небесної сімї;
Огняною смугою прокотїлась
Вона міжъ васъ, и де шукать її.

Вона міжъ вами:
Зіллямъ, квітками,
Тїхими вітрами,
Шумомъ криниці,
Голосомъ птиці
Її душа до васъ озивається:
Весті розмову зъ вами питається.

Дівчатонька, дивїться: онъ літає
Маленькій жайворонокъ и пісеньку співає;
То дўшка дівчача на часъ
Схотїла одвідати васъ.

Прислухайтесь, що пташка заспівала :
 И я якъ ви скакала и гулялась,
 Усє чогось на світі піджидала,
 И радості якоїсь сподівалась.

Розлетілись мої сподівання,
 Якъ цвіткї у садочку изъ вишень;
 Измєрзли мої піджидання,
 Якъ метелики вь осниь холòдну.

И думки й вигадки

Надавили кунки

Сирòї землї, що мене закидали.

И ваша весєлость, сестриці, зовьяне;
 И вамъ на сердєньку холòдно стане;

И вьаші думки й вигадки,

Дівчàтка-сестриці моторні,

Повидавлють ті намітки,

Що закриють вамъ кучері чòрні.

Живцємъ васъ полòжуть вь тїснї домовину,

Живцємъ васъ заріють у душнї моги́лу;

Нїхтò не заплаче, якъ васъ поховàють;

Ще гїрше — весєлі піснї заспівàють!

Дівчàтонька! вона співàє,

И що співàє дòбре знає.

Онъ-онъ: її моги́ла мріє:

На її барвїнокъ зеленіє,

Підү тудї! Счастлїво вамъ, дівчàта,

Співати и гуляти!

Х М А Р К А.

По небу блакiтному
Хмарочка плiне;
Спитай її, брате,
Будь вона плiне?
Чи такъ-собi вiльно
По небу гуляє,
Чи хмарочку-пару.
Невдiха, шукає.
Все небо спiє;
Одна тiльки хмарка,
Мала невеличка,
Одна собi плаває;
Не впиєшъ десятка
Урядъ налiчити —
Вже хмарки немає.
Була въ мене думка.
Якъ хмарка по небу
Снувалась, гулялась.
Чи чогò шукала
Чи такъ для утiхи
Снувалась, гулялась?
Незнаю. Забувъ!
Ї вже немає.

С О Н Ъ.

*Quel foco ch'io pensai che fosse spento
Dal freddo tempo e dall'età men fresca,
Fiamma e martir nell'anima rinfresca.*

РЕТРАНСА.

Якъ сѡнні привіди на часъ появѣлись
За часъ утеклѣ;
Такъ прѣжніі рѣки, лѣта молодні,
Давнѡ вже пройшли!
И згѣдки не стало, и пѣмѣять пропала
Объ васъ уво мні.
Чогѡжъ ви прочнѣлись, чогѡжъ ви явлѣлись
Упѣять уво снѣ?

Я спавъ, и бувъ во снѣ у тѣй країні,
Де, молодій, безпѣчне я гулявъ...
И бѣчивъ я: изъ цѣркви домовїну
Неслѣ и пѣлъ у чѡрному спѣвавъ.
И я дивѣвсь, и щось менѣ давило!...
И ставъ дрѣжѣть, и ставъ людѣй питѣть...
Ії, ії въ могїлу хоронїли,
И отъ ужѣ прїймѣлись опускаѣть!...
Я одвернѣвсь... я усмихнѣвся гѣрко....

И зъ радістю пекельною глядівъ
 На чорну одѣжу чоловіка, . . .
 Охъ, тяжко я, хочъ и во сні, грішивъ!

Отъ вранці . . . ще дохіднєю добюю
 Прийшла поплабать чередà моя.
 И зновъ приплівсь до цѣркви старої,
 Весь трусячись мовъ той убійникъ, я.
 Дивлюсь: провалья; тамъ долина мріла;
 Въ їй щось чорніє, охъ! чи не труна!
 Розгядівсь: ні; свіженькая могила!
 Тамъ, тамъ, побійниця, лежить вона!
 И явори ростуть тамъ молоді,
 И, одвернувши голови свої,
 Повісили назадь верхі густні:
 Жальються поглянуть на неї.

Я пробинувсь: сонъ проклятий
 Мені знову нагадавъ
 Те, що въ вікъ непоминати
 Я давнò вже клятьбу давъ.

Ставъ я росшитувать, якъ вона має.
 Кажуть: счастливо въ сім'ї проживає;
 Вірно кохається зъ мұжомъ своїмъ;
 Діти малі пестує изъ нимъ.
 Тяжко, охъ, тяжко на сєрдці мені!
 Краще побачить тебе у труні,
 Ніжъ бачить, якъ ти повагомъ скончаєшъ,
 Сєрдцемъ чорствієшъ, душєю вміраєшъ . . .
 И слухать, якъ мужъ твій барявий, старій,
 Възяить поцілунками губби твої!

ВЕСНА Й ЗІМА.

Ходівъ весною я по квічавій долині;
За ко́жнимъ ступне́мъ зілля́ урожа́ло со́нце.
И я згада́въ, якъ по зімі́ въ мо́ій хати́ні
Морозъ мере́жками ви́цьвяхуе вікно́нце.

Тепе́ра по зімі́ сижу́ въ сво́ій хати́ні;
Морозъ мере́жками збраси́въ усе́ вікно́нце.
И я згада́въ, якъ по весні́ у тій доли́ні
За ко́жнимъ ступне́мъ зілля́ урожа́є со́нце.

И. И. СРЕЗНЄВСЬКОМУ.

При одвізді ёго на чужину.

Хай милосєрдий
Бігъ, та Святая
Діва Марія
Тебє боронють!
Майськеє поле,
Квітки червоні,
Шляхъ бѹде твій;
Осїнь богата,
Жовтєє жнїво,
Твій узворотъ.
Колижъ, звернѹвшись,
Знову очима
Й сєрдцемъ шукати
Станешъ своїхъ,
Можє ябѹго
Більшъ не побачишъ!
Дрѹже боханий,
Въ счастїї п въ лисї,

Въ радіщахъ, въ горі,
Въ рідному краї,
И на чужині
И на тімъ світі,
Пріязна, люба
Буде для мене
Згадка твоє!

БАБА ГРЕБЕТНІЧКА.

- Дідусю, розкажи намъ казку невеличку.
«Явѹ-жѹ би вамъ сказати», пита дѣтей старій.
— А отъ про вѣдму ту, про бабу Гребетнѣчку,
Що бачивъ ти колись, якъ бувъ ще молодій!

«А ну васъ зъ нею! Отъ, пристапи рипъяхами!
«Се бѣ то, якъ кажется, кози смерть нагадавъ!
«Потѣшу, дѣтки, васъ, я іншими казками:
«Ось слѹхайте, сїй ще я вамъ не казавъ

И ставъ казати їмъ дѣдъ про дѣвну кобилѣцю;
Чомъ сонце трѣчи въ день перемѣня свѣй ликъ;
Якъ лицаръ добувавъ зо дна морьскѹ царѣцю;
Безъ черепка ходивъ по свѣту чоловікъ.

Такі дивизїї комѹ бѣ не сподобались?
Всякъ ласий до казѣкъ, ябъ бѣшка до сальця;
А дѣти все собі на ослѣнцяхъ хилѣлись,
И не второпали нї ѡдного словця.

Імъ, такъ ябъ дѣвчинѣ новѣ шовковѣ стрѣчка,
Усѣ роїлася та баба Гребетнѣчка!

Дідусь базавъ, таї ставъ на діти поглядати.
 «Якої матері це я кажу стінамъ?
 «Лягайте-жъ бої табъ, лягайте заразъ спати.
 «Нехай лихий, не я, базобъ накаже вамъ»!

— Дідусенько, услідъ хлопьята розкричались.
 А дідъ собі роззівсь п світло загасівъ.
 «Лягайте спать, кричїть, чогò розташувались».
 Лягли, а молодїбъ на їхъ въ вікно світївъ.

«Лягли? Глядіть же ви, у мене не возїться»!
 А бідну дїтвору п сонъ то не берє:
 Все Гребетнїчка, знай, на думці їмъ вертїться;
 И отъ одїнь братамъ щось на ухо верзє.

Ажъ гулькь! Ой! ой! ой! ой! Якъ разъ по середъ
 нощі,

Старая бабище у хаті підъ вікномъ.
 Суха якъ очеретъ, заплющені въ їй очі,
 Киває на дітєй п дразнить язикомъ

Дідусь мерщїй зхвѣтивсь, та разомъ скїбъ изъ пєчі

Ось-ось я, діточкї! Чогò підняли брибъ!
 Манї нема! Та ба! на дїдівськї рєчі
 Мовъ дерев'яний ставъ у дїтворї язїбъ.

Всю нїчъ пролєжали вонї трохи живї;
 А вранці дїдові п почали казати

«Отъ бачьте, дідъ сказавъ, хлопьята нависні,
«Яжъ говоривъ, объ сімъ товктися вамъ не стать!

«Отъ-бачъ! Накликали чортъ-батька-зна-що въ хату!

«Отъ трѣба до попівъ йти хати освятить!

«И трѣба лишнюю копійку віддавати?

«Ломачою бъ за се гарненько васъ побить!»

У той же день прийшли, зъ свяченою водою
Нечисту силу гнать, зъ села духовникъ;
Дідусь нашъ морщиться, киває бородою;
Прощали таки-такъ ажъ два четвертакъ!!

Зъ тії добії мана, суха якъ влітку шпичка
Вже не приходила хлопьятокъ турбувать;
За те и дівтора про бабу Гребетничку
Не тільки говорить, боїться и згадать.

ВЕСНЯНКА.

Зіронькї у нєбі заблищали,
Квіточкї вь садочку забіліли.
Дівонькї у полі заспівали

Що на нєбі зіркї,
Що вь садочку квіткї,
Що міжь нами дівкї

Що на нєбі зірка, якь квітка біліє,
А вь садочку квітка, якь зірка сіє;

Вродою красіє
Дівка молодая,
Якь на нєбі зірочка,
Якь вь садочку квіточка!

По нєбу Божий ангелъ літає;
По саду пташка малая співає;
По світу хлопцеъ весєлий гуляє.

Кòжний ангелъ має зірку;
Кòжна пташка любить квітку;
Кòжне сєрце шука дівку

Багато зірокъ въ блакитному небі,
А ангель свою міжъ всіма пізнає
И все до одної літає.

Багато квітокъ въ зелєному саді,
А пташка всю нічъ край одної співає.

Багато дівчатъ на білому світі,
А сєрце свою міжъ всіма познайде,
И по вікъ одную кохàє.

ЗАБАЧЕННЯ.

Вийди, коханка, вийди, миленька,
Пічної вийди години;
Дай поцілую, дай помилую,
Сердце, тебе на єдині.

Дай подивлюся, дай погляжуся
Въ ясні, чорненькі очіці;
Въ їхъ твої думки світяться ясно.
Якъ онъ-ті зорі въ кришці.

Та неповинна думка безгрішна,
Думка святої любові
І сказати нема на світі
Въ людяхъ присталої мови!

І лепече вітеръ порою
Якъ изъ водою жартує;
І синенькій метеликъ чує,
Коли васильки цілує.

Сердце-потіхо! вийдемъ до гаю,
Вийдемъ підъ липи густі;

Нічного часу, бєсєду нашу
Люди не вчують лиші.

Хай воні кàжуть, що зобачають:
Памь не страшнє паріканья.
Богъ милостівний бàчить пзъ нєба
Наше безвійне кохання.

Наше кохання чїсте, якъ прòминь,
Сòнця, що вь золоті грає,
Приїзне Богу, такъ якъ молитва
Сєрдця, ваги що немає.

Не закаляють бєсєди нашій
Грішні погані думки;
Чїста розмова и забачєння,
А ще чїстїшъ поцілунки

Сєрдце-потїхо! Вийдемъ до річки,
Вийдемъ підъ вєрби густєнькі;
Дївлються зъ нєба вь свїжу водїцю
Бòжні зòрі яснєнькі.

Тамъ на зелєнімъ бєрезі сядемъ,
Ручка за ручку узївшись, . . .
Щобъ наші душкі хоть на часòчокъ
Вь нєбо пішли, снарувàвшись,

Такъ якъ дві смужки дїму, що вь цєркві
Зъ різнихъ кадїлъ вихожають,
Різно йдуть вь гòру, потимъ, зійшовшись
Вь сторони, кь Хресту дохожають!

Сєрце, чи знаєшъ: єсть отся річка
 Нічного часу святая;
 Кожної нощі її святити
 Ангель приходить изъ рая;

И на всю нічку вода криштальна
 Стане ясна и хороша;
 И въ освяченихъ фйляхъ небєсна
 Врода любується Божа

Сєрце, чи бачишъ: зъ одного корня
 Дві виростають вербйці;
 Віросли вмісті, вмісті голівки
 Нйзько зхилили къ водйці,

И потопйвини въ воду вершєчки,
 Наче чогось тамъ шукають,
 Наче якїсь тайні рєчи,
 Вмісті изъ кимсь, повожають.

Чи фйли въ річці якъ скло яспєнькі,
 Чи їхъ турбує негода,
 Рєки спливають . . . вєрби, зхилившисъ,
 Дйвляються вкўні у воду!

Любо та гарно, мїлее сєрдце,
 Тутъ намъ укўпі сидіти;
 За рўки взявшисъ, сєрдцемъ, очима
 Въ Божее нєбо глядіти.

НІЧНА РОЗМОВА.

Ой ти, дівчино,
Гòжого стапу!
Вийди до гаю
Абò кь бурьяну.
Ой, ти дівчино,
Гòжого зрòсту!
Вийди до гаю,
Абò до мòсту.
Ой, підь тимь мòстомь
Очерèть рòстомь,
Травà горòю;
Ой, біля хати
Старàя мати,
А я зь тобòю!
А вь очерèті
Мòжно сховàтись;
Мати заснұла:
Чогò боятись!
А вь очерèті
Мьягко та тїхо;
Нїхтò не зїйде,
До насъ на лихо!

Тамъ я щось маю
Тобі сказати:
Тільки вівчарки
Будуть чувати.
Тамъ ми щось маємъ
Нинкомъ робити:
Тільки що місяць
Буде глядіти.
Ой, мій миленькій,
Місяць намъ світе:
Хай на годинку
Въ хмару вінъ вийде!
Іому не треба
На те дивитись,
Якъ ми тутъ нинкомъ
Будемъ любитись!

ПІДМОВА.

Ні, ні, мамко, ні, ні, дівко,
Я тобі не ворогъ;
Не лякайся, моя галко,
Не втікай отъ мене.
Ходімъ вкупі въ огорodeць:
Тамъ квітeкъ багато;
Є синєньки волòшки,
Нагідки жовтєнькі!
Заквічайсь, моє сердєнько,
Уберись гарнєнько;
А я тобі подарую
Шовковую стрічку.
Ходімъ, мила, ходімъ люба;
Тамъ нема нікого.
Посідаємо въ затишку,
Підъ зелєнимъ в'язомъ.
Пожартуймо, попустуймо
Собі на єдині,
Поцілусмося, трòшки,
Нàче голубòчки.
Тамъ намъ дуже гарно бұде:

Я своєю голівку
Прихилю тобі на груді
Тобі стане жарко.
Онъ и вітрєць повиває,
Бузину колише.
Подивися, якà пишна!
Та цвітє якъ рясно!
А пташòкъ, пташòкъ тамъ сїла!
Прислухайся, серце!
Все співають; та співають,
А ти не весєла;
Не барися, не сумуй бо,
Не дивись до долу.
Подивись лишень на мене.
Бачъ, який я гарний;
Очі ясні, брови чòрні,
На лиці рум'яний.
Гей же, гей, моя небòга,
Якъ же ти змінилась!
Бїле личко, якъ яблучко,
Стало якъ калїна.
Сонце грє, сонце палить,
А дївка трясється;
Всюди сұхо, всюди тїхо,
А вь дївчини слєзи.
Эй, бодай тебе просїла
Лиха́я година!
Полюбила, якъ схотїла,
Старòго сусїда!

БЕРЁЗКА (*).

Въ огороді березонька барканъ оповіла;
Чомъ до мене ти не ходишъ, моя Галю мила?
Въ огороді березонька край каляки вьється;
Чомъ зо мною дівчинонька ниякъ не зійдеться?
Ой, березка зелененька, а тинь непогòжий;
Жалкувалась вражька дівка, що я нехорòший.
Ой, березка зелененька, та трòшки кудлата;
Одчинялась у моєї дівчиноньки хата.
Ой, безъ тину ту березку всі топтати стануть,
А безъ мене тебе, серце, жаліть перестануть.
Ой, не мòжно березоньці край тину не вїтись;
Ні до кого безъ милого дівці притулятись?

(*) *Convolvulus*, зилья.

ПАНИКАДІЛЦЕ.

Разъ вітеръ на дворі шумівъ,
У вікна поривавшись,
А я въ кімнатоньці сидівъ,
Зъ коханняю обнявшись.

И я дивівсь, якъ на щокбахъ
Ягідочкй красніли;
А передъ образомъ въ кутку
Паникаділце мріло.

И я почавъ їй говорити:
Дивісь, моє серденько,
Въ кристалі світлому горить
Той гнотичокъ маленькій!

Изъ чимъ есть зхѳжий гнѳтикъ сей?
Емѳ въ олѳві сѳти;
Такъ Богъ велѳвъ душі моѳй
Въ любѳві изнибѳти.

Отсѳ хвилѳ самотний вінъ;
Такъ я хвилѳвъ и тмѳвся,

Покій шукавъ чогось одинъ
И сёрдцемъ не ділився.

Отъ друкій гніть почавъ диміть :
Торкнулись — занялися ;
И ставъ яснішъ въ кімнаті світъ,
И образъ просвітився.

Святимъ коханнямъ якъ гноті,
Ми, думко, въ Бога сјємъ ;
Я по вікъ твоій и моя ти,
Ажъ покій вмісті зтаємъ.

И мила каже : нагадавъ
Ти дуже мудру думку !
А я її поцілувавъ
Якъ голубокъ голубку.

В У Л И Ц Я.

Світлі, зоре, изъ вѣчіра, а місяць, зъ півночі;
Вийди милий, чорнобрівий, потішъ мої очі,

Дівка хлопця визиває,
На ґрище закликає
На цілую нічку.

Заспівали, заскакали у танку дівочки;
Засвистали, загукали до їх парубочки

Та на танці, та на співи
Віддавалися підзиви
Ажъ до місяченька.

Та вже місяць височенько: дівки розійшлися;
Кожна зъ любимъ своїмъ милимъ за руки взялися.

Парувались, женихались,
На самоті милувались
До Волосожаря.

Та вже віє-повиває зъ річки холодочокъ:
Послухались дівчата знову у таночокъ.

Грались зъ хлопцями, скакали,
Жартували, жпрували,
До білого світу.

Менє бідну не пускає на вулицю мати;
Положила молоденьку біля себе спати:
Не йди, доню; між дівками,
Та між тими парубками
Доброго немає.

Червонілася горонька, що на вісхòдъ сонця,
А мій любий кучерявий стоїть у вікониця,
Менє зъ хати викликає
На роботу зазиває
До вєчіра зъ ранняку.

Ми не будемъ, ми не станемъ відъ людей ховатись
Намъ не трєба, намъ не трєба пò-ночі збиратись.
Брай кришиці въ холодòчку
Посідаймо у лисòчку,
Въ опівдєнну пору.

Ти до менє, я до тебе схилимо голòвки;
Цілуватимемось жарко, такъ якъ голубòчки;
Бо я въ тебе, молоденька,
Якъ голубонька сивенька,
А ти голубòчокъ!

П О П Р И К И.

Що я зъ тобою
Маю робити,
Що ти не хочешъ
Менѣ любити ?

Чи за тобою
Все жалкувати,
Чи все кохання
Позабувати.

Яжъ тебе, дівко,
Любивъ якъ дѣшу,
А ти казала,
Що я сміюся.

Яжъ тебе, дівко,
Кохавъ якъ око,
А ти гадала,
Що то нарѣкомъ.

Хай менѣ візьме ,
Лиха година,

Коли є вь мене
Йнша дружина!

Не біжи, мїла,
Сєрденько мое,
Будемь любїться
Впьять ми обде,

Яжь тебе, дївко,
Буду любїти;
Буду всїмь сєрдцемь
Тебє жалїти.

Колижь ти зь жаю
Наробїшь смїху,
Я тобї скажу:
Хай тобї лїхо!

ДО ЖИДІВКИ.

She walks in beauty, like the night
Of cloudless climes and starry skies,
And all that's best of dark and bright
Meet in her aspect and her eyes.

Byron. Hebrew. Melod.

Надъ всіхъ дівчатъ гарнішъ, мнїшъ
Моя израельска дівчина,
Зъ богоубійниківъ родъ
Всімъ забутая дитина!

Колї зйдѹсь зъ тобою я,
І слѹхаю і поглядаю,
Красѹ землї твоїхъ батьківъ,
Урѹду пісень ихъ згадаю.

Поважно, смѹтно ябось такъ,
Черезъ густенькі війниці,
Глядять на мене брадьбома
Твої ясненькі очіці.

Тобі у очі дивлючїсь,
Душі дівчачої вібѹнці,

Згадавъ, якъ въ рідній стороні
Твоїхъ дідівъ заходить сонце

Святє віконечко небєсь,
Якъ надъ ливаньскими кедрами,
Убиті мусоромъ поля,
Гаптує сұмними смугами.

Якъ гляну на лице тобі
Бєзъ фабри, такъ якъ мраморъ, біле,
Якъ чорні кучері єго
Роскошно пріязно обвіли;

Тоді здаєцца, бачу я
Ріку Йорданъ вашъ пмъянийтий,
При місяцю у старині,
Пальмовимъ гасемъ оновітий

Якъ часомъ усміхнєшся ти,
Міні згадаєцца, дівчино,
Изъ дївами старовині
Веайльська дивная доли́на.

Якъ часомъ заговоришъ ти,
Твій го́лосъ такъ серденько гріє ·
Нєна́че чуєшъ то сшівєць
Віщує ласку і надію.

Якъ часомъ та заграєшъ ти,
Якъ часомъ пісню жалосліву

Ти заспівашъ при мені
Про рідну долю нещасливу,

Якъ окам'янілий я стою,
Мені здається, чую й бачу,
То зновъ понурій вашъ старій
Надъ поєсломъ родини плаче.

І стане серце у мене
За рідъ вашъ бідний жатись, битись,
І въ ту хвилину радий я
До васъ якъ ріднихъ притулитись.

Чого жъ, голубочко моя,
Якъ прийдеця намъ часъ, буває,
Розстатись, въ мене нішкомъ щось
На серце тяжко налягає?...

Дарма Господь Богъ наділивъ
Тебє уродою Своєю,
Дарма Вінъ въ світъ тебє пустивъ
Надъ вроду зъ кращою душею.

А ні зъ своїхъ, а ні зъ чужихъ
Тебє на світі не признають,
Не розбираючи, чужі
Твій рідъ кепкують, зневажають.

А кривні? Кривнії твої
Давно вже серце загубили;

Черезъ наругу душі їхъ
Заснітились и зачорствіли.

Твій рідъ на срібло промінявъ
Звичай дідівській, старосвітській:
Одъ слави батьківській zostавсь
Въ насліддя ляхъ імъ соромницькій!

Воні погані, ти чіста
І неповинна, якъ голубка!
У нихъ въ серцяхъ сміття, въ тобі
Угодна Боду сє думка!

Такъ часто бачишъ: по лісахъ
На ліпі, вже зусімъ сухой,
Зосталась гілочка одна,
Що зелєніє підъ росдою!

Кохавсь я тобою,
Якь місяць водою,
Якь сонце узходомъ,
Якь роса травою.
Станъ твій якь тополя
На долині Йуди;
Лічко розцвітало,
Якь кидарська рожа;
І уста рум'яні,
Краплі сціликіві,
Викапали сласті
Жаркої любови.
І словами ніжно,
Зходняя дівчино,
Годувала серце,
Якь млекомъ и медомъ.
Въ світі золотому
Божимъ Серафимомъ
Ти мені явилась,
Запахная вівтко
Небесного раю!
Ти, якь сонце, душу
Мені освітила,
Такъ якь ранокъ сьйиний
Розігнала тугу.

Споминаю, дівко,
Очі твої ясні,
Якъ озера світлі
Далёкого краю.
Дівчйно! въ ті пòри
Якъ мені хотілось
Утекти зъ тобою
За моря, за гòри,
Въ ту далёку зёмлю,
Де селяне дру́гі,
Де година прòшла
Воскресає зно́ву . . .
Зъ миромъ розлучившись,
Жили бъ ми зъ тобою!!
Де ти, мой радість?
Обізви́сь до мене!
Де ти, моє сонце?
Прогляни́ на мене!
Де ти, моє се́рце?
Пригори́сь до мене!
Проща́й, моя мила,
Моя черно́чка!
До́ле моя, до́ле!
Ти моя моро́чка! . . .

ПАНТИКАПЕЯ.

Світло гасне; галась пісень
На судахъ затіхъ;
Місяць блідий сѹмно пліне
По водахъ морськихъ.

Странный зъ гòроду вихòдить
Пòночі оди́нь:
Міжъ моги́лами, пону́рий,
Въ по́лі хòдить вінъ.

Порозòрені, розрити
Царський теремі;
Тисячлітні́ї оста́нки
Відъ старовини́!

Поміжъ ними є старійший,
Вищій всіхъ курга́нь:
Его́ гòлову пробіту
Покрива́ туманъ;

.
.

Черезъ мòсуръ, черезъ камні
Странный въ скле́нъ вийшо́въ.

Излякавшись, вилітає
 Круглоббий птахъ
 Якъ тамъ жутко! Якъ тамъ вòхко
 По сидихъ стінахъ!

Странний сівъ, — отъ повіває
 Въ склепъ тихий вітрець;
 Странний òчі піднімає:
 Передъ нимъ мертвець!

Тинь висòка, вітряна,
 Відно скризь її;
 Òчі світяться, якъ трухле
 Древо въ осей.

С Т Р А Н Н І Й.

Хто се?

М А Р А.

Той,

Хто має волю, та не має сил
 Тебè зогнати відсіль, навязливий!
 Господарь я!

С Т Р А Н Н І Й.

Мертвець!

М А Р А.

Чи мало ще надъ нами наругання,
 Що ви розбїли насъ якъ харцизьки,
 Святєє наше покаляли, нашу

Худобу розібрали? Наші склепи
 Не тисячу годівъ въ землі ховались —
 Ви їхъ порозривали, насъ саміхъ
 Повитягали зъ нихъ. Мовъ тісно стало
 Вамъ на землі й на морі? Мовъ мала
 Країна ваша, що и мертвецямъ
 Прийшлося поводити свої могили?
 Чи золота у горахъ недостача,
 Що ви въ трунахъ шукаєте ёго?
 Чи мало ще й сего? Ви обібрали,
 Розбійли насъ — ви хочете ще й хати
 Заняти наші, почувати въ нихъ!

С Т Р А Н Н І Й.

О, бідна тінь! Я объ тобі жалкую:
 Я зла тобі не заподіявъ, ні!
 Мені огидло міжъ людьми живими:
 Прости менє, коли прийшовъ шукати
 У васъ покою.

М А Р А.

Га, га, га! Покою!

У насъ прийшовъ шукать того покою,
 Якого насъ позбавили!
 Дві тисячі годівъ ми тутъ лежали,
 Покійно, тихо, не видавши світу:
 О, якъ то хороше въ землі! по нашихъ
 Могилахъ виступали й погибали
 Народи; ми не бачили й не чули,

Бо віджили свій вікъ. Ніхто не смівъ
 Потурбувати насъ; ніхто не знавъ,
 Що тутъ такє заховано въ могилахъ.
 Я самъ бувъ царь надъ бєрегомъ и мѡремъ:
 Покїрний мій народъ мене любївъ,
 И поховавъ якъ слїдъ, и пожурївся.
 Дивїсь! мій царській, непристўпний склепъ
 Порўшили, відбили, на́че на́ смїхъ
 Усякому заглядувать тудї;
 Трунї мою украли; по́пілъ мій
 Розвіяли; вінець мій золотїй
 Показують на дїво; зъ тихъ амфѡръ,
 Кудї стїкали слєзи моїхъ рїднихъ,
 Повимивали дорогї пѣятна!

Ой! ой! ой! ой!

С Т Р А Н Н І Й.

О, якъ мене твій крикъ берє за серце!

М А Р А.

Що я зробивъ імъ? Чимъ надосадивъ?
 Вони мене не знали — я не знавъ їхъ!
 Тепєрь, бїдазі, присудїла дѡля
 Такїю мўку въ дєсять разъ страшнїшу
 Нїжъ грїшникамъ у тартарї
 Тамъ, на чорному бєрезї щироблакїтного моря,
 Цїлий день, невидїмий смертєльнимъ очамъ, изъ нудьгѡю,
 Сўмно якъ баба морсьбая сижу я на ясному сонці,
 Терплючї свїтъ, осорўжнїший гїрше для мєртвого ѡка,
 Нїжъ для грудєй живїхъ спєртий духъ у могили.

Нічю жъ, якъ віннире зъ хвиля срібронѡга дівчина Селѣна,
 Я устаю и вѣштаюсь скрізь по розрѣтихъ могилахъ;
 Часомъ зустріну знавѡмую тїнь: — вѡрога обѡ друга,
 Дрѹжба до дрѹжки застѡгнемъ, тай рїзно собї почвалаємъ.
 Часомъ захожу и въ гѡродъ лякати малѣнькї дїти;
 Часомъ брай сѹдень завїю, и зъ лѣку гребѣць стрепенѣться!
 Колї жъ на сходи заднїе, покїне вродлїва Аврѡра
 Постїль зъ туману пошїту, тодї я вертаюсь до мѡря.
 Знову сїдаю на берегъ терпїти усѣ тѹю мѹку.
 Такъ нї у день, нї у нїчъ немає менї відпочїнку,
 Такъ и у день, и у нїчъ я все нїю и гїрко страждаю.

С Т Р А Н Н І Й.

Несчѣстна тїнь! Гїркѹю пѣшъ ти, бїдна!
 Шкодѣ жъ хотїння нашого все знѣти?
 Алѣ не позирѣй на мѣне грїзно;
 Хай пѣбо свїдкомъ бѹде: е у мѣне
 За тѣбе слѣзи. Мої рѹки чистї
 Одъ вѣшої худѡби. Я здалѣка,
 Я не коцѣвся у могилахъ вашихъ. Я
 Жалкѹю обѡ тобї, несчѣстний цѣрю.

М А Р А.

У сто разївъ счастлївійшїй одъ мѣне
 Послїднїй изъ моїхъ пїдданнихъ. Злѡдїй
 Не прїйде витягати єгѡ зъ сирѡї.
 У сто разївъ счастлївійшїй бї бувъ я,
 Колї бѡ якъ прѡстого, безъ жѡдної чести,
 Менѣ сховали въ полі и могїлу
 Мою зрівняли плѹгомъ: не блукѣвъ бї

Я по сѣмѹ поморью, — я, що бувъ
Законний царь надъ симъ поморьемъ!

С Т Р А Н Н І Й.

Чимъ, бідна тінь, тебѣ спокійть мѡжно?

М А Р А.

Пічѣмъ, пічѣмъ. И хочъ би мавъ ти вѡлю
Внести упъять мою трунѹ въ могилу,
Вернѹть менѣ розікранеє злѡто,
И зновъ відиравитъ тризну, зновъ оплакати
Мою кончину — и тоді, якъ перше,
Я не вспокоюся! Що разъ зробилось,
Томѹ незробленимъ не мѡжно бѹти!
Гріхѣ мої супрѡти менѣ встали;
Покѣ я спавъ захѡваний — вонѣ,
Давнішні, вже булі загрузли въ пеклі;
А якъ менѣ збудѣли — повставали,
Напались на менѣ, гризѹть, идѣть
И не відчѣплються: свѣтъ ставъ инѣкий!
Коли погасне сонце, вѣсхне море,
Згорѣть земля и стане ѹглемъ, — и тоді
Я не вспокоюсь: на її останкахъ
Блукатиму по хѡлоду, въ темнѡті,
На вѣшні вѣки, въ мѹці, безъ надѣї,
На ганьбу чоловічому хотінью.

Вѣшний законъ чоловікові дѡля дає справедлива:
Вѣшний законъ запехаявши, злѣхо зробивъ чоловікъ!
Гѡре томѹ, чіі кѡсті зъ землі чоловікъ вибѣрає;
Гѣрко й томѹ, хто за зѡлото мѣртвихъ покѡю збавля.

Счастливо, чоловіче, хай тобі
Того не буде після смерти, що мені!

Ой, горе, горе! . . .

И послідній галасъ тїні
У степу затїхъ;
Місяць блідий сѹмно плїне
По водахъ морськихъ.

ДО МАРЬИ ПОТОЦЬКОЇ.

Віри Божої наруга —
Хрестъ підъ місяцемъ стоїть!
Українко нещаслива,
Вінъ говірить про тебе!

На твоїй могилі, Матьє,
Вішпозеленъ миртъ росте;
Се не даромъ — твоя пам'ять
Зеленіє, якъ той миртъ.

Вже давно гармати наші
Розорили розбишавъ;
Пахне п'устобою въ будівкахъ,
Де пзъ ляку трясся рабъ.

И сиздять, старий каліка,
На постеляхъ ханськихъ спить,
По ровнийвому гарему
Шкаєдиба, не боячись.

И дарма про давні роки
Запитаєшся въ ёго;
Его річі невторопні,
Якъ могила безъ писма.

Ти-жъ, несчастна христіяно,
Въ ёго пам'яті одна;
Ти, не славна и не звісна,
Славнихъ всіхъ пережила;

Объ тобі сторожа хірний,
Объ тобі сидій мулла
Водють річі, казки кажуть,
И проходжий уздиha.

Тамъ вона жила самотна,
Тамъ молилася Христу,
Тамъ зачала и зав'яла,
Тамъ похована лежить.

И въ будинокъ опустілий
Вийде странній до тебе:
Слава кримська, пам'ять ханська
Не проснётся передъ нимъ;

И Девлєтєвъ и Исламєвъ
Лєдвє, лєдвє вінъ згада;
Ти одна, душа свята,
Встанешъ зъ мєртвихъ передъ нимъ.

Усє славне світовєє
Розлетїться й пропадє,

Тільки чистеє, святєє
Позостанеться на вікъ.

Плугъ могїли порівняє,
Черви кáмїнь проїдять;
Що записано на нєбі —
Не зотрється на землі!

БРАТЪ ЗЪ СЕСТРОЮ (*).

Зажурилась Україна,
Що недобра їй година:
Наступають орди ханські,
Палють села християнські;
Палють села изъ церквами,
Топчуть ниви изъ хлібами;
Миръ хрещений марно гублять:
Однихъ топлють, другихъ рублять.
Не одна тоді дівчина
Смутно въ полі голосіла,
Підъ арканомъ ступаючи,
Білі ніжки збиваючи.
Два загони на Україні,
Два загони на Волині,
П'ятий зъ ханомъ наступає,
До Києва повертає.
Влялі Київъ у неділю —
Попсували, попалили.
Брали срібло, брали злото,

(*) Иванъ да Марья, *viola tricolor*.

Брали сукні и хворботи,
 Едамашки и атласи,
 Оксамити, блаватаси;
 Брали коні и корови,
 Брали дівки чорнобріві.

У ті-порі, на Подолі
 Живъ міщанинъ въ добрій долі;
 Мавъ вінъ хату й господицьку,
 Мавъ вінъ хлопчика й дівчинку.
 Злі татари набігали,
 Мужа й жону зарубали,
 Малє дівчє полонили,
 Тільки хлопця не вловили.
 У сєреду бусурманн
 Изъ Кїїва повертали.
 Ставъ Ивасъ тоді ходити,
 Ставъ по рідоньку тужити:
 Що ні тата, а ні пєні,
 А ні хати, ні постєлі.
 Взяли Йвася спротїну
 Добрі люди на чужину,
 Запорожзєські товарищи:
 Повезли єго до Сїчн.
 Вїховали на славу,
 На козацьку одвагу;
 Що козаченька такого
 Нема въ Сїчн ні одного.
 Самъ утворний, рєстомъ стїтний,
 На все бїйкий и придїтний:

Чи у чайці просвіщається,
 Чи на коні красовається.
 Трічі ходивъ зъ отаманомъ
 Воювати зъ бусурманомъ,
 За батенька відомщати,
 За несчасну рідну мати,
 За сестрицину недолю,
 За свою сирітьску долю.
 Бравъ вінъ добиць незміримо,
 Срібло—злото незлічимо,
 Бармазійні жупані,
 Гаптовані сапьяні,
 И поясї шалєві,
 И басанї зелєні.

Разъ поїхавъ Івасенко
 У Бендєри на ярмарокъ.
 А въ Бендєрахъ та на ринку
 Продає татаринъ дівку.
 Івасенко приглядає,
 Християнку примічає.
 Ставъ дівчину торгувати;
 Татарюга ставъ казати:
 «Сїя дівка не наймичка,
 Пригожая якъ панночка,
 Молодая якъ травця,
 Румяная якъ зірниця,
 Изъ далєкої чужини,
 Зъ козацької України».
 Івасъ грєші одміряє,

Дівчиноньку викупляє,
 І приводить на домівку
 Чорнобріву українку.

Стоїть бранка край порога:
 Сидить Івась в кінці стола:
 Плаче бранка слезами,
 Мовить козакъ словами:
 «Не плачъ, бранко, не плачъ, красна!
 Твоя доля не безчасна.
 Не на поругу для себе
 Визволивъ я, бранко, тебе!
 Візьмѹ тебе за дружину:
 Звінчаємось у неділю.
 Бо якъ тебе зоглядаю,
 Отця й неньку споминаю!»
 Дobre козакъ промовлявъ,
 Тільки рѳду не спитавъ.
 У субѳту змовлялись,
 А в неділю звінчались —
 Тоді рѳду питались.
 — Скажи мені, сѳрденько,
 — Якѳго ти рѳдоньку?
 «Я зъ Києва Петрівна
 По батькові Іванівна;
 На Подѳлі хату мали;
 Злі татари набігали,
 Отця—неньку погубили,
 Мене малѹ полонили,

А маленький братъ зостався,
Та не знаю де дівався?» ?

Якъ Ивась те. зачуває,
Свою долю проклинає:
«Бідна моя голівонько!
Несчаслива годинонька,
Якъ матуся насъ родила:
Краще-бъ була утонїла;
Краще-бъ були насъ татари
Вкупі разомъ порубали!
Я зъ Кїева Петренко,
По батькові Йваненко;
На Подолі хату мали;
Злі татари набігали,
Отця-вненьку погубили,
Тебє, сестро, полонили,
А я, хлопчикъ, заховався,
На лиху долю зостався!
Чи се жъ Богъ насъ покаравъ,
Що братъ сестри не пізнавъ?
Чи вже світу кїнець є,
Що сестріцю братъ берє?
*Ходімз, сестро, юрдою,
Розвіємось травдою;
Ходімз, сестро, степами,
Розвіємось цвітами.*
*Ой ти станешз жовтий цвітз,
А я стану синій цвітз.*

Тільки вкупі бь намъ жйти,
Вь однімъ зільлі два цвіти».

Пішли воні горюю,
Розвіялись травюю;
Пішли воні степами,
Розвіялись цвітами.
Ой, ставъ Івась сінній цвітъ,
Стала Марья жовтий цвітъ.
Якъ звязали вь церкві рѹки
Не було вже імъ розлѹки;
Якъ у церкві звінчались,
Такъ укѹпі й зостались:
Вь однімъ зільлі два цвіти!
Стали люди косити,
За нихъ Бога молити,
Стали дівки квіткѹ рвати —
Изъ їхъ грѹхѹ збирати.
Стали люди казати:
*Отсѣ-жѣ тая травѹця,
Що зѣ брѹтікомѣ сестриця! (*)*.

(*) Стихи, надрукѹвані курсивомъ — народні.

Л А С Т І В К А.

Підъ Кїйвомъ стѣльнимъ градомъ,
На сла́вній доли́ні, —
Де виадає Чарторїя
У Дніпрѡвські хвилі,
Збїра́лися руські люди
На вели́ку раду,
Раховали, якъ родїну
Зъ ли́ха визволяти.
Були въ збѡрі князі руські,
Кїевський-старі́ший,
Зъ Переяслава Володи́миръ —
Надъ усі́хъ мудрі́ший;
Буйни́й Олегъ зъ Черні́гова
И князі зъ Воли́ні,
И боя́ре, и дружи́ни,
И прѡ́сті люди́ни.
Міжъ кня́зями, якъ та рѡжа
Въ садѹ процвітає,
Монома́хъ Переясла́вський.
Вінъ річъ починає:
«Послу́хайте, братї-князі,
И всі христия́не!

Було мені знаменіє
 Одъ Бога послане:
 Побачили въ Радосині,
 О самій півночі,
 Надъ Печёрськимъ стовпъ огняний
 Мої грішні очі.
 Спершъ стоявъ надъ трапезою,
 А далі взнявся,
 Ставъ надъ цёрквою, а далі
 По Дніпрѹ піднявся
 И розсіпавсь на болоні.
 Братія кохані!
 Моя думка—єсть се ангелъ,
 Одъ Бога зісланий!
 Треба йти намъ на поганихъ
 Въ їхъ зємлю прокляту:
 Напитись шоломомъ Дону
 И слави набрати!»
 Скоро річъ такѹ промовивъ
 Мономахъ голінний,
 Обізвѣлися Княне:
 «Часъ теперъ не вільний!
 Якъ же мѡжно смёрда зъ конемъ
 Одъ рільлї узяти?
 Теперъ весна: смёрду въ полі
 Саме часъ орати».
 Володимиръ одмовляє:
 «Не дѡбре сказали,
 Добрі брѣтти! дѹрно смёрда
 Ви пожалкували!

Полòвчинъ не пожаліє,
 Якъ на насъ нааїше;
 Убьє смєрда, коня візьме . . .
 Вся семья загїне!»
 Оттакъ казавъ Володїмїрь,
 Усі дивовали,
 «Право, їстинно,» єдїнимъ
 Гòлосомъ сказали,
 И на радї присудїли
 На поганихъ стати,
 Напитись шолòмомъ Дòну
 И слави набрати.

Тодї въ Кїїві на ринку
 Воякї кричали:
 «Кому пам'ятно, Кїїє,
 Що батькї вчиняли,
 Кому мїла земля руська
 И віра святая,
 Хто не хòче бути въ неволї
 У чужòму браю,
 Абò жінки, або дочкї
 Въ полòнъ отдавати,
 Хто не любить на спаленї
 Церквї поглядати,
 Той нехай берє оружьє,
 На коня сїдає,
 Та зъ князями въ половецьку
 Зємлю поспїшає!»

А вь Київї вдова жила
 Чесна та старенька;
 У вдовиці синокъ любий,
 Якъ сокілъ ясненький.
 Вона ёго годувала,
 Пестїла, кохала;
 Изъ нимъ вона доживати
 Віку сподївала.
 Почувъ синокъ закликање,
 Палає серденько;
 На батьківські мічї-спїси
 Погляда пиленько.
 «Благословї, старà мати,
 На добрее діло,
 За святую руську зємлю
 Оддать дұшу й тіло,
 Абò Дону напїтися
 И слави достати,
 Дітямъ—внўкамъ тую славу
 Чесно передати!»
 Старà мати відповіла:
 «Синочку мій мїлий!
 Не на тєє, мій квітоньку,
 Я тебе ростїла,
 Не для того годувала,
 Щобъ матіръ старую
 Ти покїнувъ безъ підмòги,
 Вбòгу, немошнўю.
 Правда, сїнгу, добре діло
 За віру стояти,

Алє дòбре вѣ Бога дїло
 Матїрѣ доглядати.
 Якѣ закрїешѣ мої очі,
 Сховашѣ вѣ могили
 Свою матїрѣ, — тоді й роби,
 Що сєрденьку мило!»

Слїха юнакѣ розважє,
 На матїрѣ погляне:
 Якѣ вїтина підѣ морозомѣ
 Егò серце вїанє,
 А погляне на оружє —
 Знову сєрце рветься,
 А за тимѣ у другє, вѣ третє,
 Закликѣ оддається.

Не жальився надѣ матїрю,
 Надѣ її слїзами,
 Сїдла коня, мїчѣ знимє,
 Идє за полками.

Старà мати зѣ жалю млє,
 Кѣ землї припадє,
 Своє дитя непокїрне
 Спєршу проклинє,
 А на нòтимѣ пожалїла
 Та й мòлиться Богу,
 Щобѣ давѣ Господѣ молодòму
 Счаслїву дорòгу,
 Щобѣ синòкѣ живий зостався
 Та вѣ Кїївѣ вертався,

Та щобъ слави лицарської,
 Якъ батько набрався.
 Оттакъ вона молилася;
 За тимъ часъ минає;
 Вже пройшовъ святий великдень,
 Вшестя настагає.

Зтурбовався стольний Київъ,
 Дзвони задзвонили,
 Вертаються руські люди
 Зъ чужої країни.
 Попереду попи ідуть
 Зъ святими хрестами,
 А позаду полонъ ведуть
 Зъ тяжкими возами.
 На березі людъ зібрався,
 Старії, малії,
 Жінки, діти, заручені
 Дівки молодії.
 Кожне свого привітає,
 Всі дякують Богу,
 А юнаки розказують
 Про свою дорігу:
 Якъ у граді Шарукані
 Полівці погані
 Винесли вино й рибу
 И прохали шапи,
 И якъ, мовъ той боръ великий,
 Вороги сходились,
 Якъ у страшній понеділокъ

На Салниці бились;
 Якъ все небо загреміло,
 Земля стугоніла,
 Здолівала руське військо
 Половецька сила,
 Усівала всю болоню
 Руськими тілами,
 Поки ступівъ Володимиръ
 Зъ вірними полками.
 Тоді люди побачили
 Невімовне чудо:
 Ангелъ Божий ставъ на помічъ
 Хрещеному люду,
 Ставъ крилами Мономаха
 Свято осіняти,
 Ставъ невидимо поганимъ
 Голви стинати.

Такъ юнаки говоріли,
 А тутъ за возами
 Обізвались колодникі
 Зъ гіркими слезами:
 «Довелось н намъ побачить
 Те велике діво:
 Відъ того-то наше військо
 Стало боязливо.
 Не здоліємъ, руські люди,
 Воювати зъ вами,
 Бо воюючи ще маємъ
 Битися зъ небесами!»

Оттоді-то була радість
Нашій Україні,
Оттоді-то пішла слава
На усі чужини!
Греки, чехи, ляхи, угри
Славу ту носили
Аж до Риму великого:
Всі Бога хвалили,
Добрі Бога вихваляли,
А поганьці страху
Набралися, боячися
Князя Мономаха.

У той часъ вдова старенька
Къ війську вихожала,
Туді-сюді оченьками
Сина визирала;
Але сина одначка
Нідє не уздріла,
И до князя старішого
Зъ річью приступіла:
«Княже мїлий, княже славний!
Де мій синъ єдиний?
Чи зъ славою повернувся,
Чи вь полі погинувъ?»
Одмовляє князь старіший:
«Чесная вдовице!
Оженївся синъ твій мїлий:
Взявъ собі дівцю
Нарядную, богатую,

Зъ многими скарбамн,
 Коса її шовкòвая
 Убрана бвітамн.
 Горда, пїшна — робòтою
 Ручокъ не потòмить,
 Навіть князю старішому
 Голові не сьлòнить».

Одгадала стара мати
 Сій загадки сїлу,
 Що приймала оди́чника
 Тёмная могїла.

.

Не давала худібоньки
 На нїщую братью.
 Надъ Дніпрòмъ-рікòю славнимъ
 День и нічь сидїла,
 На недòлю нарікала,
 Плакала, вопїла,
 И пташкою бути бажала,
 И такъ говорила:
 «Якъ би я тепèрь, безчàстна,
 Мала тїї вріла —
 Полїнула бь до синòчка
 У чужу чужїну,
 Одвідала бь дитя своє,
 Бїдну сиротїну.
 Сїла бь, пала бь вь голòвонькахъ
 Та й сказала бь: синку!

Почуй мене, глянь на мене,
Одний могилку!

А вь могильці темно, вохко
И холодно дуже!

Одинокпй мій голубе,
Мій сінку, мій друже!

Тамь нікому голівоньки
Тобі, сінку, змїти,

Тамь нікому сорочечки
Білєнькій надїти;

Не почуєш на чужїні
Ласкавої мови.

Нїхтò тамь тобі не скаже
Вірєнького слова.

Кажуть — синòкь ожєнївся;
Прòблята та мїла:

Вона мою голівоньку
На віки згубїла;

Не такую сподївала
Я собі невістку».

Оттакь вона голосїла
Далї перестала,
Туга дїва наробїла:
Мати пташка стала.
Скоротались її нòги,
А білее тіло —
Сизєнькєє й білєнькєє
Пїр'ячко одїло;
А ручєнькї її стали,

Легкенькі бріля :
Піднялась, закрутилась
По ясній водіці,
Ще хотіла затужити,
Та й защебетала :
Ластівкою сизенькою
Матіночка стала.
Ластівочка домовита,
Любая пташина,
Невсипуща, дітолюбна,
Добра господиня,
Не боїться вона миру,
По сёлахъ вітає,
Незлюбйва, тільки лѣтомъ
Себѣ охрanye,
І бить бояться діти,
Щобъ не вмёрла мати,
Кажуть, де вона вітає
Згода у тій хаті.

З І Р К А.

Милий отєць, мила мати,
Дружина милаша;
Радий козакъ молодєнький,
Дівчина радніша.
Вранці у їхъ весільлячко
Кінєць дожиданью:
Завтра ніпъ імъ рўки звяже
На вічне кохання.

И, бєсєду покінувши,
Нічною добòю,
Хòдить козакъ молодєнький
Въ лўзі надъ водòю.
Глядїть въ нєбо блакїтнєс:
Тамъ зірочка сїє:
Козаченько до зірочки
Слово промовляє:
«Світї, зòре, на всю зємлю,
Світї, зòре брàsна!
Нехай въ свїті моя дòля
Такà бòде ясна!»

Ясно зірка заблищала,
Більшою здалася,
И огненною смугою
Въ небі простяглася.
И пропала й не засвітить:
Зірочки ясні
Світять въ небі, все то долі,
Та усє чужіі!
И не було весільлячка,
Не було й не буде . . .
Все чужая ёму мїла:
Розлучїли люде!
И зостався бозаченько
При лихїй годїні;
Одинїкий, сохне—вїяне
На чужїй країні!
А у нєбо блакїтнес
Якь першъ поглядас:
Чи про зірку споминає,
Чи нову шукає?
Много зірокъ въ темнїмъ нєбі
Все чужїі долі:
Козакїва погорїла
Й не блїсне нїкїли!

ПОГІБЕЛЬ ЕРУСАЛІМА.

Гірше лиха Седекні,
Гірше ніжъ Содому
Сталось граду Давїдову
И Господню дому.

Галась, сурьми, стонъ побитихъ,
Брязкотий мїчѣми,
Стукъ таранївъ, димъ пожа́рний
Чорними смугами.

Отъ вінъ, день той . . . день великий
Наступа́ грозю . . .
День провіщаний зарані
Мовою святою.

Отъ вінъ, день той . . . день великий!
Тамъ голо́дна ма́ти,
Безу́мная, рве зубами
Плють свого́ дитя́ти.

Отъ вінъ, день той . . . за волосься
У мирськѹ грома́ду

Тягне снѣ отцѣ старого
Карати за зраду.

Отъ вінъ, дснь той . . . Люди въ храмі
Руки підіймають,
И останню архирєі
Жертву совершають.

Тні жєртви не приймає
Якъ перше Егова . . .
Де знамєнія и чўда?
Де пророківъ мова?

Чомъ не явиться якъ перше
Мужъ правди й надії,
Чомъ упалихъ божєственимъ
Слѣвомъ не согріє?

Отъ пророкъ, столїтній старець,
Тихо въ храмъ вхожає:
Горе, горе израєлю:
Горе!—вінъ віщає.

Горе граду Давїдову
Остання година:
То Егова відомщає
За милого сїна!

Не кричіте: «царю! царю!»
Не царь вамъ Егова:

Самі ёго розвінчали,
Скінули зъ престола!

Самі ёго на кєсаря
Римського змінiali:
Просіть ласки вь того пана,
Що самі обрали.

Згадай, згадай, израєлю,
Якъ передъ тобою,
Бідний в'язень катований
Стоявъ сиротою.

Коло ёго чужестранець:
Що — питавъ — робити
Изъ симъ в'язнемъ? А израєль
Закричавъ: «Забити!

«Смерть ёму! Царємъ озвався
«Вінъ вь Єрусалимі.
«Єдиного Царя маємъ —
«Кєсаря у Римі».

И на поєміхъ ёго царству,
Тєрномъ увінчаний,
Кончивъ в'язень неповинний
Вікъ свій богоданний:

Присужений народовимъ
Судомъ неправдивимъ,

Поруганий, запліваний,
Всімъ Єрусалїмомъ.

Не молїться-жъ, не благайте,
Не царь вамъ Егòва:
Самї егò розвїнчали,
Скїнули зъ престòла,

Самї егò на кèsаря
Рїмського змїняли:
Служїть тепèрь томۇ пану,
Щò самї обрали!»

ЗЪ АНТОЛОГІІ.

I .

Э Л Л А Д А.

Гòлосно въ свѣті гула твоя чародійная слава,
Змàлку героємъ твоімъ привикавъ дивувàтись школяръ;
Слѣзи народівъ текли на руїни твої; на коліняхъ
Мòвчки стоявъ, гледючи на тебе, заворòжений свѣтъ.

Шкòда слави твоєї, вродливая, красна країно!
Шкòда твого Паросенòна, шкòда теàтрівъ твоїхъ;
Шкòда Солòновихъ правъ, хитромòвнихъ рїчей Демосфèна,
Шкòда великої навіть Тимолèона душі.

Ти не спиняла дїтєй... вони грїзлись зъ собою якъ звїрі;
Ти все шукала слобòди — нїкчёмная грòшей раба!
Ти прославляла війну людоїди, и въ Спàрті проклятїй
Паиъ для потїхи пускавъ злихъ на илòта собакъ!

Ти паучала народи втїкàть до невòлі одъ вòлі,
Ти запсувала найкращий нєба востòчного даръ...
Пàмьять посмèртна твоя засліпляла манòю намъ òчі;
Ми, на тебе гледючи, не бàчили сàми себе.

II.

ДАВНИНА.

Якъ то недобре на світі було,
Якъ світомъ безкарні боги́ управляли!
Ма́инъ проворний и хитрий сино́въ
Всіхъ покривавъ — и хапугъ и злодіівъ.
Змутить, бува́ло, чор-знає зъ чо́го
Рідъ чоловічий Арей-гайдама́ка, —
Ллю́тця ріка́ми и слёзи и кровъ
За-для утіхи тихъ ле́жнівъ безсме́ртнихъ.
Якъ же задума́ який Прометей
Розума́ світломъ прогна́ти темно́ту —
Сца́нають за́разъ боги́ молодця́
Та й одда́дуть на пота́лу шулі́камъ.
Въ той часъ Юпі́теръ якъ хо́че гуля́:
До́щъ золотий розси́пає дівча́тамъ,
Чи переки́нетця білимъ бичко́мъ —
Ска́че, мичи́ть, бо́рікає ро́гами;
Лю́де жъ, на шту́ки такі дивлю́чись,
Го́лови мо́вчки побòжно схиля́ють:
«Исти́но», ка́жуть, «не ві́лъ се, а богъ...»
А Прометей новòго нема́є...

НА ДОБРА-НІЧЬ.

На добра-нічъ усімъ на нічъ —
Годі вже блукати;
Одинокій, безталанний,
Ляжу спочивати.

Холодная постілонька
У темній діброві:
Буду ждати, сподіватись
Любоді обнови.

Усє небо блакитнее
Покрила темнота
Безпросвітня, нерозумна
Давня дрімота.

Щожъ за гомінъ чудний ходить
Одъ краю до краю?
Чи вінъ що намъ нагадує,
Чи що провіщає?

Не намъ, Божє, розгадати
Небєсні глаголи;

Судй, Боже, нашу долю
По Твоєї волі.

И холодно, и болячо,
Туга сèрце гнітить;
Всюди тёмно и не видно,
Тільки зірка світить.

Світй, зоре, на всю зємаю,
Пòки сòнце зійде,
Пòби Бòжий день на зємлю
Красотвòрний прийде, —

День великий, день воскресний,
День Бòжої слави:
Въ прахъ розсиплютьця будòви,
Старосвітські справн.

Задрижить планєта грішна,
Сколихнєтця мòре:
Заридас змій старинний,
Гòре ёмұ, гòре!

Гòре тобі, розвіячаний
Правдою тирàне!
За держàву тобі плàта —
Озеро огняне!

За злочиньства — въ пєклі мұки,
На землі — прокляття!

Гòре тобі, Вавилòне,
Душегубний граде!

Скйнуть жёмчугъ, заголòсять
Пйшніі блудніці;
Розкрйютця, розчйнютця
Скритніі темніці.

Вййдуть мученики бліді —
Катòвані тіні!
Дастця судъ імъ невмолймий,
Що тебе постйгне!

Гòре, гòре лукавому,
Що въ гасло невòлі
Обертæе хрестъ всечесний —
Гасло правди й вòлі!

Гòре, гòре багатому,
Що въ гòрдощі панськйй
Дурнійцею нарікає
Гòлосъ правди братськйй!

Гòре, гòре безумному,
Що братівъ змущає:
У печесті, у роспұсті
Слобòди шукає.

Гòре вченимъ, що одъ прòстихъ
Світло заховали,

Для користи, для мамони
Правду уживали, —

Всімъ продажнимъ филозофамъ..
Одъ духу святині
Розвіютця їхъ хитрощи,
Якъ шлѣ по пустині!

День великий, день воскресний,
День суду й любові!
Передъ нимъ туманъ предіде,
Слізь туманъ и крові...

А въ тумані сонце світить,
Туманъ розганяє:
Сонце правди незахідне
На весь світ засяє!

День великий, день воскресний,
День Божої сили!...
Розкріютця великі
Народні могили,

Пробігнутця всі народи,
Завіть вічній приймуть,
Ворогівъ тисячолітніхъ
Вороги обіймуть;

Узрять те, на що гляділи
И досі не зріли,

Узрять те, що земля й небо
Імь давнò одкрìли!

Тільки тамъ, де Духъ Господень,
Тамъ и правда й воля.
Де любовъ Господня й віра,—
Тамъ и щастя й доля!...

Світї жъ, зоре, на всю зємлю,
Поки день той прийде;
А ви, браття, готуйтеся,
Бо неждано зійде;

Готуйтеся, очищайтесь
Одъ плямъ и пороку:
Готуйтеся—скòро блїсне
Звїзда одъ Востòку!

ПАНИЧЪ И ДІВЧИНА.

(За польскої мови).

1.

Въ зелененькому гаєчку
Дівча рве цвітї;
Їде конємъ воронькимъ
Паничъ молодий.

И звичайно поблонився,
Изъ коня злізає:
Въ дівки личко червоніє,—
Очі повуряє.

—Помагай-бі, дівчинонько,
Я въ сін дібрѣви
Зъ товаришами уранці
Приїхавъ на лѣви.

Тільки лихо! не потраплю
У селѣ до хати!
Будь бо ласкова, дівчино,
Скажъ, буди держати?

Чи то скоро от-ся стѣжка
 Зъ лѣсу въ поле вийде?
 «Ще зарані панъ ласкавий
 До дому приїде.

Онъ-то бачишъ: дубъ високій,
 Край ёго берѣзки;
 Колò хутира у лѣво
 Повернулася стѣжка,

А тамъ вправо прòти пущи,
 Та до-рѣчки — нїзче;
 Тамъ млинòчокъ и мїстòчокъ,
 А зàразъ и мїсце».

Панъ подякувавъ дівчині,
 Рученьку стискає,
 Та у губочки цілує,
 Й на коня сїдає.

Сівъ, ударивъ острогами, . . .
 Не відко ёго!
 Издихнулось дівчиноньці,
 Не знаю чого.

2.

Въ зелєному гаю
 Дівча рве цвітї;

На вòнику їде
Панїчъ молодїй.

И знову гукає:
— Покажъ їншу стєжку!
За хўтіромъ рїчка
Не втраплю бѣ містєчку.

Нї мòсту проїхать,
Нї перебрестї;
Менє молодòго
Хотїла звестї!

«Ідь, пàне, тимъ шляхомъ,
Що вѣ бікѣ відъ бургàна».
— Спасїбі, дївчїно!
«Счастлїво, мїй пàне»!

За лїсомъ густєнькимъ
Не відко ёгò!
Здохнўла дївчїна,
Я знаю чогò.

3.

Вѣ зелєному гаю
Дївчà рве цвітї;
На вòнику їде
Панїчъ молодїй

Й зда́лека гука́є:
— Охъ, дівчино мѣла!
Въ рѣчка́хъ бувъ унѣвся:
От-та́къ нау́чила!

Тимъ шля́хомъ не їздють
Зъ да́внєї годѣни,
Хѣба́ який хло́пець
По хмѣзъ до гу́щѣни.

Де́нь цілий га́няю;
И кѣнь не напѣсся;
Й їзде́ць прѣтомѣвся,
И кѣнь за́гаса́вся.

Напѣю́сь лишъ зъ кри́вѣцѣ
Хо́лоднѣй во́дѣцѣ,
Ко́ня розсѣ́длаю:
Пу́щѣ до тра́вѣцѣ. —

Па́нѣчь по́клонѣвся,
И зъ ко́ня злѣ́зає!
Дѣвча́ черво́нѣе,
Очи́цѣ спу́скає.

Мо́вча́ть та зди́хають:
Та́къ трѣ́хи сто́яли.
То́й дѣ́жче, та стѣ́ха —
Со́бі розмо́вля́ли.

Та вітеръ, бачъ, дмѹхавъ
Усѣ по дібрѡві,
Такъ я й не дослѹхавъ
Гарѡздъ їхъ розмѡви.

А зъ очѣй, та зъ лясівъ,
Те певно узнѡвъ,
Що панїть объ стѣжцї
Дївчѡ не питѡвъ.

О Л Е Н Ъ.

ЗЪ БРАЛЕДВОРСЬКОЇ РЪКОПИСІ.

Бігавъ олень горами —
Горами, долами,
Вінъ по лісѹ скакавъ
Гнучкими ногами,
Густий лісъ роздиравъ
Рясними рогами.

Чи по тихъ горахъ, чи по тихъ долахъ гърний
хлопець ходивъ!
Изъ спйсомъ пзъ мечемъ вѳрога зустривавъ,
вѳрога одолівъ.
Та уже жъ єго, та уже жъ того, та немає
на свѣті,
Та уже жъ єго, хлопця гърного, на горахъ
тихъ забито.

Лютый вѳрогъ біжавъ,
На єго наскакавъ,

І страшиво вічмі
На ёго заблищавъ.
І ударивъ ёго
Въ білі груді,
І стогнали гаї
Та одъ смуті.
Его дўшка — дўша
Вилітала,
Черезъ горло вона
Проходила,
А відтіль у въ уста
Червоненькіі,
А за нею слідомъ
Кровъ тепленькая.
Убирала земля
Кровъ хлопчачую,
І стогнали серця
Все дівчачіі,
Ой, заритий въ землі
Молодець лижить,
А на ёму росте
Дубъ-дубокъ стоить.
Розпускає гілля
Вінъ і вдовжъ і вширъ,
Прибігає туди
Олень, хижий звірь;
І спинаєця вінъ
Та на дубчикокъ,
І зриває зъ дубка
М'ягке листячко.

Ізлітались круки
Та на дубчиновъ;
І покрёкували
Смутно-жальбно:
Ой, извівъ розбишакъ
Та войченька!
Оплакали ёго
Всі дівчатонька!

ЖУРЬБА ЄВР҃ЕЙСЬКА.

ЗЪ БАЙРОНА.

Ой, пла́чте такъ, якъ пла́кали діди
Надъ вавилонськими ріка́ми!
Розо́ренъ храмъ, роді́ни въ насъ нема́ —
Чужі́ знуща́ються надъ на́ми!
Ой, пла́чте лю́де! Отъ її́ тріска́ . . .
Розби́лася свята́я а́рфа Йўди!
У тій землі́, де Богъ на́шъ панува́въ,
У тій землі́ пану́є во́рогъ лю́тий!
Куди́ тепе́рь изра́ель помандру́є?
Чи ще́ сідо́нську пі́сню вінъ почу́є?
Чи ще́ музика́ Йўди задзвини́ть?
Чи ще́ вона́ на́мъ се́рце звесели́ть?
Неща́сний лю́ду! сирота́-наро́де!
Куди́ біжи́ть вінъ? Де вінъ одди́хає?
Ма́ припетень гніздо́, лиси́ця сві́ту,
Роди́ну чолові́къ — вінъ і труни́ не ма́є!

Надъ Йорданомъ арабські верблюди пасуться,
На Сіоні невірні молитви несуться,
Тамъ ваалови люди коліна пригнули,
Тамъ, тамъ, Бòже нашъ мильний!... чи грòми послули!!..
Тамъ, де Твій персть намъ написавъ скрижалі,
Де тінъ Твою народи повидали,
Де намъ явивсь въ одèжі у огняній
Ти, на Кòго ніхтò зъ живихъ не згляне!
Яви, Бòже, грòмомъ уп'яють свою мичь!
Озьми одъ втиснителя гòрдого мичь!
Чи довго вінъ зємлю святую топтатиме?
Чи довго ще храмъ Твій безъ служби стоятиме?

М І С Я Ц Ь.

ЗЪ БАЙРОНА.

Несоннимъ сонечко, ти, зіронько мутная!

Якъ твій дріжачий світъ далёко сѹмно сяе!

Твій блідий ликъ прогнати нічъ не має власти;

Ой, якъ вінъ схожъ на згідку про старинне щастя:

Такъ прѣшлее горить, такъ перші дні мріють,

Въ безсильнихъ проминахъ хочъ світються, не гріють!

Туди під-часъ на нихъ дивитися завгѣдно:

От-отъ вони! ажъ, ні! хочъ сяють, та холодні!

ПОГИБЕЛЬ САННАХЕРІВОВА.

ЗЪ БАЙРОНА.

Ассирійці прийшли якъ вовки навманя;
Все їхъ військо у пурпурі й золоті ся;
Іхъ списи мовъ на озері зорі блестили
У той часъ, якъ тихі галилейскіі фили.
Якъ у літку зеленимъ на дрєві листи,
Вояківъ тихъ у вєчері шки густі;
Якъ по осєні листя на дрєві сухєе,
Усє військо у раниці тихє й неживєе.
Анголъ смєрти огнянимъ криломъ розмахнўвъ,
І въ лице ворогамъ, супроті їхъ, подўвъ;
І їхъ очі закрилися й похолоділи,
І серця обважніли й уста овіміли.
І роззявивши ротъ повалївся тамъ кїнь:
Вже не стане на дїбкн, не прїскне вже вінъ;
Зъ єго піна застигла біліє на глинї,
Якъ той валъ, що розб'єється объ дїку скелїну.
І лежать їхъ їздці тамъ поблїді й бридкі,
На лиці въ їхъ роса, ржа поїла сїткї;

Іхъ наміти тихі, корогви їхъ не мають,
Іхъ списи не підняті, і сұрьми не грають.
І ассұрови вдови голòсють изъ жалю,
І розбійлись шайтани у храмі Ваала;
Изъ язиківъ спльнішому мечъ не помінь —
І сильніший ростаявъ предъ Богомъ якъ снігъ!

ДИКА КОЗА.

ЗЪ БАЙРОНА.

Дика коза п вільна й веселенька
Синиється по йзраельськихъ горѣхъ,
И нѣе зъ крииць водіцю студененьку,
Що по святіхъ течє собі лукахъ

Красуються въ її ніжка й яснї очі,
Коли вона провѣлля перескоче.

Швидчіні нѣги й оченькї яснїші
Колись Іуда бачивъ въ тій землі;
Колись селяне ще були краснїші
Въ тій, рѣдощівъ колїшніхъ, сторонї;

Кедръ на Ливанї верхъ свій піднімає...

Алє дівчатъ Іуди тамъ немає!

Щасливша кожна пѣльма тихъ долинъ,
Нїжъ йзраельські розігнанї народи —
Де врѣдиться, тамъ и ростє вона,
Й красується въ тихій своїй урѣді:

Вона не кїне своєї родини,

Вона не зхѣе житъ въ чужій країні.

А ми тулятись мусимо въ печалі,
Въ чужіхъ людей могилъ собі прохать . . .
Ніколи тамъ, дідівъ де поховали,
Не будуть кості наші спочивать!

Ізраель сохне, в'яне на чужині —
Безбоджії сидять въ Йерусалімі!!!...

ЗЪ КРАЛОДВОРСКОІ РҮКОПИСІ.

Т У Р Н І Я.

Слѹхайте, люди старі й молодіі, про вѣлки й турніі!
Бувъ въ насъ за Лабѡю князь: и богѣтий, и слѣвний, и добрый;
Мавъ вінъ дочкѹ-одиначку, мѣлу ёмѹ и всѣмъ людемъ.
О, та й хорѡша була вона! Гѣрний, прамѣнькій станѡчокъ,
Очі яснѣнькі якъ нѣбо, а зъ бѣлоі шії спадало
Золотокѹдре волѡсься, велѡсь, котчѣсь обѣдцѣми!
Разъ поспѣе той князь гоңцѣ за усѣма навѣми,
Щобъ позѣзділсь до ёго на пиръ весѣлий, та пѣшній.
Отъ изъ далѣкихъ краѣвъ у намічений день позѣзділсь
Въ замѡкъ до князя на пиръ велѣкий, та бучній, та пѣшний.
Бѣють у котлі: засурьмѣли у сѹрмѣ; пані йдуть до князя:
Всі поклонѣлися князю, княгѣні й крѣсній княгѣвні.
Далі усі за ширѡкі столи радкѡмъ посѣдали,
Кѡжний по чѣву й по рѡду; носѣли тутъ рѣзніі стрѣви,
Мѣдъ розливѣли: бувъ бенкетъ велѣкий, бувъ бенкетъ на слѣву:
Мѡчі набрѣлося тѣло, а мислѣ набрѣлись завѣятѣя.
Въ ті—пори князь до панѣвъ своѣхъ рѣчи такіі говѡрить:
Часъ вамъ, панѡве, сказѣти на-вѣщо зѣбрѣвъ я васъ тѹта:
Хѡчу дізнѣтись, на кѡго зъ васъ дѹжче менѣ спѡдѣвѣтѣся;
Трѣба въ замѣры вѣйні піджидѣти; бо наши сусѣди
Нѣмці.—Князь каже, и тѣхо пані одъ столѣ виступѣють;

Всі поклонилися князю, княгині і красній княгині.
 Знову котлі загуділи, і голосно в сурьми заграли.
 Всі пішлися на вальку; на двір до огорожі виходять.
 Там перед панським будинком на пишнім рундучі
 усілися:

Князь з старшиною, із панями пані, з панянками панна.
 В ті-пори князь до панів своїх слово такє промовляє:
 Хто з вас попереду вийде на герець, я сам те уставляю!
 Князь на Стребора махнув; Стребор визива Людслава.
 Сіли обидва на коней, гострі списи ухопили,
 Прудко одинь проти другого коні баськи погналі,
 Довго вигляли і бились, обидва списи поламали;
 Далі втомілись і швидко розїхались дружка від дружки.
 Знову котлі загуділи, і голосно в сурьми заграли.
 В ті-пори князь до панів своїх слово такє промовляє:
 Хто з вас вийде у друге на герець—княгиня хай скаже!
 Пані махнула Серпошові; той поклика Спитибора.
 Сіли обидва на коней, довгі списи ухопили,
 Вдарив Серпонь Спитибора і вбив з сідла із кріпкого;
 Скопив і сам із коня; тут обидва мечі добувають;
 Бьются, січуться, раз-по-раз у чорні щити ударяють;
 З чорних щитів раз-по-раз вискакують іскри. Спитиборъ

Вдарив Серпоша—Серпош покотився на землю холодну.
 Далі втомілись вони й розійшлися дружка від дружки.
 Знову котлі загуділи, і голосно в сурьми заграли.
 В ті-пори князь до панів своїх слово такє промовляє:
 Хто з вас вийде у третє на герець—Людиша хай скаже!
 Панна махнула Люборові, той поклика Болемира;
 Сіли обидва на коней, довгі списи ухопили;

Прудко въ оградѣ летять, наміряючись дръжка на дръжку;
 Бьются списами; зъ коня Болеміръ покотивсь на долівку;
 Щитъ ёго прічъ полетівъ; понесла ёго челядь зъ оградн.
 Знову котли загуділи, и голосно въ сурьми заграли.
 Въ той часъ Любѣрь покликає Рубѣша; сей на коня сад-
 вѣться,

Прудко летить на Любѣра; Любѣрь ёму списъ розсікає,
 Поперікъ тріснувъ мічёмъ и сѣтку ёму пробиває; —
 Гѣснувъ на зѣмлю Рубѣшъ; понесла ёго челядь зъ оградн.
 Знову котли загуділи, и голосно въ сурьми заграли.
 Въ той часъ Любѣрь покликає панівъ до оградн на вѣлку:
 Хто, каже, хоче зо мною побѣтись, хай вѣде въ оградѣ!
 Бѣйкнй Здиславъ зъ великимъ списомъ обѣбрався на вѣлку.
 Вѣситъ на списі волѣвья страшна голова; виступає,
 Гордо сѣда на коня, уѣзжає въ оградѣ й говорить:
 Дѣдъ мій забивъ престрашенного дѣкого тѣра; а батько
 Вѣйсько нѣмѣцьке одѣнь сполошѣвъ—покуштѣй моѣй сѣли!
 Тутъ зъ усѣй мѣчѣ одѣнь прѣти дрѣгого кѣні пустѣли.
 Спѣрлися вразъ головами й обѣдва попадали зъ кѣней.
 Пѣтімъ мѣчѣ добулѣ и пѣшки рубѣтися стѣли;
 Скѣкнувъ Любѣрь на Здислава, у голову вдѣривъ; на шмѣтѣтя
 Шлемъ ростроцѣвся,—мѣчёмъ по мѣчѣ ударѣе —
 Мѣчъ полетѣвъ за оградѣ,—Здиславъ простягнѣвся на зѣмлю!
 Знову котли загуділи, и голосно въ сурьми заграли.
 Коло Любѣра зѣбрались панѣ й повелѣ передъ кнѣзя,
 Передъ кнѣгѣню, та передъ Людѣшу. Вродлива
 Пѣнна ёго заквѣчала вѣнкѣмъ зъ дубѣвого лѣсту.
 Въ той часъ котли загуділи, и голосно въ сурьми заграли...

